

Městská knihovna v Praze

Pole orná a válečná

V. Venius

e-kniha • Praha • 2021

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Pole orná
a válečná

Vladislav Vančura

Znění tohoto textu vychází z díla [Pole orná a válečná](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Československý spisovatel v Praze v roce 1953. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Vladislav Vančura: Pole orná a válečná), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 29. 10. 2021.

OBSAH

Hlava první	6
Hlava druhá	23
Hlava třetí	33
Hlava čtvrtá	42
Hlava pátá	54
Hlava šestá	64
Hlava sedmá	75
Hlava osmá	86
Hlava devátá	96
Hlava desátá	108
Hlava jedenáctá	119
Hlava dvanáctá	129

Hlava první

Země, jež sotva pokrývá porfyr, rulu a svor v končinách střední Vltavy, nehluboká ornice a špetka jílu na západních svazích pahorkatiny nepojmenované, dno všednosti, podlaha bídy, daleko není tak nicotná, aby z ní nevzešly lesy.

Vzejdou právě tak, jako řeč, než konečně zazní hlasem, vzchází za dlouhého mlčení.

V tomto údolí hlad vládl příliš dlouho. Staré pokolení dělníků hřešilo proti sobě samému a k zetlení byly přivedeny zdar a síla. Pod ranami a šviháním nebouřila se bolest, noví příchozí stali se podruhy a nebylo jich více. Pohrbený klid byl povětřím této krajiny a vašeň jediným bleskem.

Mzda dělníků, odměřená na dlaň, je malá, malý je jejich život a malé jsou příhody jejich zoufání. Byla ztracena míra ve vypravování a slovo stěží učiní pravdu velikou, když její všednost je obecná a když platí za prach a popel.

Krajina protékaná řekou, krajina s holými skalami, s políčky, jejichž plochy se úzce táhnou po svazích pahrbků, s kostelem nad vodou probodávajícím tůni obrazem kříže, krajina chudá a krásná s chocholy keřů, naříkající a patetická, na sever, na jih, východ i západ se uzavírá dálkou.

Závorou jejího chudáctví je prostor.

Svět může býti veliký, avšak někde přestává, a to místo zeměpisec označil:

„Hic sunt leones.“

A tak okrsek světa není větší než prostor stínu pod stromem poznání, kolem něhož obchází temná pověst. Toto těsné místo je svět vypravování příhod ouhrovského dvora.

Za nuzáckých zim, jež rozzuřují, za večerů, když vzešly hvězdy, v hodinách smrti, v obdobích lásky a za šílenství kořalek temný

kout se pootvívá a zříté daleké cesty, označené kříži, aby děsily toho, kdo se odváží útěku. Světice civí mu do týla, když jde mimo stromy sebevrahů; ještě rád se vrátí, neboť cesty byly sdělány jen pro vůz, který praští, kolísaje nerovnostmi půdy, a Ouhrov nerodí než voláky, pohůnky a vozky pro svůj dvůr.

V této úzkosti, v tomto odmlčení života bydlí jen vášeň a smrt.

Sedmkrát zdvíhá se krajina pahorkem a toto pověřivé číslo v ní vládne. Kůň kráčí podle zmítající se oje, náprava vrzává a zlořečení znovu a znovu se vrací. Cíl je blízký, opakování a stejnost vlekou se po cestách.

Příliš se žvanilo o pastvinách a přepásaném rozsévači, nadarmo byla vyvyšována práce oráčova. Nikdo z nich nechodí po propastech, neosívá, neoře radlicí a dávno je zapomenuto názvosloví pitomých zpěváků. Běda, uvedli v přísloví zemědělského dělníka, dávajíce mu jmen páchnoucích dojetím.

Chlapi tohoto druhu práce jsou hrubí a sprostí, sveřepí, zahálčiví i pracovití až do úpadu. Smilní a opíjejí se.

Paterou slupicí zrývá motorový pluh zemi a oráč netiskne již kleček. Srp a kosa jsou málem zapomenuty.

Čas léta roku 1913 se naplnil a doteky podzimu ohlašovaly vítr, jenž zavane po strništích, a chlad. Úroda kupila se ve stozích, den se krátil a milosrdná sobota, součet pracovních dní, měla se k žebráckým výplatám. Peníz mzdy je malý, avšak hospoda je nedaleko a není veliká.

Šafáři Saček a Chot, dvě stvůry, jež zasluhují jakési soustrasti, zveličujíce svůj význam, s umouněnou knížkou a se zápisem konali úřad uprostřed vyzáblé smečky.

Nalezenec Řeka, hlupák pohrbený hanou a staletým pohrdáním, ten, jehož jméno je náhoda nebo báseň úřednická, sdělaná ponurým oslem, když pěstoun nalezencův chtěl ho pojmenovati na rozdíl od svého Františka, připravený Řeka stával se pánem, počítaje pět zlatek. Když přijal peníz, jeho pohled se zavřel, aby procítl v novém světě.

„Jdi,“ řekl mu Hora, „co otálíš?“

Jakási lichá slova stoupala mu na jazyk, ale neodpověděl a jeho nenasytná myšlenka oddělila se od příliš zdlouhavé řeči. Obrátil se, aby tím více překážel ostatním, a na téměř místě, stavě dřeváky v sled Řekových nohou, stanul veliký muž.

Peníze tohoto dělníka nezněly, přepočítával je z pěsti na dlaň, nepouštěje jich z vysoka, a mumlal číslo za číslem. Jeho oči neměly třpytu večera, jenž v ně padal, a kdyby se byl obrátil k zámku nebo k nízkému hranolu hospody, na nějž byla nasazena střecha nevhodně a úzce, nebyl by viděl ani věcí tak blízkých. Nechtěl a nemohl víc než setrvati ve svém počtu.

Jiný muž přicházel v soud peněz s chechtáním a čině veliké pohyby. Někdo se opřel o druhého, neznaje rozdílů mezi hodinou práce a výplaty. Ženy opilců se obracely v sloup a mezi dvojným úderem srdce již vyřkly nadávku.

Dva dědkové vyšli z hloučku a mimo kolny plné náradí a váhu brali se k vodní jímce, jež byla napajedlem dobytka.

Hora a Ber, dva vdovci, připomínající jako zeměplaz a troudu rozdíl, jenž je mezi ošidným tvorem a ubohou a neživou věcí, pohybující se jen z vůle hravosti boží; Hora měl osinaté ruce spuštěny po bocích a vlekl nohu, na jejíž rány nebylo léku.

„Bezpečnost stáří, pojišťování a všechny nesmysly žvanilů,“ řekl, sám neodměruje svých slov, „prodal bych za měřici žita, kterou by mi dali každého podzimu. Jaká jest jistota, již mi slibují? Chudoba znamená poslušnost a stáří není než očekávání.“

Ber odpovídal, tluka pěsti o dlaň: „Může být, že v papírech a v čtení, která pořídili na úřadech, tvá nemoc je zaznamenána a ty snad budeš v suchu, neboť jsou špitály a stavení pro chudé, kde mimo trochu pořádku se nic nedělá.“

„Sedmkrát,“ řekl Hora, „sedmkrát jsem viděl tyto ústavy, a všichni lidé v nich měli pruhované kabátce, hole a jakési lístky. Když zazněl zvon prostřed domu, šli k jídlu, a opět čekali a opět jedli, když se ozvalo toto znamení.“

Rozmluva o naději nemocného vlekla se dlouho, až konečně Ber ji přečal z vysoka jako muž, jenž řídí osudy těchto chudých, řka: „Unášej se, třes se na tu věc, všiváku, i kdybys tam vešel, vyhnali by tě pro tvůj hmyz a pro svrab, jenž tě pálí!“

Zatím přišel k oběma starcům skoták, a nemaje co říci, povzdychl a smrkal.

„Ach ano,“ pronesl, „dříve než se naděješ a snad již zítra přijdou deště. Jsem si jist, že pohoda je u konce.“

Hora odpovídaje mu vzhlédl po dvoře, jenž pustl. Pět ženských vycházelo z vrat; táhla hodina sedmá. Zámek skryl v soumraku svoji ohyzdnot, cisterna a louže se třpytily a hovor ustával. Způsob, jakým se končily ouhrovské dny, byl tichý. Noc nezahazuje bolesti, ale tlumí její hlas.

Františku Horovi byla sedmdesát dvě léta a všechen ten čas žil na polích ouhrovských, v konírnách, chlévech a na prostranství dvora. Nemíval zálib, ani hříchů příliš těžkých. Nebyl pytlákem ani zlodějem a nuda, jež byla jeho barvou, propůjčovala mu cenu, dokud byl zdrav.

Kdysi s křikem a výskáním zatkl si divokou kytku za klobouk a nikoliv méně podnapilý než ostatní šel k odvodům. Harmonika, sršící jako zvuková pochodeň, vedla je k okresnímu městu.

„Nevyptávej se,“ řekli Horovi, když zaváhal v své veselosti. „Nevyptávej se, ani se nestraš. Vojenská řeč je jasná a porozumíš jí. Po tři léta neuvidíš, Františku, dobytka, nuže zpívej a jdi vesele.“

Tři zastavení na cestě nazývaly se první, druhý a třetí rok služby. Na jeslích, jež hostinský ještě před svítáním vynesl před stavení, chřestila sprostá kytkice, plná skla, padělaných okvětí a trav, jež obarvili jako pometlo ďáblovo. Selští koně žrali u žlabu, obracejíce krásnookou hlavu k Františkovi, neboť on, i v opilosti znaje své místo, stál blízko nich. Odpřáhl postraňky, a zrobiv kličky, pár od páru přehazoval je přes boky opratníků. Popotahoval kožichy a činil mezi nimi pořádek.

Selšti hezouni, dříve než se shrbí pod vojenskou míru, sedívají v nálevně a pijí z plna hrdla. Tehdy šla láhev od úst k ústům a korbel se nahýbal jako rameno vah, když na miskou je vržen měšec, zatímco druhá nese maličký peníz dělníkův. Ráz na ráz, jako kladivo v kovadlinu, udeřilo opilství v dubový stůl.

Hurá! každé kapky je mi líto, pij, vychlastlajtnante, až ti za ušima praskne. Tahej špagát! Otevři klapku v hrdle, chlastej! Kdo pil, umřel, kdo nepil, taky. Zatrub na ten máz! Což nemá opilý v hlavě svíce? Nuže, utecte, kdo je napasen, ať ji nezhasíte.

„Hej,“ zařval starý žráč, udeřiv pěstí do okenního rámu, „Františku, nezhltni to nebe, vejdi, pij a nes tu kapku až před komisi. Zchlastej se nadranc, ožer se za cizí!“

Hora zdvihl sklenici plnou kořalky a neváhal, neboť tato chvíle znamenala snad veliké jméno a podiv na ouhrovském dvoře.

Na povrchu skleněného válce zaleskl se obrázek síně, šenkýřské štětky a postavy starostovy, jež se dloužila na úkor svého břicha. Hora pil a obrazu i kořalky ubývalo, až prázdná sklenice přikryla nos pijákův, jako poklop zahradníkův kryje klíček chřestu.

Když byl čas jíti, rekruti vyšli a sedláci, dopivše svůj korbel, zapřahli koně. Nespěchali, a přece dojeli dříve, než pěší stihli hradecké předměstí. Avšak František Hora nadarmo vstával. Dovrávorál k topolu, jenž stál na okraji silnice, a tu se zapotácel a spadl z náspu. Obecní strážník, jenž doslova měl býti strážným andělem chudákovým, vzbouřil se, a zasadiv svému člověku dobrou ránu, přivodil ulehčení jeho žaludku. František obrátil naruby svou útrobu, aniž při tom zachoval čistotu a ticho.

Tato příhoda končila trestem, nicméně je nejslavnější ze všech skutků koňakových, jenž pro své neduhy nemohl se stát ani vojákem. Od prahu dětství, až od hranice paměti, nic, žádná chvíle nebyla větší, neboť byl tak opilý, že moře světa sahalo mu po kolena. Nikdo nepozře jezera kořalek, jež tehdy pohltit, neboť časem věc roste a vzpomínáním přibývá.

Ženitba koňákova byla jednoduchá a rázná. Asi před čtyřicíti lety, v zimě či v létě, za jednoho dávno zapomenutého dne přišla do ouhrovského dvora děvečka, již správce najal, aby krmila a poklízela dobytek. Tehdy stála Františkova palanda v západním úhlu stáje, v koutě, kde visel pavouk a hnízdily vlaštovky. Příchozí nebyla ovšem krásná a její zelená a rozbitá sukně ji nezdobila.

Šafář, otevřev řezárnu, ukázal holí na otep slámy, řka: „Zde je tvé lože.“ Avšak když odešel, vzala je a vnesla do konírny.

„Jsem zde a zůstanu zde,“ pravila, „kdybys v noci mrzl, přijď ke mně. Mám chválabohu všeho dost.“

Když zhasla lampu, František neváhal, a čině ve tmách děsné posunky, hledal ji, tápaje rozechvěnou rukou po vlhkostech zdí. Vešel k ní a sbydlili za frkání koní.

„Jmenuji se Anna,“ pravila, a František odpovídaje jí, řekl: „Koupím ti šátek plný květů, kolem něhož jsou třásně jako prsty na konci rukou.“

Za pět měsíců krmička otěhotněla a ženské se smály: „Hrome, kdopak ti udělal sámek, že se tvá zelená sukně tak krátí?“

„Zajisté,“ odpovídala, „vzali jsme věc od základu.“ No, zvečera kratičko potrvá pláč, ale brzy se vrátí veselost.

František Hora i tehdy byl tichý. Tři měsíce schovával po zlatníku, a maje peníz svázaný ve strakatém šátku, vydal se na cestu k smrdovskému knězi.

„Jsme dva,“ pravil, vcházeje k faráři, „kteří chceme vstoupiti ve stav manželský – já, čeledín Hora, a Anna Myslbeková.“

„Dobrá,“ odpověděl selský kněz, „kde je nevěsta?“

„Je těhotná,“ pravil čeledín, rozhlížeje se, jako by ji hledal. Fara se nezatřásla a kněz se nepokřičoval.

„Vejdi,“ řekl a otevřel hrubou rukou.

„V této knize jsou napomínání, rady a kázání manželská. Přijď a přiveď Annu, budu je čísti, abyste je znali.“

Pětkrát slyšeli kněze mluvit jazykem knih, aniž rozuměli jinému než podobenství o zrnu hořčičném, vypravování příhod

marnotratného syna, jehož litovali, a řečem o zázracích, žel, příliš božských. Kněz sám nemohl tvrditi, že tyto věci souvisejí s potřebou sňatku.

Annina života přibývalo neúměrně s poznáním náboženským, a vraceli se z těchto hodiněk podobni lidem, jimž jako žákům jest jednati s velebným tlachalem, zatím co se kupí práce.

Tříkráte spadlo jméno Františkovo z kazatelny, tříkráte bylo oznámeno láskám náboženské obce a nikdo neděl ani slova, neboť zbytečnost obřadu byla nepochybná.

Když nadešel den svatby, František poklidil koně a vešel do kra-
vína, řka: „Jsem hotov.“

Bylo mu jen maličko pomoci Anně, jež se již opožďovala v své práci, a vyšli.

Před Smrdovem František sňal s ramene uzel, zchystaný již včera, obuli střevíce, ženich si připjal límec a Anna, vzavši si šátek, shodila s ramen svou sukni. Vešli do zevlujícího kostela a obcovali službám božím mdle a s pokorou, již církve vykládají za ctnost. Konečně poklekli a viděli kněze říkat slova.

Pokud obřad může býti slavný, tato svatba jím byla. Prostory chrámu naplnily se řečí až po klenbu a žebroví, pomalované hvězdami. Kněz se obrátil od oltáře, jako se obrací žnec k lánu, a Anna s Františkem pronesli: „Beru si tě bez přinucení a z dobré vůle.“

Vraceli se opět bosky a bosky robotovali až do porodu.

Ženatí dělníci měli bydlet v světnicích dlouhého baráku, krytého šindelem. Jedenáct a opět jedenáct dveří otvíralo se na stranu silniční a na stranu nádvorní, avšak obydlí obou šafářů byla v čele a u vrat. Úzké chodby, zakončené komorami, vedly do dvojího přibytku a každá jizba měla jediné okno. František, chodě od jednoho k druhému, nahlížel do vnitřku dutých hranolů. Vlhkost a krajkové dešťů, zatékajících již vetchou střechou, všude stejně poskvřňovaly zdi. Zčernalý kout označoval místo, kde stávala kamna, a jinde vyvrácená dlaždice a odtržené prkno otvíraly díry, v nichž pískala

krysa. František neměl ani stolu, a tak, uváživ svou chudobu, nevzal světnice, již mu nabízeli.

„Dáme Potměšilovi každý po jednom zlatém, aby nám dovolili vařit v svých hrncích. Dva zlaté není málo a Potměšil je přijme s radostí, protože jest opilec a protože nic nemá.“

Stalo se, jak byl řekl. Zrobili slavníky z pytlů a houní, a nacpavše je, horempádem nesli své dílo do nového bytu.

Šest dní se snášeli, šest nocí Horovi spali na svém a byl mír. Avšak záhy potom počaly sváry, a tu Potměšil, téměř střízlivý, vzal křídu a kreslil hranici mezi okrskem Horovým a svým. Odděliv pravouhlý trojúhelník, jehož přepona směřovala od kamen do středu dveří, řekl:

„Tato část je tvůj dům.“

„Ano,“ odpověděl František, „je to méně, než jsem koupil, ale nebudu se přít.“

Zatím se naplňoval čas těhotné a všem bylo myslit na blížící se porod. Potměšilová roztrhla cíchu, aby nadělala plen, zuříc, že je nucena takto mrhati svými statky.

V pátek kolem sedmé hodiny večerní Anna Myslbeková pocítila bolesti, jež se opakovaly v obdobích již krátkých, a vědouc, že nastává její chvíle, vstala k odchodu. Otep slámy zůstala ležet uprostřed chléva.

„Nejsem hotova s prací,“ pravila ženským, „a již mi nastává noc. Jděte říci Františkovi, aby přivedl bábu.“

Vykonaly tento rozkaz a František spěchal.

Přešedši dvůr, Anna otevřela světnici Potměšilovu a padla do svého kouta. Čas kmital kráčeje a navraceje se. Hlas bolesti se zesiloval a hlomoznost chvíle rostla výš a výše jako kouř hranice a volání nemocnic.

Bába, jež byla i ošetřovatelkou nemocných i myčkou mrtvol, věhlasná pomocnice smrti i života, jenž se rodí, zchystala vše pro lázeň novorozenému, neboť usoudila, že se narodí Anně chlapec.

Potměšilová vytáhla z bedny prostěradlo, a jakkoliv ještě nenastal soumrak, zažehla lampu. Hovořily vespolek a čas míjel rodiččin kout.

Bila jedenáctá a František se vrátil otázat se, co jest.

„Nic,“ odpověděly, „jdi do stáje a spěte, ty i Potměšil.“

Kolem páté hodiny ranní počalo druhé a vlastní dějství porodu.

„Ničeho se, Anno, neboj!“ pravila bába, „půjde to dobře,“ avšak ustala v řeči a zděsila se, hmatajíc čtyři prsty dětské ručičky, jež vyhrězla.

„Tato nepravidelnost znamená příčnou polohu a neštěstí. Jděte, zapřáhněte koně a odvezte ji do hradeckého špitálu.“

Venku den již započal. Skotáci vstali a měli se k robotnickým činům. „Pah,“ pravili v odpověď Františkovi, „nač tolik poplachu, což nerodí každá žena s bolestí?“

František nemohl vnést svůj strach do světnice správcovy a řváti spáči do uší. Bylo příliš záhy. Vrátil se a čekali dvě hodiny, aniž se něco stalo. Bolesti se již nedostavovaly a matka podřimovala. Něco z klidu a odpočínutí smrti vešlo do příbytku a uprostřed hlasů rána stalo se ticho. Bila sedmá, když Anna v úzkostech pohnula rukou.

Smrt dělníků duní ranami a vyzvání kosou. Nikdy nevešla do ouhrovského dvora tak zvolna a tiše, avšak již ji poznávali. Jde, blíží se, dští a sněží zapomenutím.

František vyběhl strojit koně a v malé chvíli stál vůz před barákem. Bába naposledy přiložila k Annině vzdutému břichu svou skrář, naslouchajíc plodovým ozvám s divou a marnou radostí.

„Žije,“ zvolala, „jed'te co nejrychleji!“

Zdvihli Annino tělo a vložili je do vozu. František strhl koně na cestu a vůz se hnál bez zastavení až k vesnici Trnové, kde bydlil lékař.

V hlubinách mužova strachu vstávala nová naděje.

„Stůj,“ vzkřikl, a dříve než vůz dojel, vrhl se k zvonku.

„Vraťte se domů, jest mrtva déle než hodinu,“ pravil lékař.

Avšak František koní neobrátil. Poslouchal rachot vozu, dusot kopyt a zvuky podkovy. Bylo mu vnést pláč na polní cestu a naříkat samu nad mrtvolami. Koně beze spěchu došli před hospital, a František slyšel totéž ujišťování: Je mrtva.

Tato šílená jistota činila ho tupým. Čekal bez pohnutí a mlčky, zatímco Anna ležela v ústavní márnici.

Druhého dne byla vykonána pitva. Při otevření břicha od dělohy až k játrům prosvítala sraženina krevní, krytá podbřišnicí. Po zdvižení těchto hmot objevila se ručička plodu, ovinutá pupečníkem. Ze zevních rodidel vytékalo něco krve. Děloha zela hrozným otvorem a odtud vystupovalo lůžko s blanami. Tělo dělohy bylo prázdné. Plod vězel z největší části v hrdle v jednoduché první řitní poloze, asi tak, že hlava plodu ležela mezi oběma nožkami a levou ručičkou. Pravice, vtlačena nazad ke křížové kosti, byla červená a zpuchlá.

Obducent uvedl v posudku, že příčinou smrti byl břišní šok, zaviněný neúplným roztržením dělohy.

František Hora se vrátil druhého dne, a zanechav koně uprostřed dvora, spěchal prodávat všecko, co měl. Stržil pět zlatých a pět zlatých bylo mu vyplaceno jako záloha na mzdu. Za tyto peníze pohřbil Annu Myslbekovou do hrobu chudých.

Od těch dob žil Hora třicet let až ke dni, jenž zahřměl novou ranou. Hlad a nasycení, práce a odpočinutí, lež a pravda, to vše se střídalo ve sledu dní, a František nepostihoval rozdílů. Jezdil s koňmi, dřímал a stár!

Když už Hora zeslábl a sešel, mladý kůň ho udeřil hřebem podkovy do kolenního kloubu. Byli na lesní práci: sněžilo, nastával večer a dělníci již odešli. Hora nenaříkal. Ulomiv větev a zrobiv si berlu, dovlekl se ke kmenům složeným na nápravách. Vstával a opět padal, necítě ani valně bolesti, konečně seděl bokem na kulatině a nestaraje se o divoké koně, kam půjdou, zapráskal bičem. Zvířata zkrotla a brala se krokem až do ouhrovských vrat. Odtud byl Hora mrzákem a jeho rány se nezavíraly. Nemohl jít podle koní, nemohl

se vzepřít o lopatu, nemohl vznést snopu na podávkách. Stal se krmičem a očekával smrt.

Před mnoha lety, dříve než poznal Annu Myslbekovou, vezl František do Hradce dar, jež velký statkář z Ouhrova poslal městským chudým.

Baronova dobročinnost byla velikolepá. Dvorští chudáci byli by sežrali za jedinou chvíli víc, než rozdál za rok, neboť po devět pokolení lačněli na tomto statku. Mohl pro ně strojit hostiny každého dne, aniž dával víc, než jim patřilo, a čekal díků. Platit dobrou mzdu znamená ještě dobrý obchod, avšak baron Danowitz byl v těchto věcech skrbllík, jako se sluší na šlechtice. Dřel své nádeníky, podporuje poblbené umění, otčinu, herny, děvky a čas od času hradecký chudobinec. V době vánoční dával dva pytle brambor, něco mléka, mouky i ovoce, a Hora alej plesání a díkučinění vezl je do chudobince. Dar rostl chystáním a cestou. Posuněk tak obšírný byl viděn ze všech stran.

Pokud byl vozkou, Hora sedmkrát vykonal tuto cestu. Jel čtyři hodiny, ohlížeje se po nákladu, a když konečně stanul před ústavním vchodem, skládal milosrdenství baronovo, necítě, že je lehké.

Chudobinec se mu sedmkrát líbil. Ti, kdož byli uvnitř, měli pláště zhotoveny z látky daleko lepší, než je kanafas a cajn. Nasyceni a v zahálce po dlouhé hodiny mohli si vypravovati na suchých chodbách, kryti před sněhy a zimou. Jejich světnice byly vysoké a plné lůžek. Na stěně visel kříž na znamení míru a zvon, nikoliv poplašný, zval k jídlu:

„Jděte a jezte, polévka je na stole! – Lože jsou připravena pro spánek, můžete ulehnutí!“

Poznav tento dům, Hora nemohl si přát nic více a nic vroucněji než v něm přebývat. Obléci pruhovaný kabát a jíst z mísy oukropu, jež bude plná po všechny časy.

Za dlouhé vozby, ve chvílích ticha a pokoje, toto vidění a tato žádost se vracely na Františkovu mysl. Večer, když rozmlouvali s Berem, toužení Horovo znovu se pohnulo a starý dělník byl smuten.

„Na všechno jsem zapomněl,“ děl, uléhaje na tutéž palandu, kde kdysi spával s Annou, „a všechno mne přešlo.“ Z druhého kouta odpovědělo mu dítě.

Usínaje slyšel veliký zvon, jenž visí pod křížem a vyzvání k jídlu. Proti oknu zdvihl se ušatý stín koně, stáj tichla a dvůr usínal.

Rybničtí pytláci leželi u svých vod, naslouchajíce, kdy se ozve zapísknutí, jež znamená konec obchůzky hlídačovy a čas, aby vrhli svůj čeren. Malí zloději v úzkostech, jež jim zastavovaly srdce, dřepěli u lánů směsky, rvouce několik hrstí. Pokud je slovo hřích černé, bělelo, neboť žádná řeč není tak zarputile oddána nepravosti, aby je nad nimi vyřkla temně.

Je noc, snáší se jedenáctá. Milostný vzdech je jediným hlasem a jediné světlo, jež svítí, padá z oken Židovy krčmy.

Jen málo lidí shledalo by tolik trpělivosti, aby po všechna léta setrvali v příbytcích a v stájích a při dvorské robotě. Avšak úděl chudáků je tupost a věčné čekání. Tato bída jest jejich místem. Zrobili hospodu a platí ji, aby byla hranicí, na níž hoří zbytek jejich sil a zbytek jejich rozumu.

Ouhrovský hostinec stál na konci vesnice, kryt z východní strany řadou sukovitých švestek, před nimiž se klikatil plot, povalený při každé rvačce. Druhého dne Žid Lei, hostinský *U Prostřeného stolu*, jej stavěl, vypouštěje z pyskaté huby spokojená spílání a úsměv nikoli trpký. „Prostřený stůl“ ani z nejmenší části nezasluhoval svého jména. Nálevna obehnaná ze strany vchodu brlením věčně vlhkým a lepkavým se o stupeň vyvyšovala a Žid mohl bezpečně přehlédnout ty, kteří přišli pít. Stavěl na cínový kryt cejchované nádoby, míse v ně míry člověka, jenž ví, že bohatství se skládá z halěrů vyšizených jen čas od času a ve vhodných chvílích.

Holá tvář tohoto šenkýře podobala se pěsti, již přesahuje palec, skláněje se až k třetímu prstu. Byl olysalý, pohuhňával, když byl na rozpacích, neměl čela a dutý dráp sloužil mu za nos. Olizoval se licoměrným jazykem a byl dosti tučný, aby vždy pohltit kapku loje,

kteřá se bez přestání vycocovala z jeho laloků. Mohl tykat pytlákům i těm, kdo se zadluřili v jeho hospodě, a činil tak ve všech stupnicích sprostot, rozlišuje pohlaví dlužníků i velikost jejich bídy.

Žerď přibitá nad dveřním rámem síňky nesla prkénko nepoměrně malé, na němž barevnými nátěry byl zobrazěn stůl zeleně pokrytý a holba s rybou. Kdo vešel, mohl usednout na lavici. Táhla se podle stěn jako nízký žlab, přesahujíc devíti desítinami délky dva stolečky po obou stranách. V této hospodě pilo se do němoty a její sklep byl hlubší než hroby smrdovského hřbitova. Chlapi vcházeli úzkými dveřmi, neboť do každého nebe je těsná brána. Vešli a postáli před nálevním pultem, kladouce peníz k penízi, až se dopočítali. Lei listuje v knize či přepočítává v kapsách koruny nespěchal na obchod. Mohl čekat déle než žízeň pijákova.

O výplatním dnu sedělo v hospodě několik hráčů v karty, již mazali svou hru, dva řezníci z městyse Syrové a neméně než deset dvorských lidí. Ouhrovský volák Řeka, chlap bez rozumu, vešel poslední.

Hospoda pozvolna se rozbíhala k opilství a hlupák, usednuv blízko dveří, vnímal světlo, kouř, pach a hlasy shromáždění jako otevřená nebesa. Hroužil se do židovské krčmy s pocitem lakomce, jenž ohmatává pytel zlata, a jeho tvář přecházel šílený úsměv. Smyslové a vášně rozdělili se o toto tělo a stali se zvířaty ženoucími se každé v jinou stranu. Vstával a opět si sedal, poryvy rozkoše vlna za vlnou měly jej k třesení, jež znamenalo radost a smích.

„Kde jsi vzal tyto peníze?“ ptal se Lei bera čtyři zlaté volákovy.

„Za den!“ odpověděl, vkládaje v tato slova všechnu svou vůli. Chtěl vztáhnout tápavou ruku a zadržet Žida i říci mu:

„Stůj, panno, draku a rybo, kteřá se houpáš v kouři a ve světle nad svou lahví! Zastav se, abych poznal, jsi-li táž, kterou jsem vídal v hradeckých krámech a nad hokynářovým pultem v Jílovém! Nekývej se sem a tam, ale stůj! Dnes mám dosti peněz, abych ti zaplatil zdržení a omakal tě.“

„Vezmu si tvůj krám!“ Tato poslední slova mohl opět vyrazit z úst.

„Pij!“ řekl mu hostinský, podáváje mu sklenici, aby ji vypil jedním douškem.

Žid domluvil a peníze byly v pekle.

Jestliže mu dá ještě pít, zakleje se velikým bohem, že tento idiot nikdy neplatí a čtyři zlaté že jsou příliš málo, aby hradily starý dluh. Nicméně, až Řeka bude prosit, breptaje slova modlitby Páně, již nejlépe zná, a tvář hospody se obrátí k nim dvěma, až hráči vzhlednou od karet a až se ztíší řeč, Lei se ustrne a dá volákovi opět sklenici a konečně v čas stejně příhodný mu povolí úvěr.

„Ten chlap,“ pravil veliký Holub, ukazuje na Řeku palcem, „je ožralý, jak jen vidí šenkýře močit. A přece všechny cesty ho vedou do hospody.“ Jiný kumpán mu přisvědčil: „On má úraz ještě ze školního věku!“

Mužové seděli ve skupinách, hovoříce jen čas od času. Karban se nedařil a bylo málo příčin servat se. Když se utišovali, hostinský, aby k „Prostřenému stolu“ nevníkla noc, ztropil něco hluku se svým gramofonem.

Kdyby hospoda byla plachetnicí a Lei kapitánem, zajisté by ne nazval dobrým větrem nadějí, jež se v tomto tichu počínala. Krčma se pohne jen žalem a jenom severák bídy ji unáší sobotní nocí. Zmatený hluk hospody dostačoval, aby jeden každý z ouhrovských dělníků byl jist nicotností, jež potrvá navždy a navždy.

Mluvit o naději je nesmysl. Nové jaro podobá se navlas jarům minulým, táž setba, totéž vodění dobytka, šest neúrodných dní a jedna jediná sobota. Po létě přijde táž hladová, nuzácká zima. Nikdo nemá nic než tuto hospodskou chvíli, jež přepočítává něco měďáků. Popadněte ji za rohy a pijte, přátelé!

V Řekově hlavě šedým úsvitem vzcházela pozvolna jistota tohoto okamžiku. Potřásl důrazně rukou a řka některý ze svých nesmyslů, napil se ze sklenice řezníkovy. Toto přenáhlení bylo mu prominuto jen proto, aby si mohli tím lépe tropit z osla šprýmy. Kdosi udeřil voláka po hřbetě a zahulákal:

„Pijme, pijme vespolek!“ A bouřlivý duch, jenž se rodil a dokovával v tomto pajzlu, vznesl se výš nad hlavy pijáků, jako poletující orlice nad vojsko. Někdo řval, podoben kladivu, jež zpívá, a každým okamžikem přibývalo zuřivosti.

Chopili se opět karet, Lei přispěchal opět s pinkou¹ a hráli.

„Zde jsou peníze,“ pravil řezník, udeřiv bachratou peněženkou o stůl, „můžete sázet do sta, můžete si rozebrat ten krám!“

Plochá a nedůvtipná hra svedla několik pohledů na stůl, avšak středem pitky a této noci zůstal blbec, jenž se potácel podél lavic a vykřikoval svá slova. Podobal se ohromnému šašku a stůj co stůj chtěl se zničit dříve, než se diváci rozejdou. Skučel, sbíraje políčky, a krkal do sklenic. Jeho košile vyhřezla a bolestné srdce co chvíli obnažené zmítalo se, znějíc jako kopyto, jež cválá. Některý šprýmař pomazal jej chrchlem, a provázky hlenu visely mu z čela jako třásně potupné koruny. Šílel, nesa přes všechnu pohanu jakési důstojenství nemoci a smrti.

Když zpívali kohouti, hospoda se vyprazdňovala a Lei nikoliv poprvé vyrazil voláka ze dveří.

Na druhý den ženské, jež přišly do kořalny za svými mužskými, vypravovaly ve stáji, co činil. Jak vrískal, jak se honil, maje přirození venku a vodu v kalhotách. Byly spokojeny s nocí, neboť jejich mužové se podnapili sice hlomozně, avšak před svými ženami; útrata nepřesahovala obvyklou míru a nebylo nutno servat se o poslední zlatku. Manželé se nerozhněvali a nevykázali jich ze dveří, rána nepadla a Lei s nimi rozmlouval jako s paními.

Nuže noc, pro niž by plakaly týden o hladu, kdyby místo Řeky některý z jejich tátů překročil hranici opilosti dovolené, byla dobrá.

„Nemohla jsem se zdržet smíchu,“ pravila baba s jasnou ve škarredé tváři, „vidouc tu potvoru vrtět se pod Leiovou lampou. Skákal, zvedaje nohy až do výše ramen, a tu, právě ve chvíli, když stál na

1 Nádobka, do níž se platil poplatek za možnost hrát v hospodě karty. *Pozn. red.*

jedné, přišel můj starý, a popadnuv onu tančící haxnu nad hlezením kloubem, nutil jej skákat celou šenkovnou.“

Zatím volák Řeka, od něhož opilost již poodstoupila, vstával za plotem krčmy. Temnoty rozprostřené vůkol něho od prvopočátku šly s ním. Mohl říci, že jakýsi bůh kořalek naklonil svá nebesa a schýlil je k zemi, aby opilý Řeka sestoupil. Lesk pijákovy tváře a jeho spokojenost bude mu díkem. Kráčel, dupaje silniční prach, a blesk slunce na něho padl, až zamžikal a zvedl obočí.

Když vešel do vrat, šafář Chot jej zhlédl a připomínaje si všechny žerty a příhody pitky, jak je byl slyšel, obrátil se k Řekovi přes dvůr a přistoupiv k němu, řekl:

„Ty jsi nejslavnější ze všech pitomců. Slyšel jsem, že jsi pil z cizího a smrděl hůře než jindy. Oba řezníci ti dali sklenici a ty ses vztekal, jako bys pil za své. Kde máš povříslu a kolik jsi opět dlužen?“

„Ach,“ odpověděl volák, vzpomínaje si na řeznickou brašnu, jež dopadnuvši na stůl se pootevřela, „viděl jsem mnoho peněz. Kdybych je měl, mohl bych zůstat v hospodě a bez přestání pít.“

V tu chvíli chudák uštknut žádostí peněz, jež se připlazila až v hlubiny jeho bídy a blbosti, trnul a setrval v nehnutí, jako by byl již pokryt zlatáky žhnoucími jako oheň a pálícími jako mráz. Zdálo se mu, že mohl zvednout ruku a vzít kterýkoliv peníz ze svého brnění, aby mu Leiova hospoda patřila.

Dříve než se probudil ze své mrákoty, šafář již odcházel. „Táhni po svém!“ řekl, obraceje se k němu zády.

Řeka vzal násadu vidlí a plouhal se dvorem maje plnou hubu slin a chuti opět probuzené.

Lidé Řekova druhu, idioti, byli při svém narození učiněni těly. Jsou to andělé země na rozdíl od ušlechtilců cherubínských, kteří se skládají z pouhého ducha. Řeka mohl konat v určitém čase jen jedinou práci, a kdykoliv mu bylo myslit, ustával v kydání.

„Řezníkův opasek plný dukátů! Mohl bych seděti v ouhrovské hospodě a den by nepočínal a noci by nekončily. Mohl bych pít ze

všech Leiových sklenic. Vezmu mu tento opasek, neboť byl dosti dlouho řezníkem. Chci být právě takovým chlapem jako on, abych mohl sedat v hospodě a pít.

Již jdu, abych odepjal řemen, který má okolo beder. Avšak jestliže vykřikne, zadrhnu mu chřtán provazem. Jestliže by se ozval, bodnu jej, a bude-li spát, vezmu sekeru.“

Plavý vůl zachřestil rohem o řetěz a zvednuv hlavu nad šíji druhého, vydal táhlý hlas. Řeka procitl ze svého myšlení a vycházeje z chléva, zastavil se na prahu, aby nabrousil svůj nůž. Kráječka brambor a kuchařka stájí přinesla stoličku, klubko, jehlu a spravovala svůj plášť, neboť zima byla již blízko. Řeka zůstal stát a hovořil o velikosti času, o nemocích, sklizni a o dobrém jídle. Nůž byl již ostrý a Řeka se rozhodoval, že zabije Leie druhého dne.

„Můžete mi říci,“ pravil bábě, „kde je sekera, která je těžká a nejostřejší? Mám jen nůž, jehož čepel je úzká.“

Hlava druhá

Ouhrovský zámek, zděšená stavba plná křivosti a svévole barokní, zvedal se na západním svahu pahorku řečeného Polednice. Dvakrát třicatero oken prázdných a ponurých na straně, jíž po celý den slunce se nedotklo, činilo ustavičným opakováním svých krabatých a špatných poměrů plochu průčelí nudnou. Zámecké vchody byly obráceny na stranu východní, jež vzhledem k rovině řeky byla vyšší; sem civěl baronský znak, jako slepé oko civí z vrásčitého obličejce.

V čas rychlého rána, vzházejícího s kvapem a spěcháním koní, oživoval v dolních prostorách příbytek sluhů plytkým slovem. Na stanovištích zahálky nebývá mužů a Ouhrov byl jich prázden. Od základu až po rudnoucí střechy scípal a sprostl tento dům; v dřímajících komnatách vládlo ticho, zvenčí nepronikal žádný zvuk a za druhými dveřmi bylo ještě slyšet šelestění listů knihy, již četl starý baron. Zámečtí služebníci o sedmé dávno již byli hotovi se svým smejením a odtud mohli žvýkati vojenský suchar až do poledne či spát až do oběda. V střevících nasloucháčů mohli zotvírat světnici za světnicí a stanout za baronem. Znali Danowitzovu úzkost i jeho prasectva. Ušlechtilost i mravy baronství, zámek a tři sta roků, po něž Danowitzové drželi Ouhrov, patřilo i jim.

Baron Maxmilián, stařec, jemuž vně zámku nemohla být nikterak dávána přednost před ostatními šedesátníky, za svým stolem vedl si dosti obratně. Měl dar dobrých způsobů a hladce, s něžnou mírností zhltl hostinu sám a sám jako maršálek Radecký, který koupiv si litr piva, činil totéž. Baron podobal se věchtu, jenž se pozvedl na vysoké nohy a mohl chodit. Jeho tvář počínala uzlem vysunuté brady; středem, čině prudké pohyby zezadu vpřed a shora dolů, spěl šlechticův nos, plný dechu. Baronství Danowitzovo bylo pravé, neboť jeho potrava bývala vždy hojná a jeho pokladny se naplňovaly dosti snadno. Ouhrov,

Sloup a Stráně nebyly jediným jeho majetkem, měl lesy v Haliči a statek s hřebčincem nikoliv menším než Ouhrov, a přece nevydával svých peněz s nedbalou a nepomíjející vznešeností. Hrdlil se o svůj důchod důrazně; vedle něho krsala² Leiova židovina jako houba u paty stromu.

Bojácný a ukoptěný svit ostrve³ hasl. Ouhrov měl mít ve znaku trepky tichošlápkovy a zlodějský paklič, aby sloužily za znamení událostí, jež se zběhly léta 1914.

Vrátiv se z Pešti, Maxmilián odstonal jakýsi děsný flám šlechtické míry, a poplakav nad chlupem, jež pustil, hotovil se k odpočinku. Tři tisíce uvízly v punčoše jakési herečky, jež na jevištním pokraji vykřikuje a omdlévá a pláče a opět se směje; tři tisíce zůstaly v hotelu, jenž jako kanál vsákl nápoje a blinky. Zpili se až po baby dřepící na záchodcích. Tři dny barevné alkoholy crčely chřtány a tři dny řvaly jazyky opilců.

Baron přinesl hlavu mezi kolena, avšak dojel šťastně. Korouhev vznesla se na vysokou žerď a sluhové, činíce poslední pořízení, připravili koupel a lože.

Vešel a vnesl do Ouhrova bohatýrskou bolest, jež mu připalovala hlavu. Snad v tomto tichu opět vzplane pohasínající plamének myslí. Udeří hlavou o podušky vysoko nastlané a bude spát, až vydýchá všechny zápachy a všečen prach pitky.

Hrot ostrve je obrácen k němu, neboť dva synové Maxmiliánovi se sváří a žádají si peněz.

„Jsem již stár,“ řekl, když vešli, „jsem chorý, a přece jest mi vyřizovat vaše nesmysly a věčná sprostáctví. Což jest to jediný způsob zábavy?“

„Je dosti jiných,“ odpověděl starší z obou synů, „avšak nemám prostředků, abych je vyhledal. Ostatně jsem jist, že toto jednání nenazvu zábavným.“

„Oč jde,“ zeptal se starý baron, sleduje myšlenku, jež kvapila, „nuže, spěchejte se svými stížnostmi, neboť nemám času nazbyt jako ty,

2 Zakrsávala, umenšovala se, neprosplávala. *Pozn. red.*

3 Ostrev – menší kmen stromu s pahýly větví. *Pozn. red.*

jenž zde trčíš, zatím co tvůj pluk se hnul na cestu, a ty druhý, který jsi tři měsíce nebyl v svém chrámu.“

„Nech mne,“ řekl Josef, „vím, kterému domu je třeba kněze.“

„Zajisté,“ odpověděl, „tvá lenost se podobá ctnosti víc, než církev předpisuje. Jsi ohnipa a odlesk věčného spánku, tato záře nebes, jež zůstává otevřeno jako cícha překupníkova, činí tě v Ouhrově blahoslaveným. Avšak běda! v konventě, navzdory svatosti tak nezkrotné, nejsi víc než pouhý trouba.“

„Pah,“ děl druhý syn, „nechci se dočkat konce této rozmluvy, je zbytečná, neboť tvoje staré mínění již známe.“

Baron ve hněvu přistoupil k oknu a pohlédnuv na jakousi plesnivinu, jež se rozlezla po pažení balkonu, opět se vracel.

„Ano,“ řekl, „mluvme k věci, čeho si přeješ ty, Ervíne?“

Důstojník chtěl odpovědět zdlouha, neboť věřil v šlechtictví, a tato víra propůjčovala mu něco klidu. Nebylo třeba nic víc než zpozdit čas, aby maličký zmetek se stal výlupkem všeho baronství, a Ervín, usazen v křesle a chtivý důstojnosti, mluvil jako žráč, jenž obšírně obědvá. Avšak Maxmilián byl té hry záhy syt. „Mohu ti dát něco peněz,“ pravil, „avšak to, co žádáš, je příliš.“

Voják opakoval své číslo řka: „Deset tisíc,“ a baron zdvihnuv tři prsty levice jako trojzubec, trval na svém: „Tři tisíce!“

„V mém věku,“ pravil Ervín, „zajisté jsou některé věci lacinější. Dávám Keretě desetkrát menší částku, než ty bys byl nucen platit, avšak tento dar mne přeceňuje.“

Dříve než mohl znovu otevřít svá ústa, kněz vstal a čině prudký posuněk směrem k bratru, vykřikl, jako by se dotkl ohně.

„Mlč,“ odpověděl, „přišel jsi opět hlomozit a kdákat? Hledáš žhnoucí slovo, či hryže tě hmyz, jež jsi nashromáždil ve své kaplance?“

„K d'asu,“ děl starý baron, obraceje mrtvičnou tvář, na níž sedmero žil se spletlo v hněvné důtky, k mladšímu synu, „k d'asu s nesmysly, jež sypeš ze svého kaftanu!“

Ervín přistoupil se smíchem k otci, a vyňav svůj lorňon, zhlédl se v zrcadle.

„Bojím se, že jednoho dne Josef vystoupí na koňský žlab a bude kázat ve stáji,“ řekl, když vycházeli s otcem ze světnice.

Horlivý kněz teď osaměl. Složil nečisté ruce v klín a hněval se. –

Vystudovav gymnasium Josef Danowitz nikoliv dobrovolně a bez přinucení vstoupil do řádu Maltézských rytířů. Baron Maxmilián utrpěl jakési ztráty ve hře, a maličko se zamysliv nad Ouhrovem, jehož vlhká pole dávno si žádala odvodnění, rozhodl se učinit Josefa alumnem. Ouhrov, Sloup, Stráně a haličský statek nebyly dosti veliké pro tři barony, z nichž dva, kteří dospívají, zajisté zvětší otcovy míry a budou žádat peněz po tisících.

Když jednou dohrály housle a hřmotící hudba vylétla ze žestí, Maxmilián zvedl svou hráčskou ruku s pocitem dvojnásobného ulehčení.

„Můj syn Josef,“ řekl vedle k opilci, který se nakláněl nad sklenicí, hledaje v ní střed svého břicha, „týž Josef, o němž jsi slychal, vstoupí v řád Svatého Jana Jeruzalémského.“

„Tím lépe,“ odpověděl opilec, patře rozmarným kukátkem na Rhodos a Maltu.

Když učinil toto rozhodnutí, ticho přestávalo. Jakási děvka, jdouc od barového pultu, nesla na čenichu úsměv, jako šašek nosí hůl. Její stín zatemnil veselou sklenici a mudrci bylo zvednouti hlavu od jejích divů. Dali se s holkou do blbého hovoru, její zahlazovala hučící hudba.

Tohoto ustanovení, počatého ve vídeňské krčmě, nezvrátil již nikdo.

Až do chvíle, kdy baron oznámil synovi svou vůli, Josef nebyl právě zbožný. Rostl na pokraji péče vychovatelovy, jež nepřesahovala ani o píď bídného platu. Byl nedomrlým dítětem a jeho jinošství zděšeně mýjelo. Vzhled věcí, mnohohlasá Vídeň a opět Ouhrov, který neměl nic než vlny času, letky holubí, bučení zběsile vzlykající a nebe, pruhované čas od času tichem a blesky, to vše činilo jej hloupým.

Prozřetelnost, zajímá-li se o věc, zanítí vždy jakési směšné znamení na tváři učitelů, aby bylo majákem v pošetilostech, jež jsou jejich vodami.

Dörnek, pedagog Josefův, slynul bradavicí o devíti štětínách. Devítka, číslo, jež přestává tak dýchavičně před pádností desítky, zajisté nebyla poslední příčinou nejistot Josefových. Jeho pohled se vracel po paprscích chlupů, kdykoliv mu bylo říkati nepravidelná slovesa, básně i geometrické poučky. Trnul, vida břichopáska příliš pozemského jezdit hřbetem ruky po hvězdě, zajisté bohem jen propůjčené, a bál se smíchu, když scházelo do počtu dvě brv tohoto šprýmovného oka.

Josef se naučil třem jazykům a vsoukal do sebe něco latiny. Plkavci druhu Cornelia Nepota cvakali bezzubou čelistí na jeho stole, otec Cicero vřeštěl, oháněje se periodami jako liška ocasem, Caesar akusativem cum infinitivo s důrazem pravil, že „věc může býti“, avšak básníci mlčeli. Zrobiv chudáckou maturitu, Danowitz oslněn v svém nitru slávou, jíž se mu dostalo pro tuto snadnost, myslil na zevrubnou práci vědce.

„Měl bych světnici o čtyřech stěnách, skládající se z knih, a večer zasedna k lampě, zatímco srpek měsíce se prořezává nočním oblakem, mohl bych učiniti jakési tajemství zjevnou pravdou.“

Toto skřehotavé snění je vratké křídlo a Josef civěl podkrveným zrakem do plamene svíc, aniž dohlédl vrcholu maličkého kuželu jasna a aniž se vznesl. Jeho spánek loudal se v těchto myšlenkách, zatím co noc kvapila, hltajíc hodinu za hodinou.

Blažení hlupáci sklánějí hranatou tvář až k pupku, jenž se rozštěpí a pozře je. Josef mohl být sněden škvírou vlastního břicha, avšak jeho štěstí nebylo dosti dokonalé.

Kdysi mezi vyjížděkou a druhou snídaní starý baron stíraje smítko, které se zachytilo mezi záhyby látky právě na kolenu (neboť se byl vrátil z pokoje Francouzčina), vzpomněl si na chrám a řekl: „Mluvil jsem, Josefe, s některými příbuznými o budoucnosti, jež tě

očekává, a tu nikoliv bez dlouhého rozvažování a rozpaků jsme se shodli poslat tě do kláštera.“

„Mne?“ děl mládenec polichocen, že nyní nastává dlouhé a úpěnlivé jednání o jeho věcech. Avšak Maxmilián po dobrém způsobu prostopášníků, kteří se nehonívají v otcovské péči, krátce přisvědčil a měl se k odchodu.

Kůň byl připraven a Maxmilián, obkročiv jej, snadno zapomněl na svá slova.

Po dvou hodinách rozmluvy Josef byl by jistě přisvědčil a činěctnost ze své bezradnosti, byl by táhl do nejzazšího kláštera s půvabem poslušných synů, avšak teď, když světnice byla prázdná, zželelo se mu světa, jehož neznal. Bezútešnost chtívá posluchačů a city, řinoucí se z této křivdy, jej zatvrzovaly.

Večer, když chvíle se zdála příhodnou, pozvedl svůj hlas a již jej připodobnil hlasu kněze.

„Otče,“ pravil stanuv v kouři Maxmiliánovy cigarety, „mám na mysli něco jiného, než jsi určil. Nechce se mi zanechat světského učení a všeho toho, co jsem sotva počal. Mýlíš se v projevech mé náklonnosti. Mohl bych se stát knězem jen s lítostí a na škodu vlohy, jež směřuje v opačnou stranu. Nuže, nechci jím být, zůstanu u svých knih, jež jakkoliv nejsou modlitbami, přece nejsou bezbožné.“

„Tak?“ pronesl Maxmilián, vydechuje kouř až ke koruně květů zatknutých v nádobě uprostřed stolu. „Tak? Nezdá se mi, že bys někdy byl projevil schopnosti. Dřepěl jsi nad knihou kousaje si nehty a budě útrpnost.“

„Někdy,“ vece Josef, „jsi shovívavý, avšak kdykoliv mluvíš se mnou, jsi rozhněván a káráš bez potřeby. Což jest učiněna vhod tato připomínka, když právě jsem hotov s úkolem, jehož by Ervín nikdy nebyl svedl?“

„Ano,“ přisvědčila francouzská souložnice Maxmiliánova, rozkývavši neocenitelný účes, v němž tkvěla zledovělá luna, vyčkávajíc své noci. „Vzpomenu-li některých vašich jednání, jsem zajedno s baronem Josefem. Ano, pane, aniž o tom víte, jste zaujatým soudcem.“

Mluvila pro Josefa a proti Ervínovi, neboť Josef byl škaredý chudák, na nějž nebylo možno žárlit ani starci.

„K ďasu!“ vykřikl Danowitz, hltaje nadávky, jež mu unikaly, „žvaníš a já tě poslouchám, jako bys mohl víc než vydat zvuk podobný hlomozu dveří a kročejům mlékaře, jenž se hrne se svou bandaskou. Mlč již! Dosti žvástu! Netázal jsem se tě na nic a vašeho dobrého zdání, paní, jsem se nedovolával!“

Řka to, Danowitz vynesl svůj hněv z jídelny a záhy jej zaspal, avšak Josefa zpropadeně rozesmutnilo rozkazování otcovo.

Na podzim vstoupil do rytířského řádu, aniž našel odvahy opakovat aspoň to, co byl již řekl. Skloněn nad jakousi knihou plnou zamilovaností, naslouchal zábavám svého utrpení mdle a unyle, neříkaje než dlouhá vzdychání.

Toho času bobtnaly v ouhrovském zámku tři nebo čtyři vratké nálady, z nichž dojetí a stesk byly nejvýznačnější. Starý baron políbil Josefa na znamení smíru, Francouzka našla patřičné slzy a dvorské dělnice, jejichž jest tajemství početí a smrtelná láska Marie Panny, zarmoutily se pro tuto oběť, jako by byla pravá a plná krve.

Kteréhosi dne na sklonku léta Josef vyjel s otcem v kočáře taženém hnědými hřebci a Ouhrov se otevřel propouštěje spřežení, jež se nemělo navrátit. Maxmilián chtěl darovat převorovi dva koně a dlouho byl v pochybnostech o způsobu tohoto věnování. Konečně se rozhodl zanechat i vůz alumnův v klášteře, neboť nalézal hluboký smysl v tom, že pro nic nebude návratu.

Několik chlapců běželo za kočárem; žebráci, rozestavení podél silnice, modlili se vyzáblým hlasem „Anděl Páně“, neboť právě vyzváněli poledne, a ženské stanuly v svých dveřích. Smrdovský kněz, jež přivezli, aby třikrát objal Josefa a třikrát jej políbil, obrátil se nyní k Francouzce, řka svým podstatným jazykem: „Baron si mohl ušetřit těchto citovostí, jsou směšné.“ Potom se rozloučil, a jda po svém, stíral si plochou dlaní pot, neboť byl šetrný a bylo mu vratci se pěšky.

Josef zůstával po čtyři léta v klášteře, neproslulém leč stářím. Byl ctnostný jako ti, kdo uvěřili v Ježíše Krista, a jako ostatní páchal něco zla i na modlitbách. Smilníval v myslí, a vstáváje ze svého hříchu, plakával až do noci, jíž znovu se zachtělo proměnit se v lože nevěstčino.

V tomto zámku pokrytectví, jenž koneckonců nemohl uznat jeho trýzně, Danowitz hájil svou věc špatně. Nosatí, černí a rudí kněží, kněží ploscí jako hadi a kněží bachratí patřili s jakousi štítivostí na tohoto muže slabého ducha, na tohoto „topinku“, jak ho nazývali, an v setrvačné hrůze blábolí modlitbu za modlitbou.

„Je tak domýšlivý, že chce být na posměch? Chce označit svoje blbnutí za svatost?“

Josef odpovídal cítě planost svých odpovědí. Předměty, jichž se dotýkal tělem, nebyly méně záhadné než vichřící slova, naděje, úzkosti a ostatní stavy mdlého ducha.

V pátém roce se Josef stal kaplanem řádové fary a opět se neosvědčil.

„Probůh,“ řekl mu starý kněz, mysle na jeho trapná pokání, „probůh, co vás nutí, abyste tak okázale dával najevo špatnost, jíž se vám ani nedostalo? Tresty a modlení, jimiž se trápíte, předpokládají hříchy tisíckrát větší, než by se jich mohlo dopustit loupežné vojsko, což prozřetelnost neodpouští po chvíliče otčenáše a lítosti kterýkoliv poklesek proti příkázání? Já například, starý kněz a prosták, piju a jím neumrtvuje těla na škodu úřadu, ježž jsem povinován Bohu dobře vykonávati, a přece mám naději věčného života.“

Ctnosti, jež uchvátily Josefa již v klášteře, vlekly jej po svých úhorech. Zasloužil si dobře zlosti a hněvu, jimiž ho častovali.

Pobyt na dvou farách a zastávaje kaplanství, jemuž neporozuměl, Josef Danowitz utužil svou svatost či pověst blázna, jež šla s ním jako hlas zvonce s kroky krásy. Kněží byli sytí jeho společností, neboť nedovedl ani mluvit, ani mlčet. Nesmysly a středověk, jichž se jim dostalo v seminářích s jakousi ironickou stoudností, tento

kaplánek bral doslova. Ryl se v životech světců, jako kdyby byly životy a dějstvími a jako kdyby se mohly rozmnožovati skutky. Sledoval vypravování příběhů a báseň, pomíjíje napomínání, o nichž dobrý kněz z řemesla může mluvit po dvě hodiny, aniž se dotkne strašných románových znepokojení, probodaného těla a krve tekoucí v těchto knihách. Josef Danowitz, slaboduchý muž, příliš pozdě narozený, aby se mohl stát svatým, byl na obtíž v konventě a na farách stejně jako v ouhrovském zámku. –

Baron Maxmilián, dojednav vše s Ervínem, vrátil se k mladšímu synovi, avšak když vešel, Josef nezvedl hlavy. Maxmilián pohlédl na kaplanův týl a bezkrevné uši, jež se podobaly dvěma střípkům zaraženým do zahradnické tykve, a pravil s nevolí: „Neslyšel jsem tvého horování a myslím, že jsi příliš zaměstnán, abys cokoliv opakoval. Tím lépe, neboť dobrého po málu, jak se říkává. Ostatně pochopil jsem, že ani ty se neobejdeš bez otcových peněz.“

Josef pohnul škaredým obličejem, jako na střelnících se hýbe zasaženým terčem.

„Chtěl jsem žádat o své peníze.“

„Pah,“ děl Maxmilián, nabýváje klidu, „jsi druhým synem, to jest, jsi nejmladším synem a knězem zároveň, přísluší ti snad z těchto důvodů méně skromnosti?“

Josef neodpovídal, tvrdošíjná svatost ohnula jeho vaz, a mlčel.

„Chtěl jsem odjet,“ řekl, nabrav konečně dechu, „avšak jestliže v Ouhrově nic není mým, odejdu.“

„Zajisté,“ pravil starý baron, „můžeš jít dům od domu a od fary k faře po způsobu žebravých mnichů a jsem jist, že tato cesta tě dovede k biskupství, jehož zasluhuješ. Tvá pouť bude velikolepá, neboť vsadím sto proti jedné, že půjdeš buď do Říma, nebo do Svaté země.“

„Půjdu z domu.“

„Desetkrát jsem tě vyprovázel a vždy ses vrátil dříve, než jsem se zotavil ze svého smutku.“ Řka to starý Danowitz zkřížil ruce a Josef

vstal. Podobal se muži, jenž se odmlčel před rozhodnutím, avšak neřekl slova.

Jda k otci nechtěl Josef víc než jakousi částku peněz, za niž by mohl bydlet ve Vídni a po pět nebo šest měsíců obírat se marnou, ba nesmyslnou prací, jež ho zaujala. Josef byl z mužů, již nemají sdostatek ducha, ani sil, aby pracovali o současných věcech. Pravdy dávno zestárlé a lživé jako meč, který nikdo nevytrhl ze rzivé schrány, pravdy, jichž čas minul a jejichž boj je skončen, jacísi kostlivci s hnáty polámanými na mučednických kolech, mrtvolná minulost, vše, co je staré v světě dělníků tvořících města jako bůh a hedvábí jako bourec, tvořících stroje a zemské úrody, vše, co je staré, jakýsi hřbitov středověku, vmetl ze svých bouří zabloudilou krůpěj v tvář tomuto svému pohrobku. Život svatě Voršily Daonské postačil Josefa pobláznit. Byl u vytržení nad příhodami světce z Assisi, nechápaje zázraků, které se rodí ještě podnes.

Když padlo slovo Jerusalem, Josef se spatřil, jak putuje světem, jenž je sám prostor.

Odchází a po jeho pravici není než ďábel a po levici Bůh. Jde víře prach a potřásá vakem na poutnické holi. Nemá víc než knihu. Odchází. Tato chvíle je příčinou, již nalezl.

Paprsky tohoto vidění prodloužily se až k palmám a plochým střechám a k pahorkům sionským. Cesta vydává zvuk odhodlání a kroky duní činy. Josef půjde, vyrazí na cestu. Opěšalý jezdec bude kráčet podél milníků, vesnicemi a městy, zůstává údiv za zády. Bude spěchat.

Hola! Nastává neodvratné putování, chůze, jítí, poutí. A cesta je nerovná, pahrbkovitá, lesnatá, hlínovitá, nesnadná, neražená, blatnatá, pekelná a spěšná.

Hlava třetí

Baladická vrata katedrály svatotereziánské, této bradavice vroucnosti na tváři města, nyní právě se otvírají. Jejich závora padla ranou a hrozná veřej jde nad schodištěm, až stín dotkna se země označí svým rohem jakousi ženu, jež spěchá mimo. Vácovský boulevard, to jest Příkop, ulice křupanů, již sem přinesli svůj napěchovaný ranec před třemi sty lety, hemží se děvkami a každá z nich jest stejně ubohá. Řetěz světél se láme na konci ulice, jež se připozdívá.

Nastala noc, opilci zasedli ve svých hospodách a kurvám je spěchati, aby jedna každá našla nocležníka.

Ta, již se dotklo křídlo stínu, není ani nejžalostnější, ani nejsprostší. Minuvši chrám, tato nevěstka se poněkud zděsila, její myšlenky se opožďovaly.

„Svatá Terezie, kostel mého jména,“ pravila hlupačka obrátivši se.

Terč hodin umístěný na průčelní zdi byl z této dálky prázdný, avšak spatřivši jej Terezie dala se do spěchání. Nerozvážlivost bývá naprostým právem holky, jež jest chycena, avšak dokud se popásá, dokud chodí sama, dokud je „v zelí“, bývá opatrná. Terezie minula stráž jako dáma, jež spěchá. „Chat noir“ byla již blízko.

Vrátný, s nímž spávala v obdobích nouze nikoliv řídkých, ji pozdravil, avšak zůstavila jeho důvěrnost bez povšimnutí a vešla pozvedajíc hlavu, jako by byla drzá a krásná.

Jas pěti kandelábrů označujících patero číšnických okrsků ji oslepil a vešla o něco hůře, než se sluší kurvě tak proslulé. Nikdo k ní nespěchal a nemohla říci jediné věty, jež se říkává, když vejdemo. Klobouk plný trčících nesmyslů, klobouk, který měl znamenat odvalu, vrhl žalostný a temný stín na její tvář. Podobala se babě, jež na sklonku svých let a navzdory řemeslu ještě otěhotní.

Budín, město otevřených bran a čtyř věží, město, o němž vojáci vrátivše se do pralesa a na rovinná pole, budou vypravovat, jako by leželo v hloubi světa! Noc je tu protknuta tisícovým ohněm, plna nachu, brokátů, houslí a vzteklivosti. Na tisíc barů je v Budíně a na tisíc plamenných jezer. A přece ráno metař tohoto smetiště nenačte víc než sedm katolických hříchů. Madona zůstává na svých obrazech, parlament žvástá v zasedání tentokráte trochu plačtivém a Dunaj uplývá, zatím co bezpočet bordelů se bouká tak pravověrně. Ve věcech flámů není tu nedokonalost a zajisté „Chat noir“ je dobře uzpůsobena k tomu, abys pil.

Zrcadlo směšuje prostor s obrazem a ty se zmýlíš patře v tuto výheň.

Přetékající plástev pultu zvedne se do výše hor, potoky vína se otevrou z lahví žlutých a temných jako Čína a Ethiopie. Hodina prostopášností, jedů a smilstva již nadchází. Udeřte, udeřte v kovovou desku a po čtyřech rozkmitajte struny! Horoucí buben, píšťala a nejbouřlivější vřeštění hlomozů!

Nevěstka Terezie usedla vedle muže, jenž ji nezval. Byl opilý a jeho vnímání právě dohořívalo.

„Nejmenší ze všech,“ řekl druhému pijáku, který se opřel o jeho lenošku, „nejmenší ze všech zázraků je tento věchet. Znával jsem ji, pokud se jmenovala paterým jménem.“

Smočivši rty ve víně tohoto pamětníka, který z oblaků mrákot ještě viděl, Terezie jala se mluvit a byla velice kurvou.

„Moje barva je bílá, zlatá a zelená. Odtud mám pak tři jména, avšak čtvrté ani poslední nemohu říci.“

Komu se zlíbilo hrát si s lukem? Levá paže lučištníkova se pozvedá k míření a jest vidět poklesající kolena zvěře.

Přílišné světlo otvíralo se trhlinami, v nichž prokmitala tma. Noc jiskřila v plameni vzrůstajíc v tetelivý kruh a všechny jekoty a hluk hovorů po způsobu sirén, v něž vlétá síla kotle, ozvaly se prudkým výkřikem.

„Eljén!“⁴

Hluboká šachta vášní se otevřela dokořán a v nitru zuřivosti dvakrát či třikrát se zjevila tvář Tereziina.

Její zsinalý milenec konečně usnul, ale tato děvečka lásky přece neodcházela, neboť spáček se jí opíral o rameno. Bylo k ránu. Odsunula nohou jakýsi špinavý závěs. Den se přibližoval a zrcadlo sleplo. Byl čas umývaček a mlékařů. Ve snopcích světla padal chlad a cigaretové pouzdro se třpytilo mrazem.

„Vstávej,“ pravila nevěstka dotknuvši se mužovy tváře. „Vstávej, chci, abys mne odvedl, vstávej, nemůžeš spáti v ‚Chat noir‘ až do druhé noci.“

Spáček procitnuv, prohledal všechny kapsy. „Jestliže jsi doposud neodešla, mám zajisté všechno,“ pravil své holce. „Snad nečekáš, abys přivodila své deště a pláč?“

„Pah,“ odpověděla, „neřvu, viděla jsem dosti přelomených hlav, abych mohla být věctem. Kdysi jsi mne zval, abych k tobě přicházela, kdykoliv se mi zachce. Nuže, pojďme, je právě čas.“

Zatím Tereziin milovník oblékl svou blůzu, již pohodil uprostřed noci, a pohlížeje do nevěstčina zrcátka, myl si tvář kapesním šátkem.

„Dobrá,“ přisvědčil neobraceje hlavy, „pojďme, chceš-li být tím, čím jsi bývala. Možná, že uslyším ještě tvá stará jména, neboť bydlím dosud v témž domě.“

Terezie se oblékala, zatím co mužský platil účet. Bylo jim vyslechnout díkůčinění číšníků a baby, kteří všichni se slezli k otevřené kapse vojákově.

„Jaký krásný den, pane, je sedmá zrána, jaký krásný den,“ pravil jakýsi sluha přinášeje vojákově plášť.

Vsedli do drožky s chvatem přivolané a jeli.

Tu a tam řvaly žaluzie otvírajíce se jako zvířecí tlamy a rozespálý pomocník se kasal za svým pultem. Kupé uzavíralo zbytek noci

4 Sláva! Pozn. red.

a peštské ulice sotva se dotknuly oken. Prázdný a strnulý obraz města prchal vzad připomínaje naposledy mámení krčmy. Na nároží ulice Kör vozka zastavil a otevřel dvířka kočáru. „Jste na místě, pane.“

Voják se opozdil v jednání s vozkou a nevěstka vešla do domu, avšak dříve než minula domovnickou lóži, došel ji a spustiv svou šavli ujal ji za ruku.

„Nevcházej, ztropil jsem si žert.“

„Strávila jsem pět roků v svém řemesle,“ odpověděla Terezie zastavujíc se, „a jakkoliv je řemeslo malé, prošlo jím dosti chlapů, abych se v nich vyznala. Snad můžeš říci, že jsem nosila masku s chuchvalcem vaty, ale kdo mě viděl odprýsknout bez zaplacení, když jsem vezla mužského po celou noc? Mohu ti vše vysvětlit, ale ponech každému péči o vlastní kapsu.“

Zatímco mluvila, voják se dal do smíchu, ale poněvadž nic nepřichází tak rychle v souhlas jako smích, brzy uznal nevěstčinu pravdu. Jsa velice znám dobrodružstvími a způsoby smělého chlapa, po čertech snadno se odhodlal ztropit skandál.

„Tato chvíle je přízniva dílu,“ pravil, „pojďme a dovedme do konce svou řeč.“

Řka to Danowitz jal se stoupat do schodiště, překročuje dva stupně. Jestliže tento chlap nešetřil sebe, proč měl šetřit jiných? Vše se mu zdálo náhodou, náhodou, již lze hnísti, překrucovat a rušit, aby nakonec zanechal hry a minul ji veselým krokem.

Otevřev dveře svého bytu, Danowitz prošel předsíní neodkládaje šatů.

„Hola, Aranko, přivedl jsem ti někoho, kdo ti má co říci,“ zvolal mezi smíchem, a když dveře zůstaly zavřeny, odepjal šavli s beder a pohodil ji na zem.

Tato nehoráznost tak hlučná neotevřela zámku a Danowitzovi bylo vyhledat klíče. Konečně vešli do světnice. Světlo všedního dne naplňovalo prostor a nevěstka podobala se sama sobě. Byla chudou ženou.

„Jste doma, pane,“ pravila odkládajíc svůj klobouk, avšak Danowitz, jehož vtip se rozněcoval prodléváním, udeřiv do dveří ložnice, až se rozlétly, odpověděl: „Teprve ve své posteli, paní, ovšem jen tehdy, je-li prázdná.“

Ubohá jména nevěstek a ubohá důstojenství, jež jim byla propůjčena v sezónách kuplířů. Dvě z těchto žen stály proti sobě tváří v tvář, opakující tytéž výkřiky, týž údiv a totéž rozhořčování.

„Vy nejste sám, Ervín?“

„Nikoliv,“ odpovídal opakuje jméno Tereziino; „je čas, abyste uzavřely nová přátelství. Je čas k usmiřování, neboť dvě děvky, z nichž každá nemůže spát než po jediném boku chlapově, nemohou si spílat bez přestání.“

„Nechci nic říci,“ pravila Terezie, „kde je můj klobouk?“

Ervín nasadil jej na hrot kordu.

Aranka, děvče, jež po tři týdny spalo u Ervína, pohodilo svůj plášť a zůstavši téměř nahé obouvalo si střevíce. Ticho a kalné okno propůjčovaly příběhu více trapnosti, než zasluhoval.

Terezie zmocnivši se svého klobouku vyšla první; „chci své peníze,“ pravila na odchodu a přijala je bez rozpaků.

Aranka uzamkla skříň a odnášejíc klíče pravila k Ervínovi: „Vrátím se o šesté pro své věci, myslím, že v tu dobu nebyváte doma a že vás nezastihnu.“

Obě ženy vycházejíce stihly důstojníkovu sluhu a styděly se, že je slyšel. Mezi oběma nebylo rozdílu a každá spěchala v stejném směru. Soví zrak nevěstek, jenž jiskří, okrouhlé oko plné světél a přece slepé! Mohly viděti ouhrovského oráče, který stál v předpokoji baronově, ale pominuly jej. Po malém čase, po malém zastavení byl by řekl a učinil jednu ze sta věcí, aby jejich cesta nebyla směšná. Ale šly zůstavující tohoto rytíře, jako by jeho sluhovství bylo pravé.

Terezie sestupovala po schodišti přidržující své nevěstčí sukně a obrátila se s nadávkou na tu, jež šla za ní.

„Pah,“ odpověděla, „zůstaň u tohoto popele, jestliže naříkáš, vrať se pro své večere a něco zbytků, jež jsem zůstavila.“ Konečně vyšly a ulice Kör rozdělila jejich nepřátelství.

Zatím Danowitz zasedl k snídani a jeho mysl, nikoliv ustavičná, vzdalovala se příhody s nevěstkami. Ticho prostoupené ruchem dne podobalo se pohnutému jezeru a pohlcovalo den. Do tohoto příbytku se již Terezie nevrátí, neboť zapomenutí nestane se soucitným ani lítostivým. Danowitzova svoboda je chlupská a nevěstka na druhý den mine nároží baronova domu mlčky a beze slova, jako by v této svobodě tkvěl příkaz.

Jsa hotov s jídlem Ervín vstal a zanecháváje dopisy nedotčeny vyšel.

V proudu ulice mezi nehoráznou krásou dětí nesl svůj směšný meč ze železa, a přece nebyl na rozpacích. Řad povozů zdvihl prach, jenž se mísil s kouřem a kryje svým tělem průvod nosičů a tahounů bral se směrem baronovy chůze. Venkovan v brslenkách stanul na břehu vozby a Ervín patře na tuto robotu, jež den po dni mívá svůj cíl a svou mzdu, se smál. Jakési děvče plné růžovosti a paní v smutku přešly mimo něj a Ervín se rozhodoval mezi oběma, jako by mu bylo voliti. Po tomto rozvažování a po dělných divadlech Danowitz vešel v náhlé utišení příčné ulice, jež ve směru dvakrát lomeném vedla k obludné hmotě kasáren.

Došed k bastardnímu dílu stavitelství, v těchto končinách Uher tak příliš zrazovanému, a ledva pohleděv na řvoucí stráž, Danowitz vstoupil brankou vedoucí k síni velitelově a k síni důstojnické.

Tyto prostory smutné bělosti, plné smíchu, jenž metán vzhůru opět padá, tyto krychle plné kouře jako hlaveň pušky, z níž bylo vystřeleno, tyto prostory vždy zalidněné, vždy znějící, měly svůj hlas a své způsoby.

Uprostřed tolika ruchu téměř krásného nebylo možno myslit na dvě stránky knihy, jež se otvírala, aby koktala jakákoliv ponaučování. Neomalená sprostáctví a žvást, jenž se nazývá nic a jenž nic

není, v této smečce stával se řádem a řečí. Všechny obtíže vojančiny, všechny obtíže lásek a všechny obtíže peněžní mizely v prachu divokých jízd a v podřečí tohoto kasárního refektáře.

Atila vlající. Dusot a cval a hlasné hurrá přemáhající rovinu až k dalekým napajedlům stád! Blýskavice slov. Příhody nejpodivnější a láhve plné smíchu až po okraj! Tato vzrušení byla dosti veliká, aby zaujala obžerné muže.

Veřej podobala se stavidlu, jež se zdvíhá, a Ervín vešel středem proudu.

„Jaký vrtoch tě zdržel?“ pravil mladý důstojník, obraceje se k Danowitzovi, „čekal jsem na tebe dlouho přes půlnoc.“

„Vrtoch,“ odpověděl Ervín, „nemívám vrtochů tak pozdních, opil jsem se dřív, než jsem spočítal hodiny, toť vše.“

Jakýsi rytmistr, v těchto střídmych hodinách již podnapilý, dotkl se Danowitzova ramene svou rukavicí. „Nevstoupím do vašich hodin ani vás nepozvu do svých, avšak jestliže piják nepozná půlnoci, pak nebyl opilý.“

„Kdo ví, která z tvých sklenic není plná pravdy, a kdo ví, která z tvých jistot není nesmysl,“ pravil Ervín, pije s rytmistrem víno.

„Adié, můj milý, nikdy nepřešla jeptiška, abych aspoň na okamžik se nestal chlípíkem, a nikdo přede mnou nechválil opilství, abych je nezatratil.“

V bezpočet hovoru udeřil křik zvedající se ve středu síně: „Jsem jist, že se mi líbí! Jsem jist, že se mi líbí!“

„Proč ne,“ odpovídali, „nezamýšlíme toho popírat.“

Tvrzení tak mocně vykřikované proniklo slyšitelným hlasem i v rachocení, mezi pády stolic a v řinčení skla, tvoříc hvězdu. Za tohoto třesku nebylo nikoho, kdo by mlčel, a závoďště hluku zvedlo svůj hlas až k závratí. Někdo vyšel zanechávaje dveře mlýna dokořán. Byl čas jít po svých věcech.

Pět či šest důstojníků zasedlo ke hře a světlice se zvolna vyprazdňovala.

Nadcházela třetí hodina a důstojnický oběd končil o druhé. Danowitzovi bylo usednouti ke stolku, jež přinesl voják již netrpělivý, a jísti s chvatem. Byl sám, avšak rytmistr popuzený kterýmsi slovem rozmluvy, jej hledal. Spatřiv konečně Danowitze, vešel do jídelny a pohoršoval se nad mládenci, již se sotva ohřáli u pluku a již sprostáčí.

Ervín, znaje předem obsah řeči opilých husarů, poslouchal lhostejně.

„Přemýšlím o jiných věcech,“ pravil s mávnutím ruky.

„Nuže, chci tě uvést ve svou myšlenku,“ odpověděl rytmistr. Uprostřed obličeje tak husarského zanítilo se dvě knírů a záškuby hněvu poodkrývaly zub, který navzdory potřebám není tesákem.

Náhlé ticho vyvýšilo tuto příhodu a učinilo ji patrnou ze všech stran. Vojáci, pokud zbyli v herně a v přilehlé síni, mohli vidět otevřenými dveřmi tyto kohouty s peřím již rozčepýřeným. Někdo povstal, žádostiv vyzvání, jež bylo nepochybné, a jiný syt podobných kratochvílí, směšných až po slzy, se odvrátil vyjadřuje svou nudu.

„Jsou dny,“ řekl Danowitz nepřestávaje jíst, „kdy býváš nesnesitelný, avšak ve chvíli, kdy nemaje dosti ducha, abys našel, hledáš záminku ke rvačce, v té chvíli se na tebe nehněvám, neboť tvé ryšavé oslovství je nepochybné.“

„Bylo by potřeba hole, abych ti odpověděl,“ pravil obřadně rytmistr.

Danowitz povstal.

„Mým nástrojem nebývá klacek a nebude-li vám příliš obtížno vzít si šavli zítra o páté, můžeme dojednat svou věc.“

Řka to, Danowitz pamětliv způsobů pluku, se uklonil a vyšel k eskadroně, jež ho očekávala.

„Pah,“ děl husar s ironickou lysinou na pokrajích licousů, „toto vše není méně než cituplné. Smiřovačky, jež propuknou, sotva hrot šavle otevře jedinou cévu! Smiřovačky, končící pitkou, jež předjata mohla urovnat spor tak těžce vyrobený!“

Danowitz přešel prostranství dvora ke svým husarům. Eskadrona držela v levici nepřítomnou otěž, zatím co pravá paže povznášela šavli a z postavení „prime“ v přenáhlené hře zobrazovala seč plnou litice a blesků.

Tato železa roznícená v chmurách čtyřhranu se okrvaví, neboť jakási nepopiratelná krása zmátla zástup prostáků, až se jim zalíbilo ve dvou husarských barvách, na koních a v lesku čepele, jež sviští.

Hrome, Danowitz je jejich důstojníkem a dobrým husarem!

Přijav hlášení strážmistřovo a rozkročiv se zvedá svou těžkou šavli a bude blázniti před vojáky, vykonáváje kyvy jako rozsévač, jenž si žádá osít mračno. Všichni poleví a zemdlí na těsném bojišti, avšak Danowitz po sté rozetne velikým křížem povětrné tělo pátku.

Jeho jméno vzroste, neboť kdekdo vidí, že tento nadporučík kašle na strach a že za nic nemá nejistot souboje. Bude dosti hororů po kavalcích a tato věc stane se velikou, neboť zpola se tají a Danowitz jí nedbá.

Hlava čtvrtá

Žencova skráň plná potu v blescích léta opětně ztraceného neoschla. Tento pláč je slanější všech moří a ze všech rudostí je nejrudější.

Byly noci a opět byly dny. Byla poledne, kdy tito dělníci běželi k proudu ponořiti v něj ruce plné ran. Polní nádeníci jsou příliš bolestní, než by mluvili, a ranění mlčením tak dlouhým, podobají se hrobu, v jehož hlubinách doposud se hýbe krvavé srdce. Mlčí dávajíce růsti svým plodinám a řev, jímž čas od času se otvírají, není než naříkání.

Láhev, již přivlekl jakýsi pradarebák zajisté strážlivý, aby roznítil pracovní ctnosti dělníků, přelávala se v hrdla a toto nízké slunce prahlo dvojnásob. Chlapec vzbuzující lítost, neboť jeho tělo bylo doposud nepozorné k práci, žádal si pít. Čekal němý a bez posuňku. Nedostalo se mu nic mimo nejasnou slávu, že stojí dva kroky od nádoby ženců, a přece našel nakonec hlas v klení daleko zvučnějším, než je prosba.

Ve dnech žní Hora zanechal své stáje a vyšel s ostatními do plných polí poněkud zmaten obdobím, kdy mu bylo porušovat sled oblíbených myšlenek a viděti nové věci. V chladném tichu chléva mohl zírat v hlubiny obrazu spatřeného před padesáti lety. Pokyvující se pavučiny v mřížoví oken byly pečetí tajemství.

Vyšel ze svého hradu zanechávaje dveře dokořán a bral se sám mezi poli, neboť ostatní jej pomíjeli, aby se vyhnuli mrtvým vypravováním.

Plameny slunce padaly v střed žlutavého kola, rozpalující nepostižitelné znamení a Hora, zatím co smysl varování ubíhal nezasažen pohledem, zvedal svůj slepý zrak v tuto výheň. Věčná znepokojování a opět zvuk, jenž se rodí uvnitř hlavy, ohyzdné výkřiky těla a jeho konů příliš porušených se zvětšovaly ve vzteklivosti slunce.

Stařec viděl listoví pohybovat se v korunách stromů, aniž vnímal šelest a zvuk mimo své nitro.

Došed konečně k parnímu stroji, chromec mohl si odpočinout, avšak v tu chvíli se ozvalo volání k práci. Dělníci sedící jízdo na pavůzách, nápravách a řemení vstali, stroj zahalen kouřem až po jícen a nepohnutý ve věčném soumraku jízdy rozpoutal své rachení, jako by vzlétal. Litina se rozžhavovala a nad ní vstával sloup zvučícího vzduchu. Bezpočet lidí vleklo snopy sotva požaté k ozubenému mlatu. Pohrabovači se rozjeli lánem a sekačka pohnula svými hřideli, na nichž se střídá hrabice a kosa.

Hora na této pláni plné práce tápal, jako by procházel sklepením. Jeho chvíle přerušované minulostí, chvíle jeků, rázů a prudkostí stroje nebyly již pracovním dnem. Tento vyhoštěnec klopytal na rovnostech pole, zatím co ostatní se prací rozněcovali. Pět chlapů chodilo za potahy a nikoliv méně než dvacet lidí obstoupilo stroj. Ženských bylo právě dvanáct.

„Nebud' blázen,“ řekl kterýsi mužský mládenci, jenž příliš kvapil.

„Tuto radu,“ odpověděl, „neslyším po prvé; a přece, kdo je pomatenější než ten, kdo rozvažuje uprostřed žní a posedává v každém úhlu pole?“

„Hlupáku,“ řekl dělník, patře se zalíbením na tohoto beránka, jehož čelo bylo dosud prázdné.

Dne přibývalo, stoh rostl, kosa vykonala devatero cest. Ženské sehnuty nad hrstěmi a zvedající zadek již umdlévaly. Bylo se jim opřítí rukou o stehna, než se vzpřímily, a tu je někdo pleskl po širokých hyždích. –

„Vzhůru, děvečky věčně pracující pánví!“

Z této zvyklosti vzešla řeč nikoliv krásná.

„Horo,“ vykřikl dlouhán odcházeje s rukojetí podávek na rameni, „Horo, myslím, že jsi doposud nezapomněl na včerejší oběd? Co jsi říkal, pije z našeho džbánů? Dnes není menší vedro než včera, nuže, budeme opět pít?“

Hora byl by nejraději neodpověděl tomuto muži tak bez ostychu volajícimu jeho jméno.

„Nemám peněz mimo sobotu,“ řekl, „avšak ani tehdy nemohu kupovat piva. Počkej, až přijde poklasný s lahví, a pij za mne.“

Mimo toto naléhání a rozpačitou odpověď kvapil poklasný a oběma hlasům bylo umlknouti. Práce se nezastavovala a stroj metaje snopy nové a nové na výšinu stohu a neměně místa hnal se plným tryskem.

Poledne zdaleka očekávané se přibližovalo jen zvolna. Hora umdlával zraňuje se o zakřivené trny; vlekl svou nohu těžší prasete, jež cestou k jatkám cloumá provazem rezníkovým.

V druhém úhlu pole, v této končině vyvýšeného, pracoval mezi ostatními lazary Řeka. Zatím co jeho rozum se přiostrňoval, zmítal se v jistotách práce téměř tak jako ostatní, neboť byl obeznámen ve své nádeničině a byl obratný. Avšak přece jakási myšlenka, podobná krkavci, jež opakuje několik svých křiků a létá kolem dělníkovy hlavy, jakási myšlenka či pouhá slova vracela se na Řekův jazyk.

„Bohatství! Bohatství nad touhu srdce! Každý den bývám trestán a každého jitra se modlím. Otče náš, jež jsi na nebesích, dej mi peníze a poklady, jež skrýváš. Budu na roveň proti štěstí pyšných a proti štěstí ukrutníka, který mne bije, ačkoliv odvádím peníze, jichž si žádá. Budu vypravovat věci takové, neboť jsem je viděl, vešed do příbytku nejbohatšího. Nechci dosáhnout věcí pomlouváním a proti svému pánu neobrátím úst, avšak vezmu si, co je zchystáno a co mne čeká. Spatře sekeru, již jsem přiostrňil, bude se stydět a hanbit ten, který hledá můj pád, bude zpět obrácen a dán na potupu. Proč se zdráhá učiniti podle slibu, jež jsem přijal? Velmi jsem očekával, až se rozpomene, nuže, ať odpovídá a postaví se proti mně!“

Dýše vraždou, k níž se odhodlal, Řeka nemohl mlčeti a mluvil.

„Kdo ti učinil slib a co očekáváš?“ řekl Ber, směje se krvavé řeči bláznově.

„Dostane se mi bohatství skrze sekeru,“ odpověděl skoták, „a co jsem přislíbil, vykonám skutkem. Příklad, až se to stane, a budeš pít zároveň a budeš sedět se mnou až do rána a opět do noci.“

„Pah,“ řekl Ber pohoršen blbostí, jež ho zdržela, „troubo, vyvedu tě z těchto tlachů,“ a řka to, udeřil jej koncem bičičště.

Řeka se odmlčel, neboť mohl jen naslouchat, aby svist větru a kosa a hnutí obilního lánu opakovaly to, co byl řekl. Neodkládal od sebe ustanovení vraždy, byl rozhodnut, aniž jeho vůle promluvila.

Zatím slunce se vyvyšovalo a den stanul na vrcholu své dráhy. Píšťala parního stroje opět vydala zvuk. Voli zpomalovali svůj krok, až stanuli, a lidé, zanechávající dílo tak, jak jim vypadlo z rukou, šli k vědru.

„Chtěl bych pít, hrome, mám žízeň, naliž nádobu až po okraj, ať překypí, neboť co pijeme, není víno.“ Jedna z žen vzala něco vody do dlaní, nikterak se neostýchajíc, že ostatní budou pít z nádoby. To jest příliš mnoho okolků a příliš mnoho čekání, máme-li jedinou kád’.

Mezi posledními přistoupil k bečce Hora a nabrav něco vody, pil zposledka, neboť nádoba byla již téměř prázdná. „Nechtěl jsem pít o polednách,“ řekl, „je příliš teplo a z devíti nemocí sedm jich počíná touto chybou.“

Potom vyprázdnil džbán, jedl.

„Ach,“ řekl mu Ber, „jestliže ani o žních nejíš masa, jsi více než šetrný, jsem jist, že bys nerozvažoval, budeš-li pít, kdyby v bečce nebyla voda, ale pivo, jsem jist, že bys zhltl skopce, kdyby byl rozdáván. Jsi věčně o hladu a věčně žízniv, skládáš peníz k penízi a naříkáš. Chtěl bych mít tvůj šátek zauzlený na dvou cípech, chtěl bych mít peníze stýskalů.“

Horova tvář, tato pokladnice pohrom, odpověděla zděšením a pýchou, jež se stěsňaly v ráně jeho úst. Stiskl svůj sáček, který si vázal kolem beder a kolem šíje. Blbci, jenž usedl k nohám tohoto starce, opět bylo mysliti o penězích.

„Proč bys nejedl všechno, co je dobré, a proč bys nepil? Budu mít stříbrné a zlaté peníze a láhev kořalky vyliji do kravského žlabu. Proč bys nepil,“ pravil, a když se chlapi smáli, opakoval znovu své bláznovství.

„Nuže,“ řekl žnec cloumaje Řekou, „nuže, ty kluku ohromná, nemohl bys učinit pro nás něco již dnes? Je tento den horší onoho, na nějž se chystáš? Čeho je ti třeba ke kouzlům? Jsou tvá oka tak pevná, nebo jest srnec již chycen?“

Zatím poledne sklánělo se s vrcholu své hory a byl čas vstát od prázdných hrnců. Znovu se pohnula strojní kola a spřežení právě vyměněná vešla na starou cestu.

Čas prozpěvování minul a uprostřed pole, tryskaje černý dech vzhůru, hlomozí stroj. Ženci zchromli a nebudou se vláčet v průvodu, když poslední snop se vnáší do plných stodol. Jejich hrdlo je prázdné všeho volání slávy. Slzavé opičárny jsou zapomenuty.

Do pozdního večera hnal se stroj a dostihnuv noci, ustal. Dělníci složili svá náradí a brali se ke dvorům.

Minulo šestnáct hodin mlčení a řeč byla téměř zapomenuta. Kdo měl co říci? Ženské, jimž teprve nyní počínal den, neboť tuto dřinu nepovažovaly za nic proti přípravě večere, jež je čekalo, tyto věčné kuchařky spěchaly před ostatními. Žádná z nich nepromluvila a nikdo nepočal hádky. Šly s násadci podávek na rameni boříce se v prach. Jedna a táž utkvělá myšlenka měla je k spěchání a kvapu.

Mužové se vlekli a jakási marná řeč přeskakovala potoky ticha, jež je dělily. Kdosi řekl něco o dni, jenž se krátí, a přisvědčovali mu, avšak šílený Řeka a František postavili si hlavu, odporující těmto lhotejnostem.

„Pah, komu dělá radost žvást o kalendáři? Pokud vím, nikdo se nerozhněvá pro zadržovaný plat, jenž ti spadne do klína právě tehdy, když jsi nejvíce sklíčen a nevaříváš. Je mi lhotejno toto střídání ročních časů, pokud opět přichází sobota, aby vysolila pětku, na nižospíchám.“

„Hrome,“ děl Řeka, odpovídaje rozhněvanému, „jaká je to banda zlodějská! Všichni mají dobré peníze a kapsy po jejich bocích jsou vzduté žrádlem, jež nabrali. Od pondělka do soboty trvá zima, nuže, není tento čas dosti dlouhý a je to ustanovení kalendáře?“

Zatím dělníci došli ke dvorským vratům, jež se otevřela.

„Nechci tě nechat v nesnázích,“ pravil Dudek, odvlékaje blázna, „neboť ti jde huba napříč a ty bys neskončil, nuže, udělám něco pro tebe.“

Řka to, Dudek vychlístl vědro na Řekovu hlavu. Zbývalo dosti času, aby se smál, neboť Řeka se nebránil a mimo hněvivé mlčení neděl slova.

Když nastala první tma a ostatní již spali, Řeka usedl na kozlík starého kočáru, jež od kteréśi doby již zůstavovali mimo kolnu, a na tomto kočovském místě, vyvýšeném nad všechny voláky, večerel chléb. Krájel veliké kusy a žmoulal je v prasečích čelistech.

Zatím ve stodolách a ve stozích dvorské děvečky očekávaly své truchlivé milence. Vcházeli k nim hrubí a divocí aspoň v této chvíli. Hrome, mohli zlomit hnáty těmto klisnám, stejně nedočkavým a stejně obžerným maličkou vášní. Vyrážejíce jek rozkoše a blázníce muž a žena sbydlili v křečích, nerozpoutávajíce páchnoucího objetí, dokud zbylo něco krve v pahýlu vášně.

Řeka nebyl prost těchto smilstev, avšak toho léta nebylo ve dvoře baby dosti staré a dosti sviňské, aby šilence vzala na svou otep.

Když dojedl chléb, skoták necítě strachu ani pochyb, neboť se byl již rozhodl, pomyslit na svou práci. Bylo mu vykonat vraždu. Všechny myšlenky, jež vešly v toto tělo, stávaly se jeho stavem či jeho pravicí. A nyní hlad a ruka již zdvižená žádaly si útoku. Rány.

Seskočiv s vozu, Řeka jal se hledat sekeru, jež bývala zařatá ve špalku u hranice polen. Obešed hromadu dříví vrátil se skoták k pořizu, jež po druhé minul, potom otočiv několikrát kotoučem brusu odešel, aby hledal jiný nástroj v kolářské dílně nebo u tesaře, jehož dílna je otevřena.

Konečně pod tesařskou kozou našel tesnici, kterou mistr pohodil. Byla stará a málo se podobala zuřivé sekeře vrahů.

„Hle,“ řekl skoták, patře na ostří, jež zdvihl proti měsíci, „hle, je dosti dobrá a snad je lepší ostatních, neboť není tak lehká.“ Řka to, Řeka vyhledal jakýsi prut a stoje u špalku několikerou ranou odděloval část po části, až zbýval maličký dílek, jež sotva udržel v prstech.

Bila jedenáctá. Řeka mohl přelézt plot a druhou stranou, aniž někoho potkal, mohl vyjít ze dvora, avšak šel prostranstvím k zavřeným vratům.

Jakýsi spáč vstal se své lavice a spatřiv hlupáka, řekl: „Co hledáš? Proč nespíš, blázne?“

„Co jest?“ odpověděl Řeka, přidržuje sekeru koleny a zvednuv volné ruce, „bolí mne hlava.“

Bylo vidět toto černé hovado, za nímž zářily hvězdy. Neměl sekery a mohl jít, neboť spáč již nevyhlédl.

Našed vrata i branku zamčenu, skoták udeřil na závoru čepelí a otevřev vyšel. Dal se do spěchání a nezastavil se až u Leiovy hospody. Byla černá. Žid spal. Došed, Řeka přistoupil ke dveřím a vzal za kliku, jako by byl den a jako by Lei stál u svého pultu. Veřej se neotevřela a Řeka ustrnul nad touto neobvyklostí. Vražda nebyla tak snadná, jak očekával.

„Jestliže spí při zavřených dveřích, jest bohatší, než myslím,“ řekl si skoták, „nuže nevím, proč bych měl odejít, neboť žádná závora není silnější sekery.“

Prodlel několik chvil, domnívaje se, že Lei vstane ze své postele a vyjde z domovních dveří právě pod vražednou ránu. Avšak Žid spal a pevný zámek se ani nepohnul; tu blázen zdvihl paži a maličko posečkav udeřil čepelí do dveřního rámu. Avšak ani tento hřmot nikoho neprobudil. Snad se Lei vztyčil na svém loži, a opíraje se loktem o pelest snad poslouchal, kdo přichází, možná, že by byl vstal, neboť psi sotva poštěkávali, avšak dříve, než mohl nahmatat svůj svícen, ozvaly se nové údery příliš prudké a příliš bláznivé.

Ten, kdo takto tluče, není zajisté nikdo jiný než opilec, který si žádá poslední láhve a posledních řečí, jichž byl Lei syt.

Řeka čekal, a když se nic v domě nepohnulo, vracel se ke dvoru.

Míjela půlnoc a čas překročil neobratného vraha, jenž buší na dveře a nechá nepovšimnuto okno jen přivřené.

Byl příliš blbý, aby vypočetl svůj čin. Zdvižená sekera spadla svisle ke kolenům vraha a nevinný hlupák se vracel. Bylo mu opět mysliti na řezníky. Avšak prošed brankou zapomněl na všechna bohatství. Chtěl spát a zalézaje do svých hadrů objal sekeru, jež bude klíčem.

Ostrý roh měsíce viditelný zpod oblaku, roh nebeského býka, klín a rána, jež otevřela temnoty, rána plná jasu či krve stékající k tomuto bláznu, naposled opakovala jakési vyzvání a skoták chvátaje za svým činem hrozným způsobem zatař sekeru do stropního trámu nad svou hlavou. Ulehl maličko vzrušen a tiskna hrst slámy.

Ráno, jež padá z mrazivého světa, příliš časně pro všechny dělníky, dotklo se jediným paprskem tohoto hlupce, a vstával. Ani si nevzpomněl na tesnici, jež tkvěla v břevně, a zakoušeje něco závratí a zmatení vyšel k vodě, kolem níž stáli Hora a Jakub. Jal se mluvíti a nesmlčel nic z noční cesty mimo sekeru.

„Hle,“ odpověděli mu, „nevěděli jsme, že jsi tak bystrého ducha. Zachovej si dobré zvyky a popadni vidle, neboť sobotní výdělek při vší nedostatečnosti doposud je lepší než bohatství, o němž mluvíš. Což se domníváš, že je snadné obrát Žida? Což nebdí a nemá železnou pokladnici a není jeho komora zamčená?“

„Pah, netlachejte,“ pravil Ber, „tento osel neučiní nic, co by stálo za zmínku, nemůže mlčet a to jest vše, co dělává.“ A obrátiv se k volákovi vyrazil smích zpola posměšný a zpola vyzývavý.

Několik dělníků vyšlo z baráku a ženské vstávaly ke krmení dobytka.

Byla pátá a dílo se počínalo. Jeden každý z dělníků již vstal, hotov pracovat až do večere. Za zvuků rána rodívá se síla, jež vede pluh a seče, jakkoliv tělo tak bídné a malátné dosud spí.

Ber a Řeka uprostřed slabých hlav doposud opakovali svá slova, avšak Ber mohl již vzít podávky, aby nakladl píci do velikého koše. Řeka postál několik chvil a konečně opoždíuje se, jak tomu vždycky bývalo, spěchal za ostatními.

Den, až do poslední chvíličky podobný dni minulému, započal a míjel. Řekovi bylo opět spěchati i prodlévati nad svým rozhodnutím k vraždě a zvyk jeho slabosti nejednou rozhněval šafáře, jenž okouněl na prostranství.

Zatím sekera tkvěla v trámu očekávajíc noci a nikdo z těch, kdo chodili mimo vraha, neznamenal jeho strašného vzruchu a šilenství. Zvedl podávky a zamával jimi. Ťal a jiskření, jež vzniklo v temnotě chvíle, pět hvězd, pět plamenů, zastavilo se nad žasnoucí hlavou volákovou. Vrah zvedl se o délku těla, právě jako kdyby doposud byl zvířetem, jež nechodívá zpřímá. Stál a hrozná sláva a hrozná velikost vznesla jeho ruku do výše. Byl předchůdcem vojska, mohl vzít vše, čeho se mu zachce, mohl udeřit a zbít ty, kteří neodpovídali, když se tázal. Mohl požívat všechny peníze, mohl jedinou ranou otevřít Židovu lebku a pohroužit až po násadu své vidle v cukající se tělo. Konečně mohl tento chudák zlořečit, konečně byl mocný jako muž, který se hněvá. Avšak ani v tuto chvíli, ani teď, na pokraji milosti a smrtelné noci nikdo nevzhlédl, aby jej viděl. Zobrazování síly, tato němohra smrti, snad by byla dostačila volákovi, kdyby měla diváky. Snad nebylo třeba nic, než aby kdokoliv z těch, již jej štváli, se podíval řka:

„Hleďte, náš volák si přivstal, mějte se na pozoru, neboť, jak vidím, není mu do žertu.“

Avšak dělníci nezdvihli svých hlav k Řekovi, nikdo nevzhlédl a poslední chvíle, jež mohla srazit sekeru již napřaženou, minula.

Kolem hodiny osmé ustávala práce, byl večer a noc vlekouc tmy zastřela nebe.

Řeka se mohl vrátit k sekeře. Šel mezi buky a v odhodlání tloukl do stromů, které míjel. V jeho paži obnovovala se síla. Byl mužem, jehož slova jsou rozumná a jehož skutky jsou patrný. Jakási maska

klidu a statečnosti, škraboška nasazená na tvář blázna, který se kroutí a kolísá v bouřích svého ducha, podoba moudrosti, činila vrahovu tvář strašnou.

Vkročil do dvora za první tmy. Kout stáje, v níž spával, byl pustý a nikdo nezahlédl Řeku, jenž povstav na loži vytrhl širočinu z trámu a nedbaje ani zdaleka opatrnosti prošel dvorem a zámeckou zahradou. Jakési znění podobno zvuku plamene a opět pablesku jakéhosi slova vedlo jej prostorem, branou a stezkou zaněcujíc se a opět šelestíc.

Zámecká vrata nebyla zavřena a Řeka prošel nezpůsobiv více hluku než sova.

Mizerné sousoší, jež trčelo uprostřed síně, z níž se zdvíhalo schodiště, vyhloubeným pohledem obráceno ke dveřím a s končitou čepelí v pozvednuté ruce zdálo se strážcem tohoto domu. Vrah se zastavil pozvedaje čepici.

Po chvíli, jež se konečně sesula, Řeka čině veliký oblouk a nespouštěje zraku z kamene, který ho děsil, vystoupil po schodišti až do poschodí. Otevřel první dveře, jež se mu namanuly, a prošel světnicí bez zastavení. Konečně se octl v sínce, jež souvisela s ložnicí baronovou.

Hlubiny ticha se nepohnuly a vrah otevřel poslední dveře. Došel k baronovu loži postál okamžik v hlavách, patře na jakýsi vlys, a vida tu obraz raněného, oslátka a ty, o nichž mluví podobenství, nemohl se zdržet výkřiku, neboť poznával příhodu Samaritánovu.

Avšak ani tento hlas, dosti veliký, aby byl slyšán, nikoho nepřivolal, neboť starý Danowitz, vrátiv se samým večerem z honu, právě v tu chvíli, kdy vrah vstoupil do jeho ložnice, vešel do koupelny. Baron ponořil hlavu do vody, jež jej ohlušovala, padajíc do umyvadla; podobal se býku sehnutému na porážce. Jeho mrtvičná lebka plná krve a závratí nebyla by se zvedla z tohoto popravčího postavení, avšak Řekova sekera neudeřila a blázen dotýkaje se stěn vyšel, jako kdyby zámecké podlahy kolísaly.

V ložnici, nemoha vybočit ze své stezky podél zdi, udeřil na skříň a zůstal vklíněn v úhlu nábytku a stěny. Hvizd jakési blbé veselosti padl do tohoto kouta.

„Hrome, což není cesta volná? Neviděl jsem barona, nestál jsem za ním? Což jsem jej nezůstavil na živu a nemohu si vzít vše, čeho se mi zachce?“

Pomysliv na svou statečnost, Řeka již nespěchal a vrátil se k obrazu oslice, jež kráčí ze Samaří do Nazaretu. V tu chvíli lokaj uzavřel proud vody stoupající potrubím a ozval se nový zvuk. Vrah vzhlédl a v náhlém spěchu otevřel zásuvku, aby se dotkl vnitřku některé věci, neboť bylo příliš nepravděpodobno, že zde pobývá.

Vzal hrst papírů a vložil je opět na místo. Dotkl se schránky, v níž ležela browningová pistole, pohodil jakýsi dopis a z hloubi portefeuille vytáhl potištěný papír. Domníval se, že napodobí způsob čtenářů, a zdvihl jej rubem proti světlu. Objevil se obraz říšské orlice, a když paprsky vodovou kresbou neprocházely, opět zmizel. Tato hra zdála se Řekovi dobrou. Odcházeje vzal papír a jakousi lasturu dosti třpytnou, aby se líbila bláznů.

Vyšel na síň, Řeka zavřel dveře co nejopatrněji, neboť v poschodí slyšel kročeje komorníkovy, jenž snad spěchá, aby jej zbil. Zahrada byla pustá a soumrak houstl. Řeka se vracel a sekera v jeho ruce byla lehká. Obešel kolny a vodní jímku poklepáváje na kamenné roubení, minul několik chlapů, postál u studny, zatím co noc se přibližovala.

Když bila desátá, vstal a prošel oddychující stájí.

Obrazy činů vystupují z temna noci a jsou krásnější než sám skutek.

Oslátko došlo již Nazaretu a uléhá na otep slámy, baron je mrtev a krvavá sekera leží na jeho prsou.

Pohlížeje opět na srpek měsíce, Řeka odřikal jakousi šílenou báseň, a zanechav sekeru sekerou, sňal provaz, jenž sloužíval k upevnování pavůzy na plných žebříňácích.

Naleznuv na jeho konci oko navlékl jej a přehodil přes trám, nyní čekaje jako děsný rybář nad otepí, která je Horovým ložem.

Hora je na svém místě. Spí, maje po způsobu lidí slabého srdce opřená záda a pokleslou hlavu.

Neulehl po pět let, očekávaje vsedě smrt, jež nyní přichází.

Vrah navlékl smyčku, trhl provazem a táhl ze vší síly. Hlava Horova se vznesla sotva o píd' a přece ubohé tělo nemělo dosti sil, aby povstalo.

Hlava pátá

Poslouchejte čas a pozorujte jej, abyste se stali moudřími. Naslouchejte dlouhověké noci, jež kráčí po propastech až do kuropění, a všechny lehkosti budou vám obráceny v trápení. Vichřice zašly a nic nezní ze zvuků venkova. Dvůr usnul zvečera a ještě se neprobudil. Skála zámku je nepohnuta, konírny utichly a služebníci v svých komnatách spí.

Bila třetí a Josef pozdvihl oči z knihy. Nenašel denice, a stáhnuv hlavu okénkem v okně, vrátil se k přemýšlení.

„Nebud' bázlivý, vstaň na svoji cestu,“ řekl, a toto rozhodnutí bylo již desáté.

Konečně vzal hůl, svázal ranec, jenž přísluší poutníku, a sešed k zámeckým vratům, vrátil se zpátky.

Otevřítí tuto veřej bylo příliš těžké, neboť při prvním zaskřípění byl by přispěchal zámecký vrátný zavěsit se na ni, aby ji pohnul, a otevra, uklonil by se pánu, jenž vychází, kdy se mu zachce.

Kněz Danowitz nemohl vyjít na pout jerusalemskou bez směšnosti.

Starý baron spal, avšak jeho služebník vztyčil se na prahu jako střepy, jež nelze než přeskočit, až se sutana zvedne k nahému kolenu.

Boje se uctivosti i výsměchu Josef sestoupil, aby prohlédl vchody sluhů, a našed i tyto zavřeny, postál několik chvil před bytem dveřníkovým.

Konečně se rozhodl a zaklepal.

„Dej mi klíč, chci vyjít,“ řekl sluhovi, jenž sypal svá pozdravování dosti nedbale.

Bylo nutno vrátit se pro hůl a ranec již přichystaný, a Josef šel jako muž, jenž pospíchá, avšak před okénkem vrátného bral se po špičkách.

Onoho jitra Ouhrov nevstával příliš časně. Josef prošel vsí, aniž koho potkal mimo slouhu a dítě. Uprostřed polí se zastavil již beze strachu. Baron spal a zámek byl zavřen. Josef si mohl připomenout všechnu odvahu. Své noci a dálku Jerusalema.

Již na pokraji ouhrovské vsi podobal se poutníku, neboť mimo hůl pominul vše cestovní pohodlí. Ovšem byl obut, avšak jeho křápy byly dosti špatné, aby jej zchromily za jediný den. Zpola prázdný vak třásl se na knězových zádech, avšak zbývalo dosti naděje, že po celé délce se zvednou okraje řemení a že zpopruhovatí, aby dřeły jako poutnické provazy minulých věků.

Prvního dne bývají naděje nejzelenější a strasti počínávají trochou zpěvu. Nuže, kněz, jenž si podupával v jistotách, že ouhrovská silnice je dosti cestou ve smyslu přísloví, aby vedla do Říma, mohl přehlédnout některá zdravotnická opatření. Byl by klusal podél milníků, avšak poutnický krok od věků jest dlouhý a vážný. Bylo mu tedy kráčet spíše pádně než zčerstva.

Kokrhající vesnici měl doposud v patách a všechny poutnické znaky nebyly méně než vrtácké. Kráčel podél břehu rozšiřující se řeky, podél vrboví, jež se střídá s kamennou hrází a opět sítinou, avšak tato krása neoživila vznětů knězových. Brzy zesmutněl vleka svou hůl a skláněje hlavu příliš se podobal kajícímu, jenž má zapotřebí spěchat se svým pokáním. Konečně Vltava zůstala v hloubi a cesta jala se stoupati na jakousi výšinku. Rostlo zde něco buků a uprostřed hájku mezi kamením stál kříž. Od tohoto znamení Josef se mohl vrátit domů, neboť vrch nazýval se lítostným jménem a kříž stál na místě popravčím. Prošed touto končinou bez povšimnutí, Danowitz bral se dále až k městu Mirovci, kde se zastavil.

Druhého dne jakýsi černooký lump, jenž celá léta pobýval na cestách, spatřil Josefa ze své houštiny a pozastavuje se nad jeho splasklým pytle, všetečně se tázal: „Kam jdete, pane? Jestliže se nemýlím, jste mnichem, jako chodívají s křivými noži!“

Danowitz neodpovídal, a tento tulák, zachovávaje krok s krokem knězovým, jal se mluvit poněkud zdlouha:

„Nejsem pohoršen ani vaším mlčením, neboť nemůžete být nadšen, že jdu s vámi, právě tak, jako já bych se neradoval, kdyby mne následovalo několik chlapců s brašnou pod paží nebo na zádech. K nemalému rozhořčení mohu však říci, že nespěchám. Maje několik slabůstek v pivech a v pálenkách, mohu prodlévat na všech místech, kde se tyto poklesky vyskytují, a půjdu s vámi, neboť jsem jist, že mi vyhovíte.“

„Dobrá,“ odpověděl Danowitz, „nemám však, co bych vám nabídl. Nemám ani peněz, ani vína. To, co jste považoval za láhev, je plátno, navinuté na holi, jako se kdysi nosovalo. Sáhněte na ně, nenaleznete hrdla.“

„Pah,“ děl tulák, „zachováváte si jasné vědomí o svých obtížích! Cestujete daleko? Zajisté nikoliv, neboť takto se nechodívá. Hrome, nepomýšlíte snad na nějaký dobrý nocleh na zdejších farách? Jsem jist, že výhody vašeho řemesla jsou značné, nuže, ukažte je. Což, u všech všudy, chodí duchovenstvo po silnicích, majíc na znamení hladu mezi zuby párátka a ruce na zádech?“

Danowitz, který nikdy nevykročil ze světa kněží, kde v každém případě se mluvívá obsírně, nemohl odmítnout tento způsob hovoru dosti rozhodně a jak by byl zasluhoval. Neutekl od pocestného a tlumený vztek konec konců se vytrásl z jeho srdce. Mohl posupně mlčet celou cestu jerusalemskou, a chřestě růžencem, byl by se již podobal někomu, kdo se náležitě vyzná v poutnických věcech. Nyní však div že nesedí s tímto mluvkou na hasičské stříkačce, jež kvapí se svým mužstvem nejkratší cestou do hospody. Slyšel výčet všech jídel, připravovaných s cibulí, a jsa od přírody zasmušilý a chuti méně dravé, doznal, že trpí.

Mužové se nezastavili až k poledni.

„Co zamýšlíte učinit?“ tázal se Josef.

„Jezme,“ odpověděl chlapík, „jezme, pane, a nemáte-li posud chuti, zbavte se konečně svých obtíží. Slýchávám, že je dobře polechtati si jícen kohoutím peřím a řádně se vydávati. Učiňte to, nebo cokoliv jiného. Hospoda nikoliv nejhorší je nablízku.“

„Pane,“ pravil Danowitz pln studu, neboť jeho dobrovolná chudoba, jež se v Ouhrově zdála tak žádoucí, podobala se nyní více podvodu a skrblictví než křesťanské ctnosti, „řekl jsem, že nemám peněz, budu nucen čas od času se zaměstnávat, abych si opatřil nutné jídlo. Jdu daleko, pane.“

„Budiž,“ pravil otrhánek, usmívaje se sotva zřetelně, „na silnicích však zachovává se jakási zdvořilost nikoliv nepodobná ostatním. Nechci se tě tázat, kam jdeš, co je mi po tom, avšak zaplatíš mi oběd.“

Duch zbožného kněze byl dotčen, avšak tulák, jenž nemyslel na nic, než jak by se co nejrychleji dostal ke stolu, vedl si příliš naléhavě a Danowitz se styděl odporovati.

Dali se opět na cestu, rozprávějíce jen čas od času, neboť hovor Danowitze tížil. Chtěl přemýšlet o věcech, jež mimo všechnu nauku se utvářejí téměř sprostě. Předvídaje, že mu bude v nejbližší hospodě platiti řád tulákův, neboť jeho řeč byla srozumitelná, a nemoha snést myšlenky, že by celá příhoda skončila jakýmsi chrapounským starostou, jenž by jim vylál, Josef se rozhodoval prodat prsten. „Cítím velmi živě,“ řekl si převraceje svou mošnu, „že jest v mém jednání něco trestuhodného. Neměl jsem odpovídati tomuto zpustlíkovi a neměl jsem dovolovati, aby kráčel se mnou. Je dosti statný, aby šel sám. U všech všudy, ať tropí jinde svá pohoršení!“

Nicméně šli. Hospody, tyto útvary ze starých časů, zbývají na křižovatkách ještě dodnes. Josef, zhlédnuv po chvilce stavení, návěstní štít a zelený věnec, byl jist, že pohroma jest blížká.

„Vejděme,“ řekl pocestný, „vejděme! Tato hospoda není nejlepší, již jsme mohli nalézt do večera, ale je vně vesnice, jež počíná za ohbím cesty. Zdá se mi to býti s výhodou, uvážíme-li, že sem pravděpodobně nechodívá strážmistr na dršťkovou polévku.“

Zasedli ke stolu, jenž byl selštější než stůl pravých hospod. Hostinský, zanepřázdňený svými chlívky, následoval, znepokojen rozmarným oblekem těchto poutníků.

„Je dlužno být opatrným, neboť hospody nejsou doposud bezpečny před jedlíky, kteří se potloukají po silnicích,“ myslil, veda si s mírou ve vítání hostí.

„Nuže,“ pravil u veliké sebedůvěře tulák, „dejte mi něco k jídlu, co máte?“

Hospodář, zachovávaje mlčení dosti výrazné, přistoupil k staré skříni opřené o zed' a vyňal zpod skleněného příklopu dvě syrečků.

„Zde jsou,“ řekl, klada je na skývu chleba. Potom vzal láhev a naplňiv dvě skleničky pálenkou, nesl je na stůl.

„To je vše?“ otázal se Danowitz.

„Nemohu se zabývat hostinstvím jiného druhu na silnici, jež je prázdná. Vidíte, že syrečky jsou staré, a věru, čekal jsem dosti dlouho, abych prodal aspoň tyto dva. Jakmile zaplatíte, mohu vám nabídnouti opět, neboť není pochyby, že jsou všechny na prodej.“

„Právě dnes,“ řekl Danowitz co nejtíšeji, „nemáme peněz. Avšak kdybyste místo nich přijal nějaký předmět, byl bych vám velmi zavázán.“

„Hleďme,“ pravil hostinský, „tu to máme; mohu si tedy opět vzít své pokrmy a nápoje.“ Přes toto ujišťování přistoupil však ke knězi, aby věnoval všechen svůj nešetrný zájem jeho brašně.

„Budiž,“ pravil, odnášeje svitek plátna Danowitzova, „dám vám po třech vuřtech, po třech syrečcích a po půllitru kořalky.“

„Jak!“ pravil tulák, vida, že věc se obrací k dobrému, „máte nás za hlupáky? Plátno, jež jste tak rychle uklidil, má cenu desateronásobnou. Doplatte, pane, zbytek, nebo nás uhostěte obědem méně hubeným. V těchto věcech se vyznám a věřím, že zde přišla kosa na kámen.“

Hostinský sestoupil do sklepa, aby vyhledal jakousi flákotu, a Josef vyšel s holí a brašnou.

Tulák, v jehož blízkosti se přiházelo zlodějství dosti často, nebyl dotčen tím, že Danowitz nenechal brašny na stole. Byl shovívavý k opatrnosti svých přátel.

Zatím Josef nepomýšleje na návrat spěchal k vesnici. Ubíhal příkrčen a drže levicí vak, jenž mu skákal na zádech. Když minul ves, Josef sešel z cesty v maličký lesík. Litoval spíše nezdořilostí, které příliš dlouho poslouchal, než oběda nebo plátna; byl postrašen. Nevypočítatelné zvyky silnic ho mátlly a nakonec úplně pozbyl své rovnováhy. Nemoha jíti a rozhněván na holomství, jež zasluhuje nejtěžších pokut, Josef zůstal sedět v mělkém výmolu uprostřed lesa. Teprve k večeru, domnívaje se, že jeho pocestný opustil již vesnici, vstal a pomalu se vracel.

Když došel k prvním chalupám, snášela se již tma. Přemýšleje postál chvíli na návsi a jeho ramena, jaksi stará již ve dvacátém třetím roce, počala se zdvíhati a třásti. Josef plakal. Záblesk padající z otevřených dveří krámu ozařoval kostelní věž. Ve vsi byl kostel a beze vší pochyby jeho farář znal jméno Danowitzovo. Avšak Josef váhal.

Konečně, jako kdyby chtěl vytrhnouti svůj osud z výsad a práv šlechtictví a jako by zároveň chtěl urazit kněze, vešel do krámu hokynářova, a vysypav na pult vak, prodal všechny své věci. Slyšel opět kmotrovské žerty a plkání chrapouna, jenž se potrhá, aby vlezl faráři do zadnice, a jenž kašle na kněze, je-li chudý.

Černé prostory mezi stromy zaleskly se hvězdami; v takovéto noci bylo možno jít až do svítání, avšak jsi příliš vzdálena, ó zemi! Jsi příliš blízka, země! Země hrubců, hnojařů a otrapů, již všichni si vedou prostě a bez rozpaků, zatímco pocestným duchovním jest se skrývati po dubinách.

Vykročiv z vesnice, kde byl prodal prsten a vše, co odnesl z Ouhrova, Josef samou nocí dorazil do osady Louňovic. Vyhledal hospodu a uloživ se co nejpohodlněji, spal.

Probudil se až za svítání a tu mimo všechnu lítost pocítil chuť vypítí doušek čaje a posnídati vajec, topinek a másla.

„Chci se dodělati nějakého zisku, abych ukázal, že peněžní věci jsou bez významu,“ pomyslel si objednávae jídla, jež za chvíli pojedl již bez myšlenky.

Nicméně vyšel z této hospody zachovávaje dosti zřetelně poutnický vzhled; jeho nohy, zřejmě již choré, ztěžka se vlekly vytlačující po okrajích podešví bláto. Zpod střevíců stříkala voda a Josefův podivuhodný plášť zvlhl, neboť se dalo právě do deště.

„Mohl byste mi říci, pane, přijdu-li brzy na říšskou silnici, jež vede k Táboru a k Vídni?“ děl Danowitz muži, který se hotovil k seči.

„Co?“ řekl sekáč zbavený smíchu či aspoň jeho hlasu, neboť se smál třepaje rukou a zmítaje se mlčky v jakémsi radostném údivu. „A, a!“ vyrazil naposled, ukazuje na kněze, jemuž nezbylo než utíkat.

„Vem d'as tyto mouly,“ řekl kněz, čině své opovržení krutějším, než bylo.

Na druhý den, jda již táborskou silnicí, Danowitz jedl a pil v hospodách právě tak, jako to činívají všichni obchodní cestující. Měl dosti peněz, aby mohl bez hladu jít po čtyři neděle, avšak tato doba byla příliš krátká, neboť který chodec by došel za měsíc do Palestiny? Kone ckonců na každé cestě i ten, kdo je syt a obut, strádá, neboť noci jsou mrazivé jako výšiny a horoucí dny hoří v hranici slunce.

Uprostřed rachoty žní, jež na vysočině teprve nastávaly, v hluku kolovrátků a mezi vinicemi jižní Moravy Danowitz vedl přesný a samotářský život. Jsa udeřen světem, jsa zdrcen a zmlácen, posmíván, podobal se maškaře, které obnažili zadníci. Zdrán, s nohama rozdrásanýma a s krvácející patou, jak by doposud mohl myslit na cestu jerusalemskou? Usedl na mez a jeho rozpálený mozek se hýbal uprostřed lebky jako plž v ulitě. Bylo dosti slz na této cestě!

„Hle, tajemství,“ řekl před zjevením, které je vepsáno v povětrnou knihu cest. „Proč mi uniká žehnoucí pravda, jejíž zář dýše mi ve tvář!“

„Pane,“ řekl mu jakýsi útlý cestář, „nesměšujte dvě nejružnější věci, je to pohoršlivé, slyšet vás, jak nadáváte, že vám nebylo odpověděno na křesťanské pozdravení. Nechte toho, jste-li tak tuze pyšný, kašlu vám na tuto poctu, ale jako že mám v ruce lopatu, vy

hejsku, mohu vám přejet po chlupech. Buďte pamětliv toho, že svou věc můžete vyhrát, jen pokud budeme mluvit!“

Josefovo poněkud potrhlé křesťanství ssedalo v jakousi nepovědomou končinu srdce. Slyše mluvit špinavé hospody a řeči na rozcestích, jda správně ve svých škrpálech uprostřed pořádné a veselé hrubosti, jež od středověku se nevyskytuje v dutinách církví a knihoven, Danowitz se opřel o hůl, jež opět se stala klackem.

Bylo mu litovati nevýhod prodeje a byl by se vrátil pro svou brašnu, kdyby nebyla již příliš daleko. Jerusalemem byl zapomenut a pokora byla zapomenuta.

Nechtěje se vrátit do Ouhrova, neboť starý baron zajisté by se byl vysmál jeho poutnictví, Josef se obrátil k východu. „V tomto přestrojení,“ řekl si, „nemohu vejít do Vídně, ale není příčiny, proč bych nemohl dojít do Istemby na svůj polský dvorec.“

Doraziv k hranicím Haliče, podobal se Josef všem Josefům, kteří kráčí po silnicích. Snad byl doposud nedostatečně obeznámen se způsoby chlapů a neuměl si pořídit oběda uprostřed polí plných zvěře, avšak vyznal se trochu v hospodách. Mohl mluvit s krčmářem, jenž si pohrává kuchyňským nožem, aby ukázal, že má uděláno pro strach, s výrazem, který nikdo nemohl považovati za nejistý. Poohlížel se po děvečkách, jež čvachtaly mlátem, a byl by jim přál dobrého jitra a dobré noci, avšak jeho úbor dosud nepozbyl nápadnosti. Prsy a lýtka věčně kakraholtská vyskytovaly se od pomyslné čáry hraniční příliš často a starobylá láska obnovovala svou letitou tvář.

Danowitz podobal se otci vyklouzu, jenž si to hrne z herny na dostaveníčko. Měl na mysli jakési úsloví, jež prořekne u příležitosti zvláště vhodné, avšak jeho odvaha přestávala u záměru. Minuv holku, jež stála co nejpřístupněji nad valchou, nalézal opět své junáctví na chvíli zapomenuté a ohlížel se do omrzení.

Na przegoninské křižovatce stihl vůz jedoucí stejným směrem.

„Dobrý den,“ řekl přecházející a sedlák, jehož kobyly právě se rozkročila, měl dosti času, aby neodpověděl jedinou větou.

„Kam jdete?“ řekl vposled, nahýbaje se přes košatinu své bryčky. „Do Woloniec? Nuže, proč byste chodil pěšky, mohu vás dovézt až doprostřed vsi.“

Josef přisedl. Po chvílce kymácení zmizela jakákoliv nejistota, je-li tento ochotný vozka opilý, na štěstí nespadol a vůz v namáha-
vém rozjaření jel dále.

„Pane,“ řekl sedlák, vnímaje zvolna všechny zastřené odznaky Danowitzova stavu, „jest dvojí způsob cestování: koňmo a bos; čím jste vy, který jste ne zvolil ani prvý, ani druhý?“

„Ach,“ odpověděl Josef polštinou zpotvořenou na způsob slovenštiny pozdějších politiků, „toto cestovní pravidlo zajisté neplatí bez výhrady.“

„Zajisté, výhrada jest pánem každého pravidla, avšak kdo se vyzná v těchto vyraženích advokátů?“ řekl sedlák. „Jsa příliš spravedlivý, abych postačil všemu rasáctví exekutorů, byl jsem zvalchován výsadami lihovarníků, jež zaručuje zákoník. Čicháte toto moře,“ pravil zvednuv nos a vydechuje zápach pálenky, „to jest polský okeán! Pijte, pane, nebo, přejete-li si, zpívejme!“

„Švadrona hulánů posekala švadronu husarů. Žijeme v blahobytu a naše jmění není k utahání. Hola, hola, hola!“

„Tato láhev má příliš úzké hrdlo,“ řekl Danowitz.

„Neopravujte tak starých zvyků,“ odpověděl opilec, „neopravujte tak starých zvyků, abychom se neznepřátelili. Je nutno oddělovat doušky jazykem anebo hrdlem? Rozvažte tuto bezúhonnou domácí hru nikoliv jako cizozemec, ale jako chlap, jehož jsem pozval do své bryčky!“

Danowitz se napil a poděkoval velmi nuceně. Na štěstí pohrdlivý posunek, s nímž vracel láhev, zůstal nepovšimnut a jeho důslednost nedoznala úhony.

Pil opět a opět připravuje prostranství svého ducha k jakési řeči či písni, jež by udeřila do středu, pil připravuje pěst k ráně.

„Co vás přivedlo na tuto myšlenku?“ otázal se Danowitz již bez potřeby, „proč si to myslíte?“

A sedlák pošvihávaje bičem zahoukal v odpověď: „Ohé, ohé!“

Zatím kůň po způsobu všech tahounů, již čas od času nacházejí malou příčinu k potřeštění, vyrazil úprkem tak divým, že by byl zmátl i kotláře, který jej prodal pro bláznovství. Tohoto večera zdály se Josefovi šíře všehomíra poněkud nadprůměrné a když opilý vozka padl do jeho kouta, nemohl snést nespravedlivé tísně.

„Nechte mě být,“ řekl, „což jste se opil?“

Krvavé oko pohlédlo na Danowitze.

„Nechte mne,“ vyjekl Josef náhle vystřízlivělý. Avšak již padla rána a již se zvrátil a padal. Oblak jiskření a tmy padal s ním. Ležel tváří v prachu a vozka odjížděl křiče a hroze bičem.

Po chvíli Danowitz vstal a sešed se silnice, usedl na kámen. Vyplivoval krev z vyražených zubů a otoky činily jeho tvář směšnou.

Čas plynul a nadcházela noc stejně bolestná a stejně prokletá jako noci ouhrovské.

Naslouchejte dlouhověkým tmám, jež kráčí po propastech až do kuropění. Na těchto pláních a pohořích nočních všechny lehkosti budou obráceny v trápení, neboť skála zámku doposud je nepohnuta.

Když Danowitz vstal opět na cestu, nezdvihl žádný ze svých poutnických nástrojů. Obrátiv se šel do vesnice zcela jiné, než kam směřoval. Vyhledav židovského povozníka, po tři dny jel do Istemby jako baron, jenž chce překvapit svého správce.

Hlava šestá

Zdávna oznamované věci spěly ku svému konci, neboť nikdo ne-skryje ohně pláštěm a nikdo neutají v zavřené pěsti řežavého uhlí.

Dosti dlouho jste se cvičovali v naukách války, sedlali jste koně a hnali útoky, dokud Uhry byly prázdný nepřítel. Ohlašovali jste tuto chvíli, jež přichází, a kdekdo věděl, že se stane.

Pluk modrý a rudý, pošmourná kasárna a stáj plná trysku zdržovaného, postaví se svými barvami, a než se vyjde na cestu plnou krve a v široký pás bitev, budou hráti hudby na náměstí.

Blbý novinář, který třikrát se promění, než mu bude dopřáno, aby zcepeněl pod dobrou ranou, houká a zvučně zvěstuje, oznamuje a roznáší jakousi smrt, jež se nikoho netýká a pro niž nepláče ani císař.

Pleva shořevší ohněm a jméno neveliké a neznámé, zapomenuté i se svým přídomkem v hodině smrti. Jméno hladovce slávy a moci, jež ho minula.

Jméno mužíka a nezasloužený skon. Nezasloužený skon, maličká zpráva, žel, tolikrát opakovaná v denících. Maličký povzdech a chvíle prodlení u neštěstí příliš dalekého.

Kde je Sarajevo, kde jest ta země?

Zbožný vévoda popojížděje sem i tam, uprostřed ní byl zabit mládencem, jenž se zahubil zároveň s ním.

Dvakrátě škoda těchto smrtí. Smrti těla a smrti síly. Zdali bude ukrácena ruka vrahů, kteří poznovu nabíjí svou zbraň, zdali výstraha a napomenutí dané mstitelům je dosti? Není žádné moci k vysvobození z těchto křivd tak starých a posud je prázdná rudost praporu.

Doposud je prázdná rudost praporu.

Německá města řvou a malátným Čechám jest se rozhodovat. Válka uvodí tmu, jež potrvá tři léta.

Zatím mužové chystají rance, jež povlekou ke kasárnům, a všechen vztek se rozbíhá v žehraní mlknoucí na prostranstvích.

Toto utišení bude zlořečeno, neboť ze všech věcí nejvíce se podobá strachu.

Žvavé návěští a kormutlivý obrázek chudáka, jenž se modlí za své armády a pokřikuje válce, hnuly okrskem světa. Vcházejíce do bran obludných jatek a do časů vraždění, někteří oplývali chválami, někteří řvali po kořisti, jiní šli s váháním a opět jiní se zpili, nepřiměřující nadšení k vínu. Byl čas kořalek.

Vně krčmy nadchází večer snad dosti truchlivý, abych zůstal sedět za stolem, neboť víno obveseluje srdce. Neboť víno jest zadarmo.

Pět husarů, jimž válka propůjčovala něco významu, zvedlo svou sklenici opět plnou a zvedlo svůj hlas: „Ať roste tráva! Ať podojí býka ten lump, který spískal toto vyražení!“

Pán poněkud letitý, jenž se pobláznil nadcházející lunou či jenom vznešeným citem, skloněn nad deskou stolu a rozlévaje víno, pronesl jakousi velmi odhodlanou a statečnou řeč, avšak opilství vzrostlo již citelně a nikdo ji nemohl oceniti po zásluze.

„Nehoň se, puchejři!“ pravil malý František, jemuž v kasárnách se říkalo „Hřeblo“, nicméně, nemoha odmítnout pozvání příliš laskavého, pil stejnou měrou ze sklenice tohoto štváče, jako ze sklenic ostatních. Jakýsi chudák málem polomrtvý, jehož v hnutí ušlechtilé a půvabné hravosti strčili a spěchovali pod lavici, zařval, vyhrožuje podříznout krk každému, kdo se jej dotkne. V tu chvíli hudba, jež otloukala pijákům hlavy, vzmohla se, desetkrát vydatněji fidlajíc své nástroje.

„Prokažte mi čest a pojd'te se mnou nahoru,“ pravil voják uprostřed hloučku, jenž se tísnil a poštuchoval před jakousi holkou.

Muzika, prodchnouc tento hlas a propůjčujíc mu své mohutné křídlo, byla by jej málem spasila, avšak holky tohoto druhu vyznají se dobře v způsobech a mravech chlapů, aby věděly o vyzvání, jež nezaslechly.

„Dobrá,“ odpověděla prodávající se smečkou, „pojď, opice.“

Hotovil se vzít ji kolem pasu. Byla by se opřela o jeho rameno, a potřásající zadky již připravenými, byli by vyšli uhlazeně a bez pohoršení. Avšak maličký husar, jenž se doposud přidržoval svých přátel, krkaje a vrhna dosti příhodně na oddělených místech a za hluku rozhovorů všeobecných, nyní poněkud zdivočel.

„Sedni si,“ řekl a přistoupil k vyvolenému milenci, „hergot, sedni si, nebo tě přetáhnu, jak jsi dlouhý.“

„Co?“ pravil pěší voják a zamával pěstí, neboť byl znalý ve rvačkách.

Bylo zřejmo, že František pozbyl zdravé úvahy a že nutkán záštim, dopustil se kruté urážky, neboť sekáč nikterak se nezdál ani tak slabý, ani tak opilý, aby jej malý František spořádal. Postavil se a „Hřeblo“, hledaje nějaké mohutné a cizojazyčné úsloví, zasadil mu prvou ránu do lýtka.

Holka vyjekla, jako kdyby nebylo vhodnější zanechat všechnu upřílišněnost nevědomcům a jít v pořádku spat s jiným.

Věci v této hospodě dávno se vyšinuly ze svých obvyklých tvarů. Stoly se podobaly zvířatům, a jestliže někdo sáhl po nádobce s vínem, nenalezl ji na svém místě.

„Eh,“ pravila Kateřina, nevšímajíc si více šrůtky, ačkoliv ušlechtilé ucho vojáka bylo téměř utrženo, „proč se vměšuje do věci, jež se ho netýká, chtěla jsem jít k těmto husarům, když mi vlezl do cesty.“

Mimo nadání František se rval dosti obstojně, ale ačkoliv byl statečný a zájem Kateřinin se k němu obracel, byl by prohrál, kdyby ostatní čtyři husaři nerozhodli jinak toto zápolení.

„Jakže,“ pravil pán, který se domníval, že může mluvit, neboť již platil za víno padesát či více zlatých, „jakže, toho máte zapotřebí? Vojáci jedné armády! V předvečer veliké války! Styďte se nositi meč, jenž vám byl svěřen, do rvaček po hospodách!“

„My vojáci, my vojáci, hergot!“ řekl jeden z husarů naznačuje, že nestrpí, aby kdokoliv foukal do jejich kaše.

Kdosi udeřil do stolu a rána byla znamením, aby šest vojáků rozmlátilo tento lokál. Ochránce dobrých mravů, vzájemnosti a pomoci, jež by se měly vyskytovat u armád nikoli jen v období nebezpečství, byl zbit. Zanechal rukáv v hrsti pěšáka, jenž ho měl spíše chváliti než mazati, byl vyhozen a hledal policejní stráž saje na oděrce a vyplivuje něco krve.

V hospodě potlučené jen do jisté míry zavládla opět shoda. Je válka. Vrnění ušlechtilého zákona jest přehlušeno vřavou a podle strachů jeden každý vyrozumívá, že jest vše dovoleno.

Ať se hnou všechny náruživosti, ať se pije, neboť dnes se pije zadarmo a naposledy.

Běhny zapomněly na svou punčochu a mesdames pláčí v předpokojích bordelů.

Není dosti hudby v Budíně. Vše se rozlučuje, vše se mění. Tato hanebná hospoda jest koráb a víno je moře plné utěšování.

„Dejte sem korbelt!“

„Ať se vrátí ta děvka!“

Noc byla příliš dlouhá a dveře byly otevřeny; vešlo několik opilců, kteří již nenalezli místa. Bylo jim mluvit ve všech jazycích.

„Nám je to volný, nám je to akorát. To mi nevnuká žádná jiná, jen ta holka upatlaná. Chlasej, troupe, máš to nahnutý!“

Opakovali jakýsi křápaný a blbý vtíp již po desáté. Stůj co stůj drhli nějakou písničku, neboť to jest způsob pláče, to jest způsob loučení těchto chudáků.

Měli doposud pokdy. Noc se protahovala. Rozptýlení, nedbalí, uprostřed vřavy a nepořádku, stádo samotářů, jež navzdory kasárnám, jménu vojska a davu, loket na lokti vřeští na své poušti. Žádný z nich neznal druhého. Každý z nich byl sám, každý z nich žmoulal a hnětl děs ve svém tichu, jež nepohlí hlomozy hospod.

Pahorky ouhrovské, pastviny a lesy Karpat a žhnoucí ulice plná hlasů, již končím svůj příběh, ať se propadnu na tom místě! Až na dno opilé láhve, v klín děvky nejnestoudnější!

„Co je to, co je to podivného,“ řekl František zvedaje hlavu ze svých rukou.

„Co je to, nic! Bubnování setniny již odcházející.“

„Pojďte,“ odpovídali, „vykašleme se na toho ohnihu šenkýře! Budete zde hřadovat až do rána, u těchto patoků a v tomto pajzlu?“

Ulice se hroužila v tmu, stádo a zástup lidí pozdrževše se na zatáčkách znikaly v ohbí a opět se objevovaly jako plynoucí voda. Odkudsi rozléhalo se štkání houslí a pobekávání opilce.

„Ty a můj bratr,“ řekl František, pozvedaje opilou tvář k rameni ouhrovského vojáka Jakuba, „vy jste dva, na které si vzpomenu.“

„Opravdu,“ odpověděl, „budu litovati, že tě znám, ty chudinko, co chceš? kam se hrneš?“ A uchopiv vojákovu ruku, lámal ji v zápěstí.

Tento Jakub, jehož hrubost vylučovala každé pomyšlení na lítost a dojetí, byl rád shonu a oživení, jež nastávalo. Minul se kdysi s chlupatým štěstím v Ouhrově a Budín se svými průpovídkami, jež je nutno znát, město pepického vzhledu a slovních půtek, jež rovněž zklamávalo. Nezahladitelný znak dobrodružnosti, jež koneckončů se temení z každého nitra, patrný v ustavičné hotovosti k půtkám a neobvyklostem, kde doposud síla něco platí, tento sklon projevující se jen v bláhovostech, mohl mu nyní přivodit veliká vyznamenání a jakousi slávu, o níž slýchával.

„Vidíš,“ řekl, ukazuje na několik počestných Uhrů, kteří ani tehdy, když jsou opilí na mol, nezůstávají lhostejnými před svými husary, „vidíš, jak na nás civí! Mordije, půjdeme a rozsekáme ty Srbáky. Hurá! Hurá!“

Skupina darmošlapů, zajisté z nejmenší části odhodlaná tak jako Jakub, odpověděla mu voláním stejně nadšeným. Kdosi zazpíval, a jako na povel se ulice dala do řvaní.

Nastávaly jakési předobrazy války, v nichž každý bázlivec vítězí.

Tento chudáček a bachratý advokát, jehož zlá žena, kdykoli se jí zachce, prohání lavičnickem po dobře oploceném majetku, podobal se málem hrdinovi. Jda za vojáky slyšel bubnování z prostranství

strašného pole, slyšel svištění kulí, jež odskakovaly od pancéřových krytů, slyšel karabiny a dusání houfnic, avšak stál v této bouři, v tomto ustavičném míhání blesků, podoben kanonýru Jabůrkovi. Vyšed ze svých snů, tento vztyčený požerák mohl dosti jadrně povzbuzovati všechno vojsko. Zpíval uprostřed smečky, jež se mu podobala, neboť těchto poseroutků s okrvavenou řítí je více, než se sluší.

František, nemaje odvahy Jakubovy a jsa daleko hloupější, než se zdál, mohl velmi dobře plakat, avšak toto počínání bylo by příliš prosté a František chtěl platit za husara, ačkoliv jím byl jen zbraní. Tři roky služby u pluku jsou dosti, aby zmátly ducha tak loudavého, a veliká válka podle výpočtu ochromovala jej právě tak, jako zástupy.

Rozjítření konečně pominulo, kráčel málem již vystřízlivělý a vzpomněv na rozkaz, dal se do spěchání. Chtěl býti uprostřed eskadrony, nalézaje jakousi slabou a bezradnou krásu v poslušnosti a ve vojště, jež se dává na pochod.

Došed svlékal se, maje zřetel ke všem těmto věcem, a protože je válka, pověsil svou husarskou šavli na význačné místo.

Jakub psal do Ouhrova dopis plný chvastounství a dokončil jej zápole s opilostí.

„Co to je,“ řekl vojákům, kteří popíjejíce z lahví dosud seděli po kavalcích, „co to je, že nic neděláte v příhodný čas? Máte již spát! Kdyby některý důstojník viděl u nás světlo, budu to já, kdo to odstůně. A pak, což kdybychom odjížděli již zítra?“

„No, no,“ odpovídali, „což nevíš, že zemdlený kůň nejlépe dobíhá?“

Tento voják měl příliš dobré mínění o svých přátelích, kteří se nechtěli bít pro žádnou z věcí císaře, ani pro trhy, ani pro odbytiště světová.

Zalepiv obálku a napsav poštmistrovu jméno, Jakub připojil do datek:

„Vydejte Josefu Jakubovi ve dvoře.“

Potom vstal a zachovávaje všechnu vojenskou pádnost, zhasl lampu.

Venku se rozednívalo. Svět nestál, tyto veliké věci nepozastřely ani měsíce, ani nezpzdily východu. Skupiny lidí lačných zpráv stály před deníky. Na tisíce místech vznikal týž ubohý vtip a neobratní strádalové honili se po pětníčku a po koruně, aby je schovali v svých truhlících.

Byl dvacátý pátý červenec a vyjednávání dosud nekončilo. „Vorwärts“ dosud mluvil proti válce a blýskavice depeší oznamovala proradná mínění vlád.

Zatím však vojska se již seskupovala na hranicích říší. Vyslancové měli dosti času vyměňovati své zdvořilosti. Baron Geisl, Tschirsky a všichni ostatní, jimž po čtyři léta bylo zastírati svou tatrmanskou obratnost.

Důstojnost říší, nesmysl popotahovaný, kdykoliv je příhodná chvíle k lupu, nesmysl vytržený ze smetišť času, opět se třpytil a zsinalá Evropa sedala obkročmo na svou klisnu.

Ten tam je ždibec rozvahy vlastní řemeslům a obchodování. Ta tam je trocha lítosti, neboť končíř, prapor a mitrailleusa⁵ jsou slova básní a náhlého štěstí.

Plkání vyjednávačů a osnova válek vždy peněžních. Škaredý a sprostý podvod a vposled bitva, vzmach strachů a hrdinství tak dlouho tajemného.

Kdyby nebylo vášnivé a žhnoucí ruky, jež vytrhne čepel a vztyčí žerd' praporu!

Kdyby nebylo staré a hrůzné poslušnosti troubení! Na tisíce a opět na tisíce chudáků postupuje ve vzduťých pláštích. Ó, dobrodružství škol a vypravování a knih! Ó, hry a výpravy hrdinské! Ó, slzy a účastenství, jichž se nikomu nedostalo, až dnes!

Za zvuků bubnu kráčím vesele, hurá, hurá na nepřítel!

Vojáci učinili jakousi smlouvu s hrůzami, jež nastávaly, měli se stát slavnými skrze ně, měli růst krví, jako bylina roste deštěm.

5 Těžký kulomet. Pozn. red.

Nikdo nebyl rozhněván a nikdo nechtěl zabíjet lidi, avšak jsa vytržen ze své králičiny a maje cípy pláště povyhrnuty a ruku vzpaženu, ochránce sirotků a vdov došel až k hranici Srbska a k městu Horodénce, a za závorou polních četníků bude stříleti již z bázně.

Zatím rozlehlá prostranství kasáren se naplňovala vojsky, dětská hřiště, jízdárny Jockey-klubu, dvory výstavišť, sad kapucínský a nádvoří paláců byly plny stanů. Po stu a po tisíci táhly železnice a na podlahách vozů leželi vojáci. Pak se stalo, že ženské bystřejší orlic běhaly po nocích, jiné daly se na kuchařství a byly nosičkami jídla a opět jiné od hlavy k patě bílé hrnuly se do hospitalů doposud prázdných. Necht' vystoupí některý z důstojníků a řekne, že mužstvo je lačné, necht' si pohraje uprostřed ohavných oslic se svým binoklem a všechny se vzteknou, aby přinesly celou svou spíž.

Tyto starostky a tyto městské panny nebyly dosti chváleny, ačkoliv plakávaly a servaly dosti růží.

Věci války spěly vpřed rychlým krokem. V sobotu 1. srpna mobilizovala Francie, Německo vypovědělo válku Rusku a anglické loďstvo, shromážděné v Portlandu, vstoupilo ve válečný stav. Den poté německé vzducholodi vypluly nad francouzskou zemi a pumy dopadly na Luneville.

Válka počínala.

Nicméně rozpačitá tlachavost vyslanců nepolevila po čtyři dny, dokud armáda Emmichova se nedala na pochod územím belgickým a sbory hannoverské a vestfálské nevytrhly z Cách.

Pohříchu v žádném vojště nebyl Napoleon, jenž by jatkám propůjčil trochu ducha. Jeder Stoss ein Franzos! Zum Frühstück auf nach Paris! toto poštěkávání žráčů a frkání harmonik bylo hlasem vojska. Bude potřeno a jako silniční prach bude rozptýleno, žel, že nikoliv pro své sprostáctví, ale pro svou sílu.

Budínští husaři, náhle opěšalí, byli vtlačeni do železničních vozů. Vlak posunoval se jen zvolna. Bylo jim čekati na všech stanicích, neboť cesta nebyla volná.

„Dejte sem karty,“ řekl Jakub a jakýsi mluvka, jenž mimo pravděpodobnost byl rovněž z vesnice Ouhrova, mu odpovídal:

„Tato záliba nestojí za nic. Znal jsem člověka, jenž jí byl oddán velmi živě, hrával o trzích a hrál i o svatbě s nevěstou. Mohl bych vám vypravovat, co mu to vyneslo. Byl zbit, aniž se vyléčil.“

„Dobrá,“ odpověděli, „nech si své tlachy.“ Voják sklíčený tolikerým jídlem, kterého se mu dostalo po zastávkách, přisedl k dveřnímu otvoru, neboť jeho obtíže dosahovaly vrcholu.

„Dej pozor, abys nevydával hodinky,“ pravil František, nalézaje jakousi útěchu v cizích úzkostech.

Konečně kdosi otevřel kapsu a karty se octly v rukách hráčů.

„Sejmi!“

„Dávej!“ řekl Jakub, počínaje hru.

„Rád bych věděl,“ pravil František neobraceje se k nikomu, „kam jedeme.“

„To je celkem lhostejné,“ odpověděl hlas z kouta, „všude se střílí stejnými koulemi.“

„Jedeme do Haliče. To se ví, už je to tak.“

Hráči dohráli.

„Jdi k čertu se svým mariášem a nech mne spát!“

Jakub, jenž si tak živě přál hry, zalezl pod příkrývkou. „Je noc,“ řekl.

Jeli třetí den. Nádraží plná čekání a vojáků je znudila. Není dovoleno vystupovat, není dovoleno pít. Pohostinné dámy zmizely i se svými talíři a bandaskami. Nastává opět večer. Nádražní sloup a jeho stín, tato vidlice otevřená po celý den, se nyní uzavírá.

„Rád bych věděl, kdy tato jízda skončí,“ řekl František, avšak nikdo mu neodpovídá.

Vešel voják s kahanem, a zavěsiv jej doprostřed vozu, pravil: „Za hodinu se zhasíná. Dobrou noc.“ Dostalo se mu odpovědi co nejsprostší a voják se vrátil.

„Ty kluku, měj se na pozoru, abych ti nedal za ucho!“

„Mně!“ pravil husar, vystupuje v zakouřený přisvit kahance. „Jak bys musil vypadat, frajere!“

Pět či deset počatých hádek končilo se tichem. Jakub ve svém koutě zívá. „Chtěl bych spát, udělejte mi trochu místa.“

Uprostřed noci pozvedl se jakýsi hlas, avšak nikdo jej neposlouchá. Bylo ticho. Důstojník běžel podél řady vozů nahlížeje do dveří.

„Neschází nikdo?“

Jakub mu odpovídá, opřen o loket, jako na bojišti: „Nikoliv, pane.“
„Nuže, vyjíždíme.“

Avšak minula hodina, druhá a třetí, a vlak doposud stál zaryt v tmu či zapomenut.

Tato noc podobala se hradu, jenž bude dobyt, avšak doposud lze spát v jeho komorách. Doposud rozvody ohňů nesahají k pohoří karpatskému, doposud vlnobití bitev a hlad jsou zaručeny dálkou.

Jak je milostivé, jak je útěšné toto prodlévání. Lepší jest tato těsná a chrápající hodina v síňkách vozu nebo mezi hlavami koní, než širý den haličský. Půjdete pustšími cestami, nenacházejíce ani horšího místa k spánku. Nastává čekání, jež se skončí až po letech. Nastává čekání, jež bude přerváno smrtí. Nastává čekání, až zdechne říše na vojenskou slávu, v níž jste se uvázali. Od národa k pronárodu, od hlubiny k hlubině, od války k válce budete choditi, než se navrátíte. Nuže, ať stojí tato noc, ať se obnovuje až do soumraku. Ať znikne jitřenka již vzcházející a zářící nebesa ať ztemní!

Ach, je veta po tomto utišení a hlas trubky se láme v tisíc bodavých zvuků.

Vstávejte, je čas!

Dejte píci zděšeným koním! Probudte se!

Ani tento den není poslední a neštěstí, pokud jste spali, se nepřiblížilo příliš.

Nastal šestý den cesty. Nagy, husar, jenž snil o svém městu Gyule, probudiv se, psal dopis domů, neboť jeho myšlenka nesnášela odkladu.

„Obrátili jsme se k severu,“ psal, „a překročivše hory, blížíme se k říšskému pomezí. Jest zde nevlídno jako uprostřed listopadu, dnes ráno našli jsme na všech předměstích jíní.“

Tohoto písaře předstihli při snídani a jeho dílec zůstal menší ostatních. Chudák, kdyby byl roztrhal dopis sotva dohotovený, byl by napsal druhý daleko smutnější, neboť křivda, že mu někdo sežral snídani, jej zhroutila. Byl opět malým učedníkem, jenž civí v dílně a myslí na Gyulu, zatím co mistr obědvá.

František, vrátiv se od koňských vagonů, usedl na okraj roubení a prohlížel své věci.

„Tato přazka se k ničemu nehodí,“ řekl odkládaje sponu dosti ozdobnou, aby se nelíbila ani husaru. „Nechtěl bys koupit správnou přazku?“ zeptal se Jakuba.

„Člověče,“ odpověděl, „to jsi ukradl, nebo ti ji přidali, když jsi kupoval v Gyule mazadlo na postroj?“

František nebyl srozuměn, avšak Jakub, popadnuv tento klenot, zahodil jej co nejdále. František se vztekal a husaři se měli čemu smát.

„Ticho!“ vykřikl desátník, jenž vůz od vozu pobíhal s jakýmsi rozkazem.

„Kdy vyjedeme, pane?“

„Hned,“ odpovídal, „trať je volná, buďte připraveni.“

Konečně o poledni dal se vlak do pohybu. Dva nebo tři husaři opět zpívali.

„Neblázněte,“ řekl Jakub, „nezvedejte rohů!“

Vlak přešel rozvodí mořské a podél řek klesal k haličským pláním. Tento kraj bude rozryt a obrácen v poustku, válka bude hořeti jako oheň a vesnice se stanou hromovou skrýší. Bude hlad. Ruce sedláků jsou prázdné a selští koně s nákladem nábojů jdou za vojáky. Trubte troubou a přidejte hlomozné bubnování! Ať prchá, kde je co živého! Lesy přihořívají, z vesnic nezůstal kámen na kameni, cisterny krve jsou na divokých polích a jako roh jednorohcův se pozvedají prapory vojsk.

Hlava sedmá

Žita byla požata i vymlácena a klasy na polích sesbírány. Přicházel čas, kdy nebývá nutno šetřit starých úrod, a podletí plné tučných posvícení se přibližovalo.

Sedláci bezpečně bydlívají a jídají do sytosti v tomto čase, kdy bouře již nesežehnou jejich užitků a nic je nepředěsí.

Snad se mluví o jakési válce, avšak tato řeč je stará a vracívá se každého léta zároveň s večery.

Proslýchá se o veliké vojně po deset let. Od pacholete sotva dorostlého až do vysokého stáří půjdou mužové a zuřivá tvář vojska se obrátí proti nepříteli, jenž se shrne do měst a za pohraniční řeky.

Vypravování po stará léta bylo desátkem z úrod, nikdo je nevyhledává, avšak, jestliže starý voják prořekl něco uprostřed dvora, plného lidí, jak tomu bývá právě v sobotu, všichni budou opakovati hlas křikem, až vzroste v zlověstné houkání.

U pokojné vodní nádrže, z níž pijí volí, budou mluvit o krvi, která se lije z ran vojsk. Nový děsný výmysl zaněcuje se a hoří v obětí válce, která již přichází.

Vezmu něco mouky a skryji ji, neboť vím, co platívaly zlaté ve válečných časech.

Ještě vězelo maso tohoto vyprávění v zubech vypravěčových, když zapomněl na svou opatrnost a jeho pochyby přestaly, když zítra opět nastal pracovní den. A tu po všech proroctvích vyhláška mobilisační, podobná blesku, jež následuje hřmot, slétla doprostřed davu. Divoké tajnosti temnot a hlupáctví mohly zběsiti celý dvůr. Řeka, Ber, Jakub a všichni ti, kdo opakovali výzvu císařovu, byli zmítáni vichřicí. Všechny děsné ruce nevědomosti se sápalý po těchto bláznech. Věčnost bídy učinila z nich málem kostlivce. Krev byla již prolita a morek zmrazen. Po léta neslyšeli než chřestění řetězů

a krok dobytčete, jež jde před nimi. Řeč císařova, slavná a dobře udělaná, řeč strhující poslední hadry s jejich hnátů byla pro ně!

Jakub četl a slyšel ji znovu a znovu.

Řeky se zmocňovalo děsné okouzlení. Což se nedotkl těla oběšenova, což neviděl utišování a klid, jenž nastal nakonec? Tělo viselo jako závaží, hlava zdála se naslouchati a širý pohled se neobracel.

To byl počátek války!

To byl Srb, kterého jsem oblékl do rubáše.

Nic není snazšího, nic není snazšího, než válka!

„Tot' se ví,“ pravil Ber, mysle na muže, jenž zabil vévodu, „tot' se ví, že bude ztýrán a zmučen. Císař ho utratí.“

Mluvili o všech vraždách, avšak mrtvola Horova jich nevzrušovala.

Tato sebevražda, neboť kdo by zabíjel chudáka, jenž neměl nic mimo dvacetikorunu, která zůstala zašita v jeho sáčku? Tato sebevražda tak pochopitelná nemohla být ani znamením, ani čímkoliv jiným. Vzdor řečem volákovým visící tělo bylo mimo svět. Události pominuly toto zabití a předstihly je. Nazvedli mrtvého a Ber sňal smyčku. Potom uložili tělo na podlahu síňky.

Tohoto rána opozdila se poněkud práce, neboť dělníci se pozdrželi v hloučcích vypravující, čím Hora býval.

Omezenost má svá práva, avšak dobrota je přesahuje. Nuže, přiřkli mu něco chvály a jeho skrblictví učinili výsadou.

„Sedával obezřetně na kozlíku, veda koně.“

„Jezdával s hříbaty. Ach, za starých časů! Jsem jist, že by znovu podstoupil příhodu ‚u druhého roku služby‘. Jsem jist, že by si nevedl jinak, kdyby šel dnes k odvodu.“

To jest vše, co se dalo říci. Přikryli jeho tvář šátkem a zastřeli okno.

Mrtvý, maje jazyk povyplazen a nohy přikrčeny, podobal se hrůznému pošklebovi, avšak dostalo se mu klidu a důstojenství. Jakási nevěsta zchystala plátno. Ber přinesl hromničku a rozžehl ji. Ovázali mu starou ránu na koleno a pozvedli mu hlavu.

Vznešenost právě tak stará jako práce, svazek, který trvá mezi nádeníky, propůjčil komoře všechnu slávu. Naslouchající vesmír stál přede dveřmi.

Řeka byl účasten aspoň na okamžik milosti, avšak tato pozdní spravedlnost přece je marná, vražedník nevyzval se ze svého činu a nezmoudřel. Dělníci vstali po své práci a tato krása zašla či stala se neviditelnou. Válka naléhala.

„Jděte, nezdržujte žní! Vykročte co nejrychleji. Neotálejte!“

Řeč výzvy nepřipouštěla odkladu.

Několik chasníků zchystalo své skřínky.

„Kde mám vzít příkrývku, o níž se mluví v rozkaze? Kam se půjdu v zedraných kalhotách?“

V tomto shonu láska tak nevýmluvná nemohla nic říci. Bude platiti za milosrdenství, že Řeka rozdal své lože?

Bude platiti za čin, že mladý Novák narazil své zánovní boty na tátovu hroznou nohu?

Zde jsou onuce a šátek na krk! Zajisté, oddávací sukně je ve dvě, ale je to nutno. Vezmi si vše, co potřebuješ. Vezmi si chléb a lžíci a nůž. Nic naplat, vezmi si něco peří a všechny peníze. Ženské zvedají ruce k nebesům; pláčí, avšak tento déšť není bouře.

Ve všech zemích bylo mnoho tklivosti, ale tyto věci nic nejsou. Kdo nebyl roznícen pozounem, bubny, prapory, vyzváněním, zbláznil se a nutil svou bídu, aby klopila peníze. Tito nádherní nevědomci platili daleko nad své síly. Bylo nutno vydat se z posledního a zadlužit se Leiovi, jenž zázrakem měl všechny věci od svítilny až po bodák.

Manželka, jejíž věrnost byla vždycky pochybná, lomila rukama odnášejíc na sta nicotností do mužova pytle. „Vezmi si tyto spínací špendlíky, jehlu a nit, knoflíky, tužku a papír.“

Avšak manžel, od noci ještě opilý, vysypal věc na zem. „Dej mi pokoj se svými vzdechy, běhno,“ odpovídal, nalézaje více útěchy v láteření než v pozornostech. „Nech si to a ať se nevrátím do toho pelechu!“

Avšak ani klení ji nezadrželo.

„Zde je miska, mazadlo a rukavice komorníkovy; snad se ti hodí.“

Byla milosrdnou sestrou i za cenu svého ohavného tajemství.

Vítr zběsilého nadšení vanul po všech zemích a starý baron propůjčil sdostatek žebříňáků, neboť i jemu bylo učiniti něco pro vlast. Chlapi se k nim hrnuli o překot. Každý vyšňořen po svém způsobu s napěchovaným tlumokem slézal žebřinu.

Sbohem! Sbohem! Sbohem!

Plačte kolem vozů, naříkejte, neboť ticho je posupnější než pláč.

Kdybyste očekávali něco jiného než můj odchod, neodešel bych. Kdybyste nazvali plukovní trubku troubením fanfaronským, neuposlechl bych.

Řvaním a pláčem, obdivem a prokletou pílí, s níž sháníte hadry pro zimní tábor, potlačili jste hlas vzpoury a nutkání odboje v každém chlapu. Dali jste mužským pít víc než jindy, objali jste je a volali křestními jmény. Naposledy, můj Jeníčku! Sami jste mu vrazili vojenskou čepici na hlavu. Mrskači! Civící divákové, jimž se zastavuje srdce lítostí, aniž si mohou odepřít truchlivého divadla. Herci, jimž se zalíbilo v této truchlohře, v této samohaně, v tomto pěšáctví téměř dobrovolném. Zůstaňte! Syťte se popelem! Voják se zrzavým knírem, jehož jste vyprovodili tak okázale, se vrátí, aby vám vpravil něco rozumu a věrnosti.

Vůz, mající podobu vypůjčenou od těchto vyprovazečů a stěží opětuje jejich volání, se hnul. Kdosi ještě kynul, kdosi se nahýbal, avšak roztřepaný šátek vál zplihle. Nastalo utišení.

Z hloučku, jenž zůstal na pokraji vesnice, oddělovali se ti, jimž se zachtělo sledovat vozy. Avšak vrátili se z půli cesty.

Nyní měl Ouhrov dosti času k uvažování.

„Kdyby Rusové podnikli pořádný útok, došli by do Čech za pět dnů,“ řekl Ber.

„Kterak by mohli projít císařskou armádou?“

„Pah,“ odpověděl, „neznáte Ruska, je příliš veliké a příliš mocné. Kdyby sem došli, povedu je nejkratší cestou do Hradce. Ano,“

opakoval pochybovačům, kteří se divili jeho rouhačství, „povedu je nejkratší cestou. Co mi sejde na nařízení rakouského císaře a úřadů vždycky německých? Znáám Rusy a vím, co povídám. Kdyby válčilo celé Rusko, nemohl by se nikdo ubránit, neboť tato zem je dvakrát tak veliká jako Čína.“

Jakub pokrčil rameny. „Kdož ví,“ řekl, „jsem zvědav, jak sklídíme ovsy, neboť tito vojáci se nevrátí tak záhy.“

„Ach, nechte pole poli, kdo by zde zůstal, když se semlela taková vojna! Jsem jist, že půjdeme všichni, i ty, Bere, neboť tentokrát si nebudou vybírat vojáků.“

„Neplácej,“ odpověděl, „je mi šedesát let.“

„Ano, ale nemáš děti.“

„Já mám syna, jenž slouží,“ pravil Jakub, počítaje poněkud roztržitě výhody svého otcovství. „Tím hůře,“ pravil po chvíli přemýšlení, „neboť co udělám, jestliže se nevrátí?“

Došli k stodole se zježenými došky, po nichž se míhal stín holubiho hejna. Bila desátá. Tento pátek se podobal příliš neděli, neboť kdekdo chodí s rukama v kapsách. Topič odešel a strojník se nemá k dílu. Správce je u svého pluku a ze šafářů zbyl jediný Čapek.

„Letošní žeň,“ pravil Ber, zakoušeje radost z hromadění pohrom, „potrvá do Kateřiny a ovsy zapadnou sněhem.“

Lei rovnal před hospodou do krabic sprosté kytice rekrutů.

„Vida,“ pravil Jakub, když šli mimo, „zbylo jich dosti. Nu ovšem, pane, kdo by si kupoval takové nesmysly jda do pole. Tato vojna se nikterak nepodobá hradeckým kasárnám.“

„Nechcete-li koupit, nechte tak,“ pravil Lei, „ostatně nemám rád špindírů před stavením. Jděte svou cestou nebo vejděte.“

„Nuže, přátelé, zastavíme se?“

Avšak Ber již vcházel. Pili kořalku rozmlouvající jen málo. Ber soukal jakási prokletí. „Tato válka,“ řekl nakonec, „je na vyhubení všeho lidu. Bylo příliš dobře a lidé se rozmnožili jako kobylky. Nuže, nepřichází válka včas?“

„Možná, že ano a možná, že ne,“ odpovídali, „uvidíme, jak to skončí.“ Den pokračoval. V tuto hodinu ve všech kamnech dohořival oheň a žebračké kuchařky stály nad hrnci. Avšak dnes nebude nikdo večerět, dnes se nikdo nevrátí před nocí a nikdo nepomyslí na svou práci. Staré stěvice a hadry, v nichž se včera ženské rachaly po celé hodiny, zůstaly na podlaze. Nádobí bylo nemyto a škopek špíny čpěl u dveří.

„Ach,“ pravila Kateřina, majíc tvář napolo schovánu v šátku, „mám dítě a jsem opět těhotná, co si počnu?“

„Já,“ odpověděla jakási baba, rozhněvaná touto slabostí, „vychovala jsem tři děti bez manžela. Tento kluk poodrůstá, nuže, hled' si bedlivěji svých věcí, doposud můžeš pracovat jako mužský.“

Napomínaly ji, jako by jim v tuto chvíli šlo o napomínání, a uchopily se slov co nejnepřípadnějších, neboť nikdo není tak prostý, aby mluvil dobře o své účasti. Konečně bylo nutno zanechat řečí a jít po práci. Ani válka není dosti veliká, abyste nepracovali. Zděšení a smutek nesmí přesahovat dne a noci.

Zatím se okresní hejtman pozvedl ze svého koše a za pomoci celého úřadu zrobil jakési bezdeché a přece drzé nabádání k pilnosti, jež ostatně v Ouhrově četl jen dvorský šafář. Chodil po obchůzkách a mluvil, seč byl, opakuje co nejčastěji deset slov, z nichž slovo vítězství bylo nejčastější. Čině válku přiměřenější svému duchu, smolil výnos za výnosem, radu za radou a papír za papírem; v této době zajisté se mu nedostávalo času a prázdně.

Ouhrov, jenž si navykl mít jakousi vážnost k úřednímu hýkání a pramálo ho dbával, pominul řeč znovu. Zemědělství dělníci jsou shovívaví.

Tehdy městské fífleny a jacísi třasořitkové v nutkání, jež se podobalo choleře nostras, přitáhli k ouhrovskému dvoru a vykasavše si rukávy, dali se do práce.

„Mohu vám prospět dvěma způsoby, radou i prací,“ pravil ten, který byl nejjudatnější.

„Bylo by lépe,“ řekl Jakub, „kdyby se slušněji bavili,“ avšak Ber byl jiného mínění.

„Zábava není neslušná a jsem jist, že tito zahaleči z pivnic tropívají kousky ještě povedenější. Zhasínají lucerny, zvonívají na porodní báby, přenášejí návěštní štítky, prdí v kostele, nuže, proč by nám nemohli dnes sloužiti za blázny? Což není dobré rozmnožiti skutky této žertovné Matice a vysmáti se jim?“

„Nevím, čemu se budeme smáti, až zchromí koně,“ pravil Jakub.

Avšak horlivec zřejmě nadšený již se rozkročil a uchopiv podávky, jal se kydati jakýsi neřád dosti užitečně.

Konečně po dvou dnech pomocníci odtáhli s pocitem zadostiučinění, jako by se vyznamenali u zkoušky občanské.

„Sbohem,“ pravili na odchodu, „pracovali jsme ze všech sil, avšak naše městská zaměstnání (byli, jak se zdá, všichni kancelisty) jsou příliš důležitá, abychom se mohli zdržeti déle. Vrátime se však. Přijdeme opět.“

Několik sedláků, již zbyli na pokraji velikého statku, mávlo rukou. „Je sice těsno v našich světnicích, ale nenajdete je zavřeny. Přijďte, nedáte-li jinak, neboť vaši potřeštěnosti neschází nic na veselí. Jste k popukání!“

Desetkrát zpoceni v svých brynelkách⁶, ploskonozí a bočítí pomahači vraceli se do svých slují s meze míry, jež zůstala neprohrabána, jako blanické vojsko, když přehlasovalo nepřítel. Toho střečkování a vojenského horlení, jemuž se nevyrovná leda prožluklá poslušnost zřízenců na železnicích a poštáctví, pracující tak důrazně v těchto dnech, tyto krvavé věci, jež nebyly označeny ani za chybičku! Toho hlupce, jenž, kdyby byl méně otloukán, snad by se byl sápal na všechny země mimo spolek svého císaře! Bylo potřebí dvou let bitev a nezdolné jistoty, že věc rakouská je ztracena, aby chlapi zanechali svého Františka na holičkách a zachránili se teprve tehdy, když prvorozený syn byl již padl a nejmladší byl oběšen.

6 Boty se svrškem z látky. *Pozn. red.*

Zatím práce kvapila.

Za všech válek a za všech morů neutichla. Nepomine hodina, aby se neobnovila na konci světa. Kvapí obracejíc půdu, zasévajíc a žnouc, a přece volání o chléb ani na chvíli se neztiší. Širá a nejslavnější výprava, tažení křížácké, jehož rytíři nedošli cti, velikolepá práce, opět se počíná. Řeka a Jakub a všichni dělníci jsou na svých místech.

Vzhůru, necht' pole znamená lítici, bude chlebem!

Řeka, jenž by mohl platiti za blbce před kmetským soudem, kdyby mu bylo odpovídati se ze zločinu vraždy, jíž se dopustil, tento chlap, jenž zestárl ve viděních a jenž si sotva všímal strojů, vysedl na motorový pluh a mohl jej voditi sem a tam po Dvanácté míli, až lán byl dobře zorán. Odpustky všech práv mohly být vylity na tuto hlavu, jež ani za tohoto činu neprocitla. Mimo strašné poblouznění byl opět bez hříchu. Měsíc jeho šílenství zašel. Smrt Horova byla zapomenuta. Jakási novota, jichž den co den vznikalo bezpočet, zaujala jej a uprostřed práce bylo mu mysliti na podivné nesnáze válek. Drobné peníze, to jest jediné peníze chudých, zmizely a Řekovi bylo počítati na koruny.

„Co budeme jíst,“ řekl Jakubovi, „co budeme jíst o svých nedělích, jestliže nám Lei nedodá peníze nazpět?“

„Jakže,“ odpovídal Jakub, „což ses kdy staral o peníze? Což ses naučil počítati právě nyní? Nedával jsi všechny peníze Leiovi a nebyl jsi věčně dlužen?“

Opřen o zeď chlěva, když mu večer propůjčoval dosti odvahy, stával se výhružným a nepřestal na pouhé radě. „Vezmi si provázek,“ řekl, „a kdykoliv něco vypiješ, udělej uzel na jeho konci. Deset uzlů bude jeden zlatý, a jestliže tě Lei opět okrade, popadnu jej za bradu a vytřesu z něho tvé peníze. Neboj se, Františku, a nic si nestýskej.“

„Ano,“ odpovídal, „vezmu si sekeru, kdykoliv půjdu do krámu, jsem syt tohoto čerta právě jako ty.“

Avšak panství kramářovo se teprve počínalo. Uzenky se ztratily z krámu a slanina se propadla do sklepení. „Jsem vyjeden,“ říkával,

„a nezbyla mi jediná láhev. Což nestojím za svým pultem, abych prodával, což jsem kdy činil něco jiného? Za těchto časů každý haléř, jež bych mohl vydělati, byl by mi dvojnásob dobrý. Avšak, žel, nemám ani lot omastku, ani hlt kořalky.“

Jakási honba za solí, již uspořádalo několik chytráků a zástup blbců, vynesla mu slušný peníz, neboť tento krkavec konec konců zlichvařil cent či dva centy za pšenici, již mu donesli. Řev čísel každou hodinou a každým tisícem vojsk stával se hlasitější a Lei, jenž bez odporu zhltnul veškeru rozvahu svého cechu, slyšel hlasy války již na počátku. Mrzutý a hlupácký smích, jímž končil své kupecké zdvořilosti, stal se méně hloupým a mrzutějším. Mohl láti a pošklebovati se chudým ženám, neboť válečné strachy byly jeho jistotou a krev deštěm, jenž se snáší na jeho osení. Mohl být hrubý a vykázati ze dveří žebráka, jenž žmoulaje svůj peníz pozvedl hlavu, neboť Lei četl rozsudné mínění Reichspostu o výsledcích tažení. Podobalo se, že za hukotu války lze snáze vyjádřiti stará nepřátelství mezi dělníky a kupci, mezi dělníky a sedlákem, mezi dělníky a baronem, mezi dělníky a obžerným světem, jenž sám nepracuje a pozře všechno dílo. Podobalo se, že do dvou let z tohoto křesání vzlétnou jiskry a plamen, avšak národy dělníků jsou zchvacovány nikoliv ohněm, ale nadějí.

Počínalo se dlouhé období bídy, křížování chudých, noc a temno trpělivosti.

Válka trvala. Nikdo se nevzpínal vztekem a jestliže přece se vzepřela nějaká síla, byla to bolest. Chudáci po vsích snad kradli a snad prodali svůj deputát, aby se mohli kteréši soboty opít, snad byli hnusni ve svých smilstvech, ale jejich sprostota přece je nevinná. Všechny skutky, všechno veselí a všechen hřích je zastřen chmurou, mrakem a dýmy chudáctví. Soud, jenž bude čísti viny hříšníků, nenajde ani vraždu Řekovu hroznější, než je rána blesku a pád skály, která se zřítíla na pocestného.

Když minuly první týdny shonu a generalita rakouská zhlédla širá prostranství východu, vyšlo z útroby ubytovatelské kanceláře

nařízení, aby dodatečně a mimo koně již odvedené po vsích bylo sebráno takové množství potahů, že jejich počet převyšoval o polovinu úhrn koní v celém císařství. S každým spřežením měl jít chlap dobře obeznámený se službou u koní.

Ouhrovský dvůr mohl nedbati těchto nařízení, avšak přece okresní hejtman, na vlastní škodu horlivý, naléhal na barona, jako kdyby byl sedlákem.

Konečně připravili vůz a vybrali koně. Bylo určití vozku, jenž by je vedl do horoucích pekel. Ber znovu počítal své stáří a Jakub nechtěl jít. Nuže, šafář přišel k Řekovi a pravil mu:

„Jsi ještě mlád a nikde jsi nebyl. Co to je sednout na vůz a jet? Bude ti vyplacena mzda. Přichystej se, do tří dnů máš být u dělostřeleckého pluku v Hradci.“

„Já?“ ptal se Řeka, „kterak mohu sloužit u vojska, když jsem nechodil do školy a nerozumím německé řeči!“

„To vše je snazší, než se domníváš, pojeděš za ostatními a nebudeš nic dělat sám. Nikdo tě nerozezná od vojáků, protože se ti dostane čepice a všech odznaků vozatajstva mimo zbraň.“

„Ach,“ pravil Řeka, „jestliže mi nedají šavle a karabiny, nebudu vojákem!“

Dříve než minul den, skoták směnil v hospodě střevíce za holinky doplativ dva zlaté. V tuto dobu mzdy o jakousi malou částku se zvýšily, neboť uprostřed žní se nedostávalo dělníků a tak Řekovi zbývalo několik nikláků. Mohl si koupiti jako kterýkoliv rekrut kytku a jablíčko s císařskými iniciálami.

„Nemusím ti zaplatit ani krejcaru a nikdo mne nezadrží,“ řekl Leiovi, „nikdo se nezeptá po tvých penězích, protože všechno je pryč a všechno minulo. Za dva dny se budu hlásit v hradeckých kasárnách.“

„Dobrá,“ odpověděl Lei, „zalkni se touto korunou, mohu ti ji poshověti, když odcházíš, zaplatíš jindy; snad bys mě nechtěl připraviti o peníze?“

Řeka málem věřil, že je mužem, jenž ví, co chce a jenž řídí své věci. Jedl téměř dosyta a umýval se stoje rozkročmo u džberu s vodou, jako vojáci, jež kdesi zhlédl.

V noci před odjezdem jakási žena, jejíž manžel sotva odešel do pole, jakási žena, která zajisté po celá léta nepomyslila na smilstvo, jen pro velikou snadnost a pro jistotu zapomenutí přišla k volákovi.

Jeho bláznovství vážnělo. Objal ji pronášeje neznámá slova a smilnice mu odpovídala třesouc se a jektajíc strachy. Bylo jí třeba hříchu a trýzně, aby našla pláč, který již pustl. Dveře k tomuto pacholku, jenž zapomíná, byly otevřeny a nikdo jich nehlídal. Vešla tedy, neboť je ze všech nejbídnější.

Ráno František obul holínky a vyšňořil se na vojnu po způsobu všech bláznů. Postál v chlévě mluvě se ženskými, zatím co chlapi mu vyváděli koně a zapřáhali.

„Sbohem,“ řekl u vědomí své noci, „ať je mi věrná!“

„Kdo?“

„Stará Vykusová,“ odpovídal již z kozlíku.

Hlava osmá

Na všem pomezí lehla širá vojska a vlčí psi hleděli se skal a s pahorků Karpat. Dunaj byl poset tonoucím vojskem, Belgie řvala své nářky a u Mazurských jezer chropot zdušených armád stoupal z prostředka bažin. Svist prchlivosti a hrozný vír, jenž vyvrací z kořene města, zlořečená síla a udatnost jednorožcova, okuté sochory, rokliny a příkopy naplněné dráty ostnatými, oheň, připlouvající letadla bijící k smrti, jedy a palba, útoky stínů, útoky věčně opakované až do konce! Blbnutí vojáků odolávající hrůzám lépe než slovu. Blbnutí dobytčů a sprosté, krev, jež se vrátí k zmatenému mozku ještě ze žump a z hnojišť bitev!

Na dvakrát stotísíců padlo na pláních této hrůzy a desetkrát stotísíců pospíchá k válečným polím. Pluky Nikolajovy, vojska rakouská, vojska německá mění svá místa a okrvaveny hrůzami kvapí si vstříc.

Vlak plný strachu rachotí přes pohoří a opět nížinami a oblak výdechu tohoto stroje se rozplývá nad stenající krajinou.

Červeň a modř husarská potemněla, ještě se smějí a mohou rozmlouvati o malých příhodách dne, a zatím co plukovní kuchyně se kdesi ztratila, čekají na svůj oběd s dílci chleba. Doposud nezapomněli svých děvek a lásky, jež se jich dotkla. Doposud se smáli po svém způsobu, unášeni vlaky a trčíce v nádražích. V této smečce vychvácené z nejrůznějších vesnic důstojník dosud vládl.

Sedm německých armád, sedm strašných bouří od Cách až k Mylhužám nastoupilo žhářskou a vražednickou cestu.

Kdo nezná skutky této sekery, kdo nezná skutky těchto pacholků císařových?

Stali se polnicí zkázy. Posedlí jakousi lži viděli sedm mečů v kostlivé pravici Schlieffenově. Jezdec na plavém koni, pozvedaje prapor,

vstal v třmenech a mužové, jichž počet byl větší než dvacetkrát stotisíců, volali slávu válce.

Vejdi! Vejdi, to jest ta země francouzská!

Úmluvy se rozbíjejí jako nádoby hrnčířské a právo je pouhé slovo.

Lovaň shořela a Brusel byl vzat.

Hurá, hurá na Paříž!

Strašné lučiště bylo napjato. Lidé vydali v zajetí svou sílu a stali se pochopy vlád, stali se pijáky krve, jež je rozběšňovala, stali se zlými anděly, ďábly, kteří vylévají krev jako vodu. Krkavec, na jehož drápech se zadržely cáry mrtvol, přilétal po bitvách, usedal jim na rameno a přece nevěděli nic a nerozuměli nic. Povely četníků byly jejich rozumem a strašná strkanice vlastí, z nichž každá padala s rukama probodenýma, měla je k střelbě. Smrt byla učiněna dnem, jenž nezapadá, a hrůzy staly se zvykem armád.

Míjelo léto a strašná zima se přibližovala. Vojska na západě stála v hrobech až po hřebeny helmic a jejich cloumání se utišovalo.

Paříž zůstala Paříží.

Bylo dosti bezpečno v městských hampejzích, v chrámech o děkovných službách božích a na náměstí Svornosti před dobytými prapory. Paříž zmetala po starém způsobu, ledaže krejčové v napodobení smrti a vojska měnili stříh a barvu svých suknic. Bary a danciny se naplňovaly o jedenácté a v kteréši tančírně počínala se tragika Nevinných.

V této vzdálené době vězelo něco slizkého kouzla, jež nebylo rozmetáno, neboť agonie dělníků doposud se neskončila a pláč trvá. Vojska francouzská uvěřila v hrdinství bitev a maličké oslnění stalo se velikou září, ohněm, v němž hořel svět.

Zatím pokorné Rusko, neboť nebyla dovršena míra hrůz a mučení, jíž bylo třeba, aby vstalo se svých mar, sebralo pole. Čtyři armády podobaly se čtyřem vesnicím plným veselí, pověr a děsu z vraždy. Zrádný Rennenkampf byl zrazen v svých choutkách těmito pokojnými chlapy, již mimo některé sbory rakouské jediní zachovali

si trochu ducha. Mohli vítěziti bez šilenství jako se sluší vojsku a mohli ztratiti pole, aniž bylo nutno je postrříleti.

V polovině srpna armáda Samsonovova a Rennenkampfova překročily hranici. Kozáci východní armády vtrhli směrem od Wirhallen do Pruska a vzápětí jala se útočiti jižní armáda. Insterburg a Goldap vzdaly se Rusům, neboť i staré Prusko je pouhá země.

Auf nach dem Osten! Auf nach dem Osten! Šikovatel, táhna svůj převislý knír od pluku k pluku, opakoval toto vyzvání císařovo a sbory, jež byly zchystány přispěti armádě Kluckově, obrátily se na východ. Koňář Hindenburg počínal útok a zatím ruské armády uprostřed cizí země přiklonily svou hlavu k odpočinku. Generálové snad zrádní, snad ledabylí nebo blbí nevešli navzájem ve styk a jejich křídla se nesetkala.

Nastal den, jenž předchází smrti.

Okrsek armády Samsonovovy, země hlubinných bažin a mělkých vod roztroušených jako kapky rtuti na podlaze dílny, byla obchvá-cena řetězem císařských.

Kdysi tito vojáci osívali pole, pracovali na řekách a hnali trojspěží po dlouhých cestách, avšak všechno umění mizí a v nebezpečenství se rozplývá. Chodili po slatině jako po lvu, ale již se probouzí, aby je pozřel. Sbory ustupující od Olštýna narazily na vojsko utíkající z jihu a srpek se sevřel. Rána dopadla. Tito vojáci podobali se stádu, jež následování berana zavedlo na prokleté místo. Kozácké kopí zprvu plné praporů zlámali ve dvě, pustili otěž koním a nyní čekají v zoufalství, neboť je opustila všechna dovednost a všechna naděje.

Voda a bahniska se zvedají, již je přepásaly a dosáhnou až k hubě armád.

Hlt vzduchu bude platiti za více než křesťanské nebe.

Pomozte!

Slyšte volání!

Sestoupí do strašných hloubek s rukama vztaženými ku přísaze.

Ó, by byly obecně známy sprosté pohnutky vraždy tannenberské, vraždy propůjčující vražedníku doposud jakousi slávu.

Zdali se k sobě přitovaryší blázni, zdali se srozumí mezi sebou?

V mezipalubí parníku za jízdy okeánem nelze zardousit kuplířské baby, jež ujíždí za svým řemeslem, aby veškery noviny nestenaly jejím sípáním po tři dny, avšak muže, jenž měl dosti odvahy, aby četl hrůzy této potopy, podobni šakalům, pacholci berlínští roztrhali na ulici a ti, kdo zmoudřevše vyšli z těchto bahnisk po míru brest-litevském, byli popliváni luzou.

Pohroma jest křídlo války; po událostech mazurských mohla vzlétnouti až k nebi, až ke Kiau-Čau, až k Tsing-Tao, až do Afriky padal stín těchto hrůzných letek. Nejlítější duch usídlil se v zachmuřených zemích války a jeho panství trvalo dlouho.

Armády záložníků, kteří o překot opět a opět spěchali pod svůj prapor, armády stojící v poli před řetězem mitrailleur, jež je ohrožují z týla nejinak a neméně než nepřítel, armády přivábené bubnováním, v apokalyptických hrůzách mířily na své srdce. Car a císařové rozdmýchali na východě peklo, aby z jeho plamenů vzešla rudá barva nad Rusí, aby v této výhni mohla býti ukuta hvězda.

Rakouští generálové Dankl, Auffenberg a Josef Habsburk postavili se proti jižním armádám ruským, postupujícím napříč Haličí. Bylo třeba nakvap přemístiti sbory Boem-Ermölliho na ruské bojiště k bitvě před Lvovem, ostatně marné jako všechny válečné činy rakouské.

Před Ruskou Ravou v ohnisku tohoto utkání stál pluk Ervínův.

Bylo prvního září a nastal večer. Všude v krytech jen namátkou zřízených v houštinách a za výšinkami leželo vojsko zcela nepodobné budínským husarům. Neohroženost tak často projevovaná v tančárnách, nestoudné a vytrvalé štěstí práčů snad je provázelo, dokud seděli na svých koních. Jezdci, konajíce výzvědnou službu a přepady, sotva přičichli k prachu, avšak u Ravy sesedli. Zůstavivše svá zvířata v ohradě špatně střežené, po šest hodin šli na určené místo.

„Stůj,“ vykřikl Ervín opíraje se o hůl, již mu podal Jakub, „kdy se skončí tato prokletá cesta?“

Vzdálený mlýn hluku či ticho ustavičně lámané sovím houkáním stannulo s nimi. Uši nastražené po vanutí větru neznamennaly nic než zvuky lesa.

„Jděte,“ řekl opět po chvílce čekání, nešťasten, že nemůže roztítí od temene k pávni děs, který je obklopoval. Byli v lese, jenž se nepodobal ani travnaté, ani udupané půdě zápasíšť soubojových, opěšalí husaři v poli prázdném všech vojsk, v lese prázdném vší zvěře, bez koní, bez pěchoty, bez kuchyní, s učenou mapou a s plukovníkem, jenž dávno prokázal svou hloupost.

„Čertovský les,“ řekl Danowitz rytmistrovi, který ho docházel, „zdá se, že nemá konce.“

„Tím lépe,“ odpověděl rytmistr, „neboť v tomto stavu neznamenná pro nás smrt nic úctyhodného. Ervíne, co byste dal za láhev sektu?“

Tma houstla, kmeny stromů se přibližovaly a větvoví se nížilo. Šli tápajíce sukovicemi a s puškou podobni slepému stádu. Šli naslouchajíce hukotu války nebo zmateným hlasům, jež počínají v horečkách. Ervín zachovával mlčení a opatrnost, jakkoli doposud mohli vzítí na cestu pochodně a buben. Neohroženost důstojníkova hloupla v tomto čase trvajícím a trvajícím, jako by noc vršila se na noci až v pohoří a v hrůznou roklinu věků. Měl ruku prázdnou jda do boje, či hůře, držel sprostou zbraň práčů a lezl po kolenou dostávaje se v jakýsi blbý příběh, a nikoliv k boji. Byl by vstal ve třemenech volaje na své husary, byl by je předstihl, a maje těžkou šavli volně upoutanou k zápěstí, byl by se prodral těsným šikem nepřátel až k praporu. Avšak les ani noc nekončily, pětkrát se zmýlili ve směru sledujíce zadek koně plukovníkova, jež na znamení důstojenství vedli dva husaři před vojskem, zatím co plukovník se kdesi opozdil.

Táhlo již k ránu, noc přecházela a nastával větrný den. Husaři stanuli.

„Danowitzi,“ řekl plukovník, nabývaje opět váhy ve vojště, „mohl byste mi prokázati službu.“

„Zajisté,“ odpověděl, „mám jítí vpřed?“

„Vskutku, máte příliš dobré mínění o tomto dni! Zbytečně byste se plahočil, jsme na hony vzdáleni nepřátel. Nevidím věru nic, co by nás mohlo znepokojiti, nedoléhá-li sem ani střelba. Tam, pane,“ děl, ukazuje na jakousi průrvu, „končí les. To jest místo našeho určení. Nuže, chcete spěchati, abychom tam byli ještě před devátou?“

Danowitz se smál.

„Před večerem, plukovníku, neboť tento zatracený les druhé noci bude ještě nudnější.“

Rytmistři Vohryzek a Wess přistoupili k důstojníkům a zdravili je, jako by bylo nutno rozeznávatí noc a jitro. „Dobrý den! Dobrý den!“

„Snídejme,“ pravil plukovník, „pánové, vypijte číši čaje horkého jako svíce kostelníkova.“

Nastavili své láhve a Jakub, jemuž bylo kuchařiti na této výpravě, je naplňoval.

„K d'asu,“ řekl Danowitz, „mohli jsme zůstatí doma, jestliže se nyní této proháněčce říká válka. Pravíte konec lesa, plukovníku? Ach, nikoliv! Celá země je lesnatá a skrz naskrz plna zásek až po hranici Ruska. Mám odvahu zavrhnoutí vaše mínění, pane, půjdeme dnem i nocí, než se dostaneme z tohoto osidla.“

„Osidla? Osidla? Toto slovo je příliš! Snad ses nepotřeštil špatným snem?“

Danowitz odpovídal co nejrozmrzeleji.

„Nechte toho, Ervíne,“ pravil Vohryzek, přestav pohvizdovati jakousi písničku, jež se zpívávala posledního léta v Budíně, „ať je les lesem, proč si kazíte rozmar dřívě, než je nutno? Ostatně, pokud jde o mne, nalézám hvozd krásným a v množství ostatních bojišť není krajiny, jež by snesla srovnání s jeho půvabností. Či chtěl byste raději býti před Verdunem? Jděte k šípku se svými děly. Dřívě než blýskne hromový klín a propukne oheň, necht' přihořívá a doutná.“

Minuly tři dny, opět vzcházelo ráno a táhla pátá, les stejně ponurý a pustý vynořoval se z temnot. Něco postav, hroznějších než vlčí stíny, mihlo se po jeho dně. Rusové útočili.

„Kdo jsi? Kdo jsi?“ ptal se Danowitz zvedaje vojáka, jehož hlava byla plna krve.

„Jakub,“ odpověděl umírající, povznášeje hlas proti tesklivému vytí střelby. Táhlý, jednotvárný řev zkázy bývá nebem bojišť a hvězdička, ubohé jméno sotva pronesené, zřídka na něm vzhází.

„Neslyším,“ pravil Danowitz, přikládaje v zoufalství ucho téměř k ústům raněného. Řinoucí se krev a uniknuvší slovo se nevrací; Danowitz zdvihl bezejmennou mrtvolu. Jeho divoká obraznost, již se dostalo válečných ostruh, projevila se nejen statečností, vystavovanou poněkud na odiv, ale i bláznivým soucitem; zdálo se mu, že má státi před každým husarem a nad každým mrtvým chtěl vztyčiti kříž s krvácejícím obrazem Krista. Špetka pathosu, jež jakási neúčelnost vdechla Danowitzům, v této době, kdy hořelo i rámoví studniční, vzňala se ohněm. Uprostřed noci navlékl rukavičku na svou pravici, aby kryl jakési malé a bezvýznamné zranění. Byla opět plna husarské krve. Sňal ji a rýsoval tři kříže nad mrtvým, zatímco ostatní prchali vzad.

V toto vojsko, jež snad ještě včera mělo dosti pokdy, aby se nudilo a omílalo své vtipy kašlajíc na důstojníky, vešla maloduchá a šílená poslušnost. Střílejíce šli vpřed, padali a opět stáli. Střílejíce! Okraje lesů, úvozy, mělké výmoly zježily se bodáky po celých délkách, na tisíce dýmů siných jako malomocenství vzlétalo k hrůzným mračnům bitvy. Lesy se trhaly jako plátno, hroutily se a rozestupovaly jako zdi. Sálající požár, pekelné kovadliny a rozlícení! Rozlícení, jež přichází za každé zkázy a za každého moru! Oheň a tma, řevy a tiš zbláznily vojska! Země se otvírala a s nebe sestupoval požár.

„Kde jsme, kde je generál a náš plukovník?“

Danowitz vzal pušku mrtvého a střílel. Jakýsi voják hledaje aspoň stín klidu, lehl si k němu a tři nebo čtyři se přidali k tomuto ostrovu, jenž stál v řečišti pádu.

Táhlo k poledni a slunce stoupalo k nadhlavníku. V oku mrtvol stála poslední slza a krev smíšená s vodou vytékala z jejich ran. Bojiště pustlo, praskot a bouře se vzdalovaly.

Danowitz utíkal mezi posledními. Devět vojáků, jež získal a kteří nechtěli nic než se zachrániti na jeho lodici a kteří napodobili statečnost nadporučíkovu, běželo za ním. Bylo jim natahovati koňarské nohy, neboť Ervín si zoufal, neboť se připozdívalo, neboť bitva byla ztracena.

Devátého září osud rakouských armád byl rozhodnut. Fronta couvala a nastával strašný útěk. Bitky u studní, u děl, u nábojových vozů, které byly zbaveny svého nákladu a řízeny jakýmsi dobrým Švejkem, hrnuly se k nádraží, rvačky raněných snad hnusnější než pole, žhárství, loupež a neřesti poraženého vojska, opakované na všech místech jako hrůzy povodně, roznesly válku. Vzdejte se příšeře vojny, vzdejte jí čest, neboť vojna jsou zástupové a vy jste zástup. Přepásali jste se jakýmsi udatenstvím a uvěřili jste v bubnování. Bud'te udatni a udeřte poznovu v buben. Hlas bitvy dozněl a porážka se ozývá po vší zemi. Sešikujte se na řece Sanu nebo před Krakovem. Pobijte židovské plemeno a Rusíny, kteří přežili vaši pohromu, zprzněte ženy. Staňte se hroznými pro svou ubohost. Staňte se hroznějšími jména bolesti, plamene a slávy.

Litice skryla se po vesnicích a minulo několik týdnů bez velkých událostí v poli. Armády ruské táhly od hranic rumunských, po hřebenech Karpat, stály před Krakovem a sahaly na sever až k pomezí Východního Pruska.

Přibližovaly se Vánoce a přesuny vojsk se dokončovaly. Obludná shromáždění na řekách Revce a Bzuře hotovila se k novému zápolení. Skierniewický prales za této zimy krystalisoval sněhovými hvězdami. Dvě barvy, oslnivá běl a oslnivá krev, dvě barvy a noc protknutá prsty reflektorů věčně se pohybujícími, dvě barvy a třetí noc byly nekonečnými hrůzami tohoto úseku. Vojáci, kteří navlékli kápě proti ruskému chladu, stěží drželi znějící pušku. Mrzlo a vojáci se trásli v hadrech, chtěli se vrátit, chtěli spát. Nebylo viděti více než chmurnou oblohu, jež tu a tam prosvítala za mřížovím větví. Nebylo slyšeti nic než hukot výbuchů a syčení mrazu. Dral se k srdci.

Sto tisíc vojáků mrzlo, sto tisíc vojáků bylo zasaženo touto hroznou zbraní Ruska.

Němci přišli do této končiny krajem otevřeným a rovným jako stůl. Bylo jim lehnouti před okraji lesů, jež se ozývaly střelbou, bylo jim vléci těžká děla na tato místa a bylo jim mrznouti, neboť před houfnicemi se nerozněcují ohně. Cesta k Varšavě vedla tímto lesem, k Varšavě, o níž kdosi řekl, že rozhodne válku. Nuže, vojáci stáli.

Severní armáda Belowova, jež se skládala ze tří sborů, provedši nástup tak neobyčejný, jala se postupovati, aby ze severu a z jihu obchvátla vojsko Miščenkovo. Sněhy, blátem, vodami právě mrznoucími, křovisky, jimiž stěží mohl proniknouti lovecký pes, šlo vojsko s hlukem císařova jména. Jaká vidění se jim zjevovala nad ruskou zemí? Byli by se vrhli do cisterny plné krve, byli by spali po samotách mezi bahny a mrazem. Z rozkazu císaře byli by vzlétli nad věže Moskvy a byli by hnízdili v lesích jako krkavci. Nuže, kdo bude s toto vojsko, kdo bude tak divý, aby přemohl lítici, kdo je předčí?

Jestliže vypravování nelže, v Grajevu za nepohody, jež se strhla šestého února, kdy sníh, vítr a déšť se rvaly, snažíce se vecpati hlavu do všech škvír a zaváti každý prostor, ruští vojáci, jimž se chtělo bitev podstatně méně než u Moskvy za časů napoleonských, schytali vepře rozběhlé po vsi. Poslední z těchto štětinačů vtěsnal se mezi plot a bednění chlěva, snaže se ze všech sil provléci se škvírou a pláchnouti do polí. Stůj, vykřikl po starém vojenském zvyku muž, jenž se opět ujímal řemesla přerušného hlaholem trub. Stůj! Popadl vřešticího vepře za nohu a vyvlékl jej doprostřed dvora. Zvíře bylo strženo na zem a zabito palicí ranou do týla, jako tomu bývá na všech statcích o prasecích hodech. Pověsili je hlavou dolů a starý řezník je rozpáral méně čistě a poněkud nedbaleji, než se slušelo. Bylo kucháno bez vypárky a za velikého smíchu, neboť vepřové hody jsou vždycky veselé. Vítr klátil sem a tam masem, jež bělelo a mrzlo.

K ďasu! Za této nepohody přijde vhod ždibec omastku!

Čtvrtili vepře, zatím co tři sta kroků za vsí hlídky volaly do zbraně a na Nespálený mlýn, jak se v kraji říká, dopadly první koule. Nicméně našli pušky i s nábojnicemi a sešikovali se, neboť nepřítel krade a vraždí.

Na druhý den započal na severu ruský ústup. Bylo naspěch, avšak tyto selské armády bojovaly co nejlépe, střílely z porostů pillkalenských, když věc byla již ztracena, jako by jeden každý z nich přicházel o svá pole.

Zatím co zbytky poražené armády Bolmanovy, k níž přináleželi buďníší husaři, se zastavovaly, Danowitz stihl svůj pluk. Za dnů poplachu, kdy půl světa tonula v nejistotách, Danowitz hledal koně. Byl zedrán. Sklíčen tolikerým zakazováním, jež jest na obtíž starobylému vojáku, jakým byl, chodíval po koňských špitálech, kolem vozatajských kolon a baterií, které se doplňovaly. Pil ze všech studní, čerta se staraje o žvásty mediků. Dovedl otevřít studnu jako kdysi láhev. Byl husarem uprostřed ohromné chamradi, podobné spíše trhovcům o modrém pondělí, než vojsku. Naslouchal u samé země. Nezněla. Přehlížel vojsko. Podobalo se hmyzu, který prolézá strašný a odporný bolák. Snad by se hněval jako Achilles, avšak jeho stan je otevřen a nikdo jej nevolá. Spal a procitnuv hleděl do plamene svč, jež hořely na jeho stole. Snil a znělo mu v uších. Hlas, který přichází k mlčelivému břehu, barva, která spadla v nepohnutý blankyt.

Pocítiv bolest v krajině pupku a sestupného tračnicku, Danowitz vstal; chtěl dočkati rána schoulen ve svůj plášť, neboť lože stávalo se divným. Bylo horké.

Oheň karabin a prach, jež vdechoval, se vrací. Kdysi vpozdvečer žhnula záře a hrála hudba. V kterýsi den dávno ztracený projížděl stromořadím ouhrovským a stařec s odkrytou hlavou stál před včelínem. – Somossy zhasla.

Vzdálen a bez poct, na útěku a nezraněn, zemře Danowitz jakousi odpornou nemocí, neboť na zatajenou otázku se snadno odpovídá.

Bolestná a nečistá smrt na záchodech.

Dysenterie.

Hlava devátá

Ohně na devíti místech východu pozdvihovaly se k výškám mraku. Stezky zastřené temnotami, plné osidel, propadaly do pekel. Tuto noc po sté obracejí v den, znovu a znovu řadí se smečka hladovců chřestíc železy. Navždy strhali slávu s těchto houfů a vzali jim jméno vojsk. V ošklivosti je dýchání těl a kdokoliv vzhledne k druhému, dříve než prořekne svá klení, měl by se diviti s prstem na ústech.

Zhlédněte vysoký vrch hvězd a hloubku propasti. Stádo sraženo v tłum řve a od lidu vzchází hluk, neboť záře se vyvyšují a vojska a bitva kvapí.

V roklinách noci proud času obrátil se ve svém řečišti a nestéká a nehýbe se. Nikdo nedoufá ve vůdce, kteří dávno zblbli. Nechráněné pomezí je plno nepřátelských stanů a vojska nová a nová kvapí na západ. Ty tam jsou orlice rakouské a veta je po hrdosti strážmistřů. Všichni jsou obráceni na útěk a prchají, židovská města a šlechtické statky jsou prázdné. Dusot koní, skřípění železnic a děs, jenž s pochýlenou hlavou vyrazil na cestu, vlající plášť a vlasy šílencovy jako prapor a kouř vlekou se za mátohou armády. Běs kvapu a spěchání, jež cestou a množstvím se urychluje, běda a zvrát, zmatky a tíseň pozvedají svůj hlas až k řevu, jenž mohutní a vzrůstá v bouři.

Istemba, statek, v kterém se pívávalo o překot, když baron Maxmilián přijížděl na podzimní hony, se vyprazdňoval a jeho sklep pustl. Zámecká budova scvrkla se na čeledník zdupaný vojskem a navzdory hromadě lidí byla prázdná mimo světlici Josefovou. Dům, jsa kasárnou, přestal býti zámkem. Sluhové utekli a ohrady hřebčince, kdysi plné koní, byly málem pobořeny.

Josef Danowitz neohlédl se po puškách a kabátcích rozvěšených na rohatině plné bájesloví, nevšímal si vojáků a neodpovídal jim. Jeho usláblý duch, jeho duch matného lesku, dávno nesouhlasící

s chlastounstvím, jsa poněkud povzbuzen poutí jerusalemskou, která před několika měsíci skončila právě v těchto místech, vzpíral se po svém způsobu. Mlčením. Mohlo se říci, že je hluchý a že pozbyl řeči. Byl uvědomen o některých násilnostech vojáků, věděl o spoustách na stožích nevymláceného obilí, jež nakonec roznesli, avšak neučinil nic, mimo to, že odmítal přátelství důstojníků.

„Zůstavte mě, zůstavte mě samotna,“ řekl správci, jenž si stěžoval do těchto hrůz. „Nemohu předpisovati muka pro tyto obrazoborce, ale přeji jim je.“

Několik důstojníků, kteří i v poli náleželi světu, zastavilo se u Danowitze s vyzváním, aby nasedl do vozu a odejel.

„Děkuji,“ odpovídal obrácen ke zdi, „děkuji, setrvám. V okolí Istemby nedojde k bitvě.“

„Stálost,“ řekl voják jedenáctého pluku, jenž znal otce Josefova, „stálost ve vašem případě není užitečná. Snad zachováváte tajemství, nuže, odnese je, nebo vám bude vyrváno, zachováváte-li slib, zrušte jej! Šlaka, obřadnost se nevyplácí za těchto dní! Z vašich knih nezůstane ani počáteční písmeno! Utíkejte! Mějte se k tomu! Chvála Bohu, nejste příliš těžký, ani objemný. Pojd'te, oblecte ovčí kožich. Pojd'te, pane, v bryčce jest místo. Spěchejte, nebo vás z čiré zdvořilosti a z přátelství k baronovi unesu.“

„Neměl bych odmítnouti tak zdvořilého pozvání,“ děl Danowitz.

„Jakže, vy nechcete jít? Pak jste se zbláznil,“ vykřikl major nakláneje se z vozu již již se rozjíždějícího. „Kněz!“ zahučel za pustého klení, „pitomec a duchovní, jenž, jak se vypráví, krade zlaté renty z otcova stolu!“

Potah zmizel za zídou parku. Bylo na čtvrtou. Josef přešel zežloutlý sníh až k brance dokořán otevřené. Postál dívaje se, avšak pohled na tuto zimavou Golgotu přece mu nevnukl spásné bázně. Zůstal.

Dva koňáci, kteří přišli do Istemby převésti koně na ouhrovský statek a kteří našli stáj již prázdnou, rozhodovali se rovněž. Byli to Ber a Jakub.

„Hle,“ řekl první z nich, „jestliže všichni tak spěchají, byl by čas i pro nás. Ťas vem tvé otcovské náruživosti! Josef dřepí někde v Přemyšlu. Pojdme, dokud je ještě kdy, neboť kdoví, jak by s námi zacházeli Rusové, kdoví, jak by se rakouští vojáci mstili křivopřísežníkům!“

„Hlupáku,“ děl Jakub, „komu jsi zavázán přísahou? Nikdo tě nezdržuje, odjed, vezmi koně, nalezněš-li jej, bude to kuň baronův, neboť jich pozbyl kolem sto dvacíti.“

„Jsou otázky,“ pravil Ber, „na něž se neodpovídá. Nemluvme ani o zradě, ani o věrnosti, neboť nakonec budeme na oné straně, kam nás vmetne a vklíní poslední chvíle. Myslíš, Jakube, že tvoje vůle, jsouc rozhodnější mé, více zmůže? Ti, které jsi viděl utíkat, neutíkají před Rusy z nepřátelství, právě tak jako netáhli z nepřátelství na tuto vojnu.“

„Dobrá,“ děl Jakub, „počkejme jediný den!“

Vešli do poloprázdné kolny překračujícíce zbytky slaměných otýpek, jež ležely na zemi. Zešeřivalo se. Snědli večeri a Jakub, jehož trpělivosti bývalo vždycky namále, odešel. Zatím co nádvoří se vyprazdňovalo a vojáci odjížděli, Ber podřimoval. Něco ticha nebo aspoň utišení slétlo na Istembu. Židovské dítě a baby, jež zde setrvaly snad z tuposti nebo jež byly zůstaveny na pokraji bojišť snad za pokutu, hrabaly se v bednách dvakrát či třikrát již ukradených, v bednách a mezi náboji, jež je hrozily roztrhati, v neřádech a sviňstvech armády rozestlaných po královstvích. Desetinedlní pobyt v neblahé haličské vsi, kde se vše zdálo zatraceno, učinil starého slouhu téměř pijákem. Měl dosti důvodů, aby spěchal z této peleše, a měl dosti důvodů otáletí. Pil a našel běhnu, jež s ním spala.

Kterési hlomozné noci, kdy řinčela okna a rachocení vozů se prodlužovalo v jediný zvuk, za vánice bláznovství, za obludné noci, kdy podnapilý pohůnek spal na půdě seníku zavrtán do otepi a zkřehlý až na kost, jakási bahnice čpící ovčínem přišla za ním. Spatřil ji vystupovati ze sklopce a státi plnu rozpaků, neboť pro temnotu

neviděla a nikdo ji nevolal. Ber vydechoval co nejhlasitěji, nevěda, má-li si přát, aby přišla, nebo aby ho minula. Konečně ucítil dotek jejího drápu. Souhlasil. Převraceli se v pelechu, odporní jako potkani a jako mršina. Zakoušeli sprostot, jejichž hloubka hraničí s bolestí.

„Jdi,“ řekla smilnice, „přines láhev kořalky, koupíš ji u Žida Leie, který schoval dvě bečky.“

„Leie?“ vykřikl Ber, jenž při tomto slově se téměř vzpamatoval, „to jméno znám. Snad nemá ouhrovský kupec příbuzné v Istembě?“

„Židé,“ pravila, „jsou všichni navzájem příbuzní a není mezi nimi jména, jež by se neopakovalo po celém světě. Jdi, přines kořalku, ať se napijeme!“

Vrátiv se vytáhl žebřík a srazili příklop, jako by bylo nutno od ostatních hrůz oddělit sodomitu a prasnici, kteří spolu obcují.

Dnes opět byla její noc. Ber čekal. Táhla desátá, avšak nepřicházela.

„Co jest? Snad ji dcery neodvlekly do soukromí? Pah,“ dodal po chvíli, „byl jsem hlupák, že jsem čekal na tuto noc, jež měla býti poslední a jež je lichá.“

Vstal ze své slámy a uchopiv vích, jež hodlal zapáliti, aby dal znamení své megeře, vyšel na dvůr. Ruch, jenž ostatně v těchto místech po celé týdny neutuchal, vzrostl a podobal se poplachu. Nikdo nepřicházel se zprávou, nikdo se nestaral o věci vůdců, nikdo se nezastavoval. Nejednalo se již o to zasazovati a přijímati rány. Pěší, jezdcí, stáda, honci, dělostřelectvo třeskající jako když se bije železem o železo, proud zrychlovaný až ve smyk, v úprk a v pád, tíhl přes dvůr říšskou silnicí, jež jím procházela.

Na železnici! Na železnici!

Řev, který byl s to uvést v nepořádek jakoukoliv rozvahu, přece nerozmetal oslovství koňákova. Hledal svou děvku. Jakýsi hulán patrně rozveselený, že se vrací ke Krakovu, udeřil ho polenem, jež se mu namanulo, a vojsko, jež se naráz stává svárlivým a odedávna je nepřitelem těch, kdo stojí u cesty, opakovalo tuto ránu. Byli by málem

utloukli tohoto milence. Chtěl usednouti, avšak dříve než se hnul, byl chycen a smýkán k jakémusi klubku těl cukajících se jako zuřivé stádo.

Danowitz vyšel za této rvačky a jsa dosti špinav, aby mohl býti pokládán za sprostého chlapa, neboť kdekdo mimo chamrad' již opustil končiny ústupu, octl se mezi nimi.

Zdálo se, že se nikdo nedostane z chumlu zmatku a bídy, zdálo se, že smečka podupá obvod děsu i sama sebe, avšak přece se pohybovali k západu, šli. Nastávalo nucené vyklizování ohrožených okresů haličských. Koně a lidé, vozy a břemena, trosky padající, vlečené a postrkované, kopyta a zešílevší bosáci, povodeň a smršť, hnali se dál a dál. Cestami, podle cest, poli.

K železnicím! K železnicím!

Úpěnlivý a žalostný křik, podobný křikům, které se rozléhají s mučidel, neutuchal.

Prchejte! Pospěšte! Na východě zdvihla se země a západ se octl v propastech.

Děla se dala do hřímání a zástupové se smýkali po sněžích svahu.

K železnicím! K železnicím!

Danowitz běžel mezi oběma slouhy. Chtěl něco říci, avšak neposlouchali ho. Chtěl se zastaviti, ale strčili jím jako žokem. Tma houstla a zela bláznovstvím. Šli mimo rozvalený a doutnající dvorec souseda Danowitzova. Hlas zbloudilého děla hřímal až v tuto končinu. Zástup se rozestupoval a Danowitz mohl vydechnouti.

„Jdi, řekni prvnímu vojáku, jehož stihneš, kdo jsem, přiveď koně nebo vůz, na nějž bych si sedl.“

Ber poslechl a po chvíli vrátil se s pěšákem.

„Dovedu vás k setníkovi, pane.“

„Pojďme,“ pravil Danowitz, „pospíchejme!“

Ber a Jakub je následovali.

Zuřivý kanec bitev v těchto končinách jenom pochrochtával, avšak zvuk byl dosti hrozný, aby lidé před ním utíkali jako šílenoci. Vlna spěla na západ, ztékala výšiny a valila se rovinou. Sama

podobna vojsku, kradla a za hladovění žrala málem došky z chalup. Konečně dostihli tito bídníci železniční trať a padnuvše bez dechu, čekali na vlak, aby jej zasypali svým nářkem.

Pýra a stvoly trávy, jež se zachycují na střevících sekáčových, mohly by býti obrazem chudáků, kteří se zachytili železničních strojů a vagonů.

Posupné a šklebící se mrtvoly ležely pod náspy drah a noví a noví nešťastníci padali dolů. Jaké asi sovy poletují dnes na těchto hřbitovech?

Danowitz s důstojníkem, jenž věru byl na pochybách, má-li věřiti knězi, který se téměř přátelil se svými slouhy, dorazili na stanici druhého dne.

„Můj bratr Ervín,“ pravil kněz, „slouží u budínských husarů, jsem syn barona Maxmiliána Danowitze, téhož, jenž je spřízněn s rodem generála Stiese.“

„Pah,“ odpověděl jeho ochránce, „dovoláváte se v této věci rovněž svědectví svých chlapů?“

„Mohl bych se ho dovolati, jsou našimi slouhy a narodili se na otcově statku.“

„Nuže, dobrá,“ řekl důstojník, „bude dosti příležitosti, abychom se setkali. Jeden z Danowitzů, o němž jsem slýchával vypravovat a jemuž se nepodobáte, byl okázalý, pokud jde o oděv a mrav, tvrdíte, že je to váš bratr? Ach, zdá se mi, že máte nechuť k věcem světa i k věcem svého stavu, neboť jakkoliv jste duchovní, našel jsem vás v hromadě chlapů, z nichž dva se vás drží velmi nesluhovsky.“

„Pane,“ pravil Josef, zvedaje hlavu jako starý Danowitz, jenž neučíval své syny pokoře, „přiznávám se, že bych raději běžel se smečkou, z které jste mne vytrhl, o život, než vás na káře přesvědčoval o své pravdomluvnosti. Co jsem měl učiniti s těmito dvěma muži? Vyšel jsem s nimi, plukovníku!“

„Vy jste je vedl a v příhodnou chvíli jste je zachránil na mých zádech, neboť, jak si vzpomínám, bylo nutno shoditi bednu s vozu, aby se mohli usadit.“

„Ano,“ odpověděl Josef, „snad se nemýlíte, domnívali jsme se, že vsedáme do vozu důstojníkovy, nikoliv do dostavníku.“

„Neměl byste se přítí, vyjma ve věcech víry,“ pravil plukovník otvíraje pouzdro s doutníky. „Kuřme, pane, věřím vám bez námitek.“

Zbídačený kraj, ubíhající vzad, za této rozmluvy zdál se Danowitzovi pouhou kulisou k výjevům pokořování. Byl baronem a jeho baronství bylo neprokazatelné. Časy zapírání se, časy jerusalemské pouti již minuly.

Konečně sesedli a protlačili se do nádraží zataraseného zástupy a smutným zbožím uprchlíků. Bylo jim čekati. Josef usedl na jakési pytle, avšak sehnali ho s klením a dostalo se mu kopance za tuto drzost. Byl zemdlen a hladov, chtěl spátí.

Ber, jehož myšlenka na Dorotu istembskou už opustila, obcházel nádražím, hledaje, co by ukradl, a tu jda mimo židovskou skupinu, spatřil ji, ana se uprostřed natrásá jako slepice, propírající si peří na smetišti. Díval se maje zálsuk dáti jí přes hubu, neboť věrolomnost za všech okolností je trestuhodna.

„Pojď sem,“ vykřikl ukazuje k svým nohám.

Vstala a uposlechla.

„Žrala jsi z ruky, chlastala jsi z mého, ano či ne? Nuže, ať se shledám se svým špekem! Mám hlad!“

„Ach,“ pravila, „řeknu vám, proč jsem pospíchala před vámi, mohu vypravovati o posledních dnech v Istembě dopodrobna.“

Ber ji následoval kývnuv na Jakuba. Když došli k bednění nástupiště, udeřil ženskou do tváře. Nikdo se nepohnul a tu běhna otevřela svůj kapsář a vyňala jídlo.

„Je to svině!“ děl Jakobovi, vkládaje v slovo všechno své zmoudření.

„Jsi hloupý,“ pravil ouhrovský honák, „jestliže to víš teprve teď.“

„Teprve teď,“ děl, cítě rostoucí hanbu, „ukradla mi peníze. Pracovní knížku. A slabikář učitelský.“

Rozdělili se o kus vepřového masa a Danowitzovi zbyl dílec nejmenší.

Po hodinách čekání téměř smrtelného dojeli do Krakova. Nyní bylo na Danowitzovi, aby zařídil potřebná opatření, neboť odtud se platilo jízdné.

„Válka,“ pravil Jakub, „je past na túlpy. Kdybys byl co k čemu, mohli jsme býti již uvnitř Ruska a já se svým synem.“

„Proč jsme to neudělali? Z bázně?“

„Snad,“ přisvědčil Jakub.

Prvou noc krakovskou Danowitz spal v dřepu mezi honáky, opíraje střídavě hlavu o jejich ramena. Snad se domnívali, že jim byl svěřen. Ráno vstal na zemdlené nohy a po sedmi dnech opět se umyl, šel do města.

Krakov byl vykuchán, podobal se úlu, kterým třásl neopatrný včelař, když plástve byly již vyňaty. Vozy bez koní stály na ulicích zdvíhající dvě drožkářské oje jako náručí. Lidé bydlili na ulicích a domy byly prázdné, neboť část měšťáků, hledajíc bezpečí zaručenější, odjela. Danowitz stál na křižovatkách a chodě jízdní drahou bez přestání měnil směr. Zdálo se mu, že jakýsi přítel čeká, že je blízko, že stačí zavolati jen jméno, aby se zjevil a odvedl ho do přibytku. Avšak bylo poledne, nadcházela třetí hodina a doposud byl sám. „Myslím,“ řekl si, „že příběh s plukovníkem bude se opakovati.“ Vposled stanul před dveřmi komtura svého řádu.

Hluk a hřmot tak dlouho vnímaný hnal se kolem jeho smyslů a tvář velikého kněze jen chvílemi se vynořovala z přízračného oblaku. Padl do lenošky jako podtat.

„Jsem zde,“ pravil řečí horeček, „jsem na místě, na něž jsem pospíchal. Dejte mi vína a připravte mi lože. Vracím se z výpravy, jež nebyla výpravou kříže. Vracím se z cesty jerusalemské. Nuže, buďte shovívavý. Mám dva soudruhy, kteří by byli smutni, kdybych se nevrátil a kdyby mě nespátřili. Najděte je. Sloup ohně a vysoká čepice dýmu nás děsívaly a teď ještě jsme postrašeni. Vyšli jsme na cestu bez pohodlí, avšak již se navracíme, neboť jsme viděli příliš. Časy se změnily. Je noc a není pokoje, je den a není světla.“

Ber s Jakubem čekali marně, až se Josef vrátí. Octl se v nemocnici.

„Kdyby nebylo baronova chlapce a kdybych nečekal na svého Josefa, mohli bychom vylézt na střechu vagonu. Vidíš, že se cestuje tímto způsobem,“ řekl Jakub.

„Nezbývá nám nic jiného,“ odpověděl Ber, „snad se nedomníváš, že náš kněz opět přijde a že nalezneš svého syna?“

Minuly dva dny hladové a plné hledání. Vojáci procházející Krakovem nemohli nic říci o budínských husarech.

„Neviděli jsme je od počátku války,“ opakovali, „snad se ještě válejí někde ve stájích.“

„Nuže,“ pravil Ber, „vlak je připraven, nasedejme, mám právě dost vojenského oslovství, mrazů a Polska. Pojd’.“

Vlezli do vozu dovolávající se zavazadel, která jsou již uvnitř. Jakub lhal stejně dobře jako Ber a stejně dobře hájil své místo. Sněžilo, metelice vnikala dveřmi dobytčího vozu.

„Ach,“ kdosi vzdychl otvíraje ústa dokořán, „zabedněte otvor, je tu zima.“

Konečně voják konající službu na nádraží přinesl rozkaz od pána-boha, jak se říkalo, a uprchlíci mohli vyjetí. Vlak trhl maličko na západ a opět stanul, cesta nebyla volná. Čekání svíralo vlak jako skřípec. Páchly zde latriny, chlorové vápno, síra, kouřové plyny, vnitřek vozů, těla i hrozná zboží uprchlické. Konečně tyto schrány běd jaly se pohybovati, výhybky odbřínkávaly hodinu odjezdu a klín nočního větru se uhnul proti směru jízdy. Kouř jako vdoví závoj vlál všem mrtvým.

Dojeli do Ouhrova devátého dne.

„Zde jsme,“ řekl Ber svlékaje všivý kabát, „zde jsme a u všech rohatých, divím se, že je tomu tak. Až bude třeba jít do Istemby, jděte, neboť stojí za zhlédnutí to, co jsme viděli. Jakub chtěl čekat, až přijdou Rusové a vezmou nás do své země, avšak já jsem nechtěl. Můžete to učiniti za mne, vojska stojí již na hranicích Moravy.“

Za oněch dob věci podivné děly se nejprostěji. Zmoudření tkvělo v čase a ouhrovským nesešlo již na vojenské slávě. Sama se ukázala blbou.

At' Rusové přijdou až do Ouhrova, at' přijdou a vypráskají zištníky z úřadů, at' zruší drahotu! At' nastane konec nesmyslům s lístky, at' přijdou! Kéž by se vojáci již vrátili, kéž by nadešel konec války!

Baron Danowitz, zvěděv o návratu koňáků, vešel do kanceláře správcevy a dal si je zavolati.

„Nuže,“ řekl poklepávaje jezdeckou rákoskou na své holínky, „byli jste prý v Istembě, co je nového?“

„Pane,“ pravil Ber, „ze všech koní zastihli jsme jen dvacet, avšak i ti byli nakonec ukradeni.“

„Slyšel jsem,“ děl Danowitz, „co dále?“

„Baron Josef zůstal v Istembě až do konce, odvedli jsme ho teprve tehdy, když se pásma ústupu mocí vyklizovalo.“

„Ano, Josef byl v Istembě, avšak vy jste ho neodvedli,“ pravil Danowitz, lituje, že mluvil s těmito slouhy. „Bude vám zaplacen,“ pravil na odchodu. Vrátiv se domů Maxmilián zavolal svoji Francouzku.

„Madame, chci vás požádati o jakousi službu,“ pravil; „Josef je dosti roztržitý, aby se zapomínal, nuže, dříve než odjel, vzal z mého stolu papír značné ceny.“

„Vím o tom,“ pravila Francouzka a Danowitz zatajiv svůj údiv jí přikývl.

„Tím lépe, neřekl jsem, že jej ukradl, jen proto, abych se nezdál přísným. Josef pobyl v Istembě až do vpádu vojska a konečně byl odvečen na nádraží a vsazen do vlaku. Dostal jsem dopis, že leží v Krakově v nemocnici řádu Milosrdných bratří. Byl bych vám velmi vděčen, kdybyste odcestovala za ním.“

„Mohu odjeti teprve zítra,“ odpověděla.

„Dobrá, vezměte dva lokaje, neboť za těchto dob se necestuje již bez obtíží.“

Starý baron pominul něžnosti, jichž se dopouštěl a jimiž nešetřival i za příležitostí méně vhodných. Holka odjela téměř bez rozloučení.

„Hle,“ řekl si Danowitz osaměv, „stal jsem se svárlivým a nesnáším již nevěř ani sprostáctví tak snadno jako kdysi. Jestliže měla účastenství na zlodějně Josefově, vyhodím milostnici právě tak jako jeho. Býval jsem v okolnostech příliš nestejných, abych se naučil podivu, avšak pokud vím, žádná se doposud nepodobala této; věru, nedomníval jsem se, že jsem dosti stár na parohy tak rozložitě.“

Ouhrovský večer a noc přešly Danowitzův hněv, aniž jej oslabily. Vstával s klením.

V tu chvíli poštovský poslíček, vyjevený, že se mu dostalo cti býti zapleten v baronské příhody, bušil do zámeckých dveří jako posedlý.

„Co jest?“ zeptal se vrátný přijímaje telegram.

„Baron Ervín snad zemřel,“ řekl a neodcházel, jako by mohl říci více.

Zpráva obešla dvůr a vrátila se k baronovi.

„Přichystejte vůz, odjedu ještě před polednem.“

Hoře zjitřené urážkou a urážka zveličená hořem jej nechromovaly. Vzhlédl v pošklebné zrcadlo, jež opakuje do nekonečna starý postoj.

Danowitz, jenž stane vzpřímený u úmrtního lože, a žebrák připlazivší se po kolenou, berle žebrácká, erb, mošna a nakonec dvě lebky. Dvě lebky hrubě vyobrazené na nárožích ulic, jež kdysi zaklínali zástupové, aby promluvily.

Všechny trapné a pokořující vzpomínky byly svedeny v pomlku cesty. Rachot a kolísání vlaku je opakovaly tak výmluvně, až proklel svoje náruživosti. Bylo třeba, aby na tuto hlavu téměř již bílou sneslo se stáří s hřímáním. Bylo třeba udeřiti jeho vznešenost, aby mohl býti starcem, bylo třeba hloupé lži a počinu bláznova, aby se obrátil v prachu. Kdož ví, zdali by dostačila smrt Ervínova.

Měděné nebe, zahlédnuté oknem, temnělo, nastával soumrak a krajina opisující oblouk kolem diváka přecházela vzad jako oddíly vějíře, který se rozvírá. Cesta ubíhala a zemská hranice byla již nedaleko.

Zatím ouhrovský dvůr, jehož vlastní bolesti vždycky jsou zjevné a vždy jsou vydány zároveň na posměch těm, kdož by měli odvahu se smát, mluvil o Ervínovi, jako by byl již mrtev.

„Starý Danowitz,“ pravil Jakub, „se zmýlil v lásce, klamal se, dává je přednost staršímu synovi před mladším. Ervín je mrtev, nicméně na obranu druhého jest nutno říci, že byl rváč; Josef byl lepší z obou.“

„Byl blázen,“ odpovídali, „ale jak velkolepý! Tvůj Josef je moula.“

„Špindíra,“ řekl Ber, „což jsem zapomněl, jak schlamstl naše maso a jak se ztratil přišed do Krakova? K ďasu! Čekali jsme tři dny na něho, že nám přinese peníze, jež koneckonců byl dlužen.“

„Za války,“ řekl jeden z mužů, „stává se více neštěstí; není tak zlé čekati v Krakově, ani býti zrazenu jediný den cesty od domova. Myslím, že také není tak zlé, leží-li někdo v nemocnici, byť byla i úplavičná. Znáám vojáky, kteří by si rádi vyměnili místo s vámi i s Danowitzem. Možná, že se ulil do nemocnice právě tak, jako se ulejevají ostatní.“

Již v tuto první válečnou zimu v ouhrovském dvoře neměli s dostatek dřeva, ani uhlí, jímž by topili. Pět ženských vařivalo na jedné plotně a chlapi posedávali v chlévě na bedně s ovsem nebo na koších. Lei zchladl ve svých zdvořilostech a hospoda zůstávala zavřena po celý týden. Bylo nutno klepati na okénko Židovo a čekati, až se zachce lichváři přijmouti dvojnásobný peníz za pálenku. Ouhrov spal a malátněl. Krádeže vzrostly a smilnilo se pohoršlivěji než jindy. Strašlivé důvěrnosti z koutů stájí a ze seníků nebyly skrývány. Válka je mrak, jenž všechno halí, je opilost po léta trávající.

A přece! Někdy za soumraku kolem kamen, do nichž se našlo něco podpalu, počínaly se odbojné hovory. Vznikala apokalypsis, na kterou se dnes již zapomíná. Básnila se pověst s krásným koncem a především počínal se soud, který nazývá věci pravým jménem a soudí spravedlivě.

Hlava desátá

Prostranství, jež bylo známo pod jménem Špitálské pole, vklíněné mezi hřbitovy a poslední výběžky města, neobdělávané střepiště hradecké, místo opovržených lásek, které se opírají téměř o hrob, místo dokonalého souzvuku všech ošklivostí, bylo určeno za stanoviště vozkům, kteří měli vyjeti za armádou. Stáli podle svých koní zachovávající vojenský pořádek co nejúzkostlivěji.

Nastal soumrak, bylo nutno nanositi vody ve vědrech a rozdati koním píci, avšak desátník nepřicházel a z vojáků, jimž do těchto věcí nic nebylo, nikdo nevěděl, kdy přijde.

„Což víme, kde se toulá?“ odpovídali, „snad zalezl do hospody a chlastá, snad vytlouká hampejzy. Ostatně, co spospícháte? Na vojně bývá času nazbyt!“

„Ovšem, ale platí toto pravidlo, i když jde o večeri, a platí i pro koně, které je nutno napájeti v pravý čas?“

Chasníci ztichli. Špitálským polem přelétl pták, dívali se za ním myslíce na své věci.

Rázem sedmé nový potah sledovaný vojákem vjel čelem proti řadě.

„Osle, jak se budeš otáčet? Couvni!“ volali na kočího, jenž neodpovídal.

„Ach,“ řekl voják, který doprovázel vůz, „nechte ho, je to blbec, jehož sem poslali z jakési vsi. Vyvedl tolik pošetilostí, že mi bylo jiti s ním, jsem již netrpěliv, kdy se ho zbudu.“

Řka to vzal otěže a obrátiv téměř na dlani, odjel k severnímu cípu pole, jež bylo nejméně pokryto vozy. Řeka následoval svůj potah.

Vyřídív věc voják poněkud roztál a dal Františkovi několik dobrých rad.

„Především, nepředjížděj a neblázni koní jdoucích vedle tebe. K řasu, víš, co by ti to mohlo vynésti? Byl bys zbit a pošvihán k nepoznání.“

„Oho,“ děl František ukazuje na děsný šrám, přecházející napříč šklebnou tvář bláznovu, „nejsem nováčkem v těchto věcech. Mohl by se potázat se zlou, kdo by mne uhodil.“

„No, no,“ řekl voják již odcházeje, „zdá se mi, že tato jízva je spíše od volského rohu, než od nože.“

V rozkypění vojenského ducha a dryáčnické slávy, k níž se blížil, František byl by snad tvrdil, že stál s Radeckým u Solferina. Když osaměl, rozmáchl se bičem a narýsoval veliký kříž, zapráskal jako kdysi, když vyjížděl z ouhrovských vrat. Potom odpřáhl koně a zavěsiv jim pytlíky s ovsem na hlavu, jak se dělávalo na vzdálenějších polích, jal se sháněti vodu.

„Kde je studna?“

„Přivázejí sem vodu v lejtách,“ řekl muž, který stál Františkovi nejbliže.

„Tak,“ odpověděl, „čím napojím koně, jestliže se na ně již nedostalo?“

Věci vozků je státi u hlav koní a nepohnouti se, dokud není čas k odjezdu. Řeka se učil tomuto umění jen zvolna. Bylo mu znovu a znovu se dívati po ostatních, aby shledal všechny síly a povstal od kol a od řemení, jež věčně spadávalo. Byl šaškem a vše, co jest velikolepého na dně ducha i bláznivého, bylo ztraceno v jeho počínání, v jeho skocích a v koktavosti zadrhující kdejaký pohyb a kdejaké slovo.

„Tento člověk je blázen,“ myslil si soused Řekův, „stýská se mu, či chce snad utéci?“

Formani stáli mlčky s hlasem posledních slov, ztlumené bouře a šumu, jež uvnitř paměti dovlekli na toto Špitálské pole. Jejich smutek není důvodný, neboť nebyli vojáky, ale pouhými pacholky válečnými, jež nemělo stihnouti jiné neštěstí mimo nízkou mzdu. Nikdo se o ně nedral na nádraží, nebylo jim máváno na rozloučení, nemohli truchliti bez směšnosti.

Stáli u koňských držení, žel, tak selských, a napodobovali postoj vojska, avšak jestliže někdo popustil slzám, jeho honzovství bylo zjevné.

„Já,“ řekl selský kočí, jenž se díval na Františka Řeku, „se jmenuji Jiří Klika a přijel jsem z Nové Vsi.“

„Kde je to?“

„Blízko,“ odpověděl, „kdyby mi dovolili, abych obrátil koně, dojel bych tam za dvě hodiny.“

„Ach,“ pravil Řeka, „zůstaň, kde jsi, pojedu za tebou a pomohu ti, kdyby se stalo něco s koňmi nebo s vozem. Vzal jsem si několik nýtů, matice a francouzský klíč.“

„Ponech si je, kašlu na tvé matice a nýty. Je zde dosti kovářů, aby se starali o své vozy.“

„Vskutku,“ děl František, „vyznám se v tom! Ještě před několika dny jsem utáhl hlavu, jež div mi nevypadla z nápravy, jako kterýkoliv kovář. Dovedu to opakovati před nosem všech řemeslníků tohoto tábora. Dovedu se chopiti práce, u všech všudy, což jsem se neučil žádnému řemeslu?“

Ve Františkově řeči nebylo slova, jež by mohl říci v Ouhrově, a nebylo v ní nic mimo strach, aby nezůstal hlupákem.

Soumrak se stával pozvolna tmou, tlum koní a řada vozů se protahovala a zdálo se, že dosahuje až k čáře obzoru. Dva vojáci, kteří byli u spřežení, rozdělali si oheň a pacholci pokukovali jeden po druhém, bude-li i jim dovolena tato podivnost, neboť byli téměř v městě. Sebrali něco dřeva nebo chrastí a složili hraničky, jež stěží doutnaly. Bylo jim ulehnouti k ohništím jako kdysi na pastvách a foukati v žároviště, aby vyšlehl plamen. Zvedl se větřík, jenž spíše zněl, než dul, avšak přece ohýbal hrot plamene. Řekovi, který byl nejbliže ohni, bylo vstáti.

„Hle,“ pravil ukazuje širokým pohybem na světla, jichž přibývalo asi ke stu, „hle, rozdělali ohně a nakonec jich nedovedou uhasiti. Udupáte je, jako se to dělává na vsích, nebo budete bdíti, až dohoří?“

Z těch, kdo seděli kolem ohně, nikdo neodpověděl. Františkovi bylo projíti celým řadem od skupiny ke skupině, od záře k záři. Tu a tam se někdo ozval nesouhlasem s bláznovou starostlivostí a rudá přízračná tvář, čelo, ruka nebo hrozící prst zdvihla se k němu.

„K d'asu, což nevidíš, že spíme? Táhni po svých a netlachej!“

Řeka se nadál lepších odpovědí, byl rozmrzen. Konečně zalezl pod vůz a schouliv se spal stejně dobře jako v Ouhrově.

Minulo pět dnů. Řeka se naučil pravidlům tábora, poznal, že je nutno zachovávat řadu a neoslovovat zbuhdarma lidí, kteří nejsou vozky. Věci jsou složité. Chlapi přinášejí polévku ve džberu navléknutém na sochoru, jenž se prohýbá. Je nutno vzít nádobku a protlačit se až ke kuchaři. Rozdavač se neobracívá po těch, kteří se opozdili, je netrpělivý a jeho sběračka hlomozí v kotli.

„Dej mi polévku, maso, jež mi náleží, a chléb!“

Je nutno křičeti a nezhltnout svůj chléb prvního dne. Opatřil si řemen a přepásal se zaškrucuje své jedlické břicho co nejvojenštěji, přece však nebyl zcela spokojen. Odvěké hadrářství, k němuž jsou odsouzeni dvorští sluhové, vzbudilo v něm zálibu pro vojenské odění, pro pas, pro zbraně, pro barevný chochol, jenž v tomto období právě mizel.

„K d'asu,“ řekl Jiřímu, vkládaje všemnu rozmrzelost v povzdech, „kde je dvojí sukno, jak se říká? Kde je hněd' a červeň vozatajská? Vojáci se podobají šedým krysám a my bandě, vezoucí náklady řepy.“ Okrasy a tvářnost vojenská vycházející již z obyčeje zdály se mu nadpřirozené.

„Přišli jsme na vojnu pozdě!“

Zatím ve věcech vozků rozkaz stíhal rozkaz a poslední nebyval méně pitomý než předcházející. Nikdo nevěděl, kam s rozvrzanými vozy, se stádem a s lidmi, které povolávali tak naléhavě. Konečně zajisté bez potřeby a jen proto, aby se zbyli obtížných strávníků, poslali je do Kroměříže.

Přípřeže vyjely asi ve dvaceti oddílech za časného rána. Bylo zima, jeli zvyklou cestou povozníků, mdle, ospale a bez nadšení, jež zůstávalo na holičkách i Řeku. Díval se s opovržením na svůj prázdný vůz.

„Eh,“ řekl k vojáku, který shledáváje jeho hloupost rozumnější než mlčení ostatních, přisedl k němu na kozlík, „eh, sklaplo nám!“

Domnívali jsme se, že budeme voziti generála k poradám a od porady. S prázdným fasuňkem a s prázdnou károu jsme se doposud mnoho nenajezdili, jsme vesměs z dvorů, kde je nutno pracovati o sto šest. Oh, kdybys viděl, co to je, vyvésti hřebce a jeti s mladými koňmi, kteří neuvykli udidlu!“

„Budiž,“ odpověděl Františkův společník, „být kočím je těžké, avšak co je to proti práci volákově? Co se nadře! A co se naplahočí sleduje běh svého spřežení nikoliv s kozlíku, ale utíkaje podle vozu. Což se nestává, že srazí hlavu? Což se nestává, že brunátný a měkkohubý vůl skousne udidlo mezi zuby a pádí cestou necestou po celé hodiny?“

František šťasten, že může opravovati mínění, jež ani zdaleka nepovažoval za posměch, řekl:

„Ty bys měl vojnu slouže u volů! Míval jsem je na starosti po celá léta a mohl bych ti vypravovati, jak se hrabou a jak se loudají!“

Cesta šla vpřed jen zvolna. Zvečera pálili ohně a noclehovali po strništích. Vstávali s hlukem jako vojsko a třesk jejich tábora, třebaš planý, zvánil vesnici, aby přišla s otevřenou hubou až k nim. V kterémsi městě dostalo se jim vojenských plášťů. Nuže, byli horší než záložníci po etapách a chamrad' u kuchyní, jež se netkne uzdy?

Naloživ na svůj vůz obvaziště s kůly, se stanovým plátnem a s praporcem Červeného kříže, František byl již spokojen, stal se praporečnickem, byla mu svěřena korouhev výpravy. Vůz takto označený nemohl býti přehlédnut, ohavně vyzývavá výstroj vozkova na sebe upozorňovala a jeho jméno se stávalo známým. Seděl na šejtroku maje plášť přes ramena a rukávy prázdné, jakkoliv zimy již počaly a mrzlo. Večer rozprávival s venkovany vykládaje o svých cestách a o bojišti, jako by se vracel z válečného pole. Jeho bezvousá tvář hlupce zjasněla odleskem jakéhosi činu. Čas sekery a provazu minul. Mimo koktavou řeč, příhody nikdy se neudavší a špetku obraznosti, jež ho unášela, podobal se všem ostatním chlapům. Zůstáváje jen v řídkých chvílích bláznem, jenž se dopustil vraždy, mohl zvesela a dobře odpovídati na všechny služební otázky. Stal se vojákem.

Hromadnost konů byla mu berlou, zástup krácející jen zvolna jej opřel a mohl jít zároveň s ním. Kdyby nebylo prokletých kokard, hvězdic a heraldických barev, kdyby tato výprava byla výpravou pracovní a kdyby nemiloval vojska dříve, než se stal mužem, František Řeka mohl málem zmoudřeti.

Za dlouhé vozby, vnímaje rytmus podkov, jenž se zvonem, bubnem a troubením navždy bude rozplameňovati, vnímaje tento rytmus, snil hrdinské řeči. A tu připodobňuje slova jediné knize, z níž mu bývalo vypravováno, mluvil tak hlasitě, jak hrčel vůz.

Tato vypravování stala se nakonec příliš slavnými i pro blázna a Františkovi bylo truchliti pro vše, co se nenaplnuje a co mívá.

„Hle,“ řekl si, vytahuje listinu ukradenou ze stolku barona Maximiliána, „hle, vzal jsem tento papír zpola popsaný a zpola prázdný. Kdybych byl chtěl, mohl jsem vzít peníze a všechno ostatní. Mohu mít, kdy se mi zachce, peněz až nazbyt.“

Jednoho dne, když se Řeka opětně díval na svůj papír, desátník provázející výpravu, znaje proslulou hloupost Františkovu, chtěl vědět, čím se obírá.

„Co to máš?“

„Nic,“ odtušil Řeka, „jakýsi papír, na němž se objevuje orlice a opět mizí.“

„Hleďme, kde jsi to vzal? Podobá se, že je to jakýsi státní papír nebo starý los. Což jsi bohat?“

„Nejsem bohat,“ odpověděl, „ale tento papír s orlicí mi zbyl z lepších časů.“

Několik lidí nahlédlo přes rameno desátníkovo do listiny.

„Toto?“ ujal se slova Jiří, „myslím, že to není nic jiného než francouzské vysvědčení.“

„Nikoliv,“ řekl desátník, „je to renta, která, kdyby doposud platila, by znamenala asi dvacet tisíc korun ročně. K čertu, to by byly slušné peníze, Řeko!“

Potom složili papír a vrátili jej Františkovi. Nikdo nepochyboval, že už nic neplatí.

Po čtyřech měsících vojenské velitelství rozhodlo se užití hradeckých příprěží za východní frontou. Měly pracovat na stavbě záložních opevnění téměř před Krakovem.

Prapor a obvaziště Františkovo putovalo s vozem. Dostal motyku a rýč. Bylo mu pracovat jako kdysi v Ouhrově.

„Tato válka,“ děl Jiřímu plivaje si do dlaní, „vede se spíše krumpáčem a lopatami, než zbraní. Viděl jsem pluky, jež stěží měly pušky, avšak táhly lopaty jako nádeníci.“

Řada dní bez událostí a bez slávy mýjela. Vojska, pokud je viděli, scházela na zevnějšku den ode dne. Slátané kalhoty a kabáty tuhé špínou, navzájem si nepodobné, nemohly se líbiti ani Řekovi, nicméně kus po kuse opatroval si tyto hadry, až byl od temene po patu oděn jako voják.

„Jsi hlupák a zůstaneš hlupákem, což ti opravdu něco sejde na šatech, což se, probůh, na tomto místě může někdo starati o více, než aby jedl, spal v suchu a konečně odnesl zdravou kůži?“

„Armády bývaly oděny určitým způsobem,“ odpověděl Řeka, „jestliže v této válce je tomu jinak, pak se stala chyba daleko větší, než se zdá. Podle kterého znamení se máme poznati navzájem? Což se zde nemluví všemi jazyky?“

„Proč bychom se měli znáti? Jdu za armádou nerad, avšak kdyby mne chtěli považovati za vojáka, vzal bych nohy na ramena a jednoho dne bych utekl.“

„Utekl bys domů?“

„Ne, k nepříteli,“ odpověděl Klika. „Nebyl bych první, říká se, že je v ruském zajetí padesát tisíc českých vojáků.“

Jakýsi vousáč málem padesátiletý přistoupil k rozpravě a pravil:

„Což je to snad podivné? Člověka přechází mráz při pomyšlení, že tolik táů se doposud nevyvleklo. Co, mají čekati na smradlavé peníze, jež se rozdávají za statečnost? Jakže, smrt chodí mezi vojáky

jako po svém domě a nikdo by neměl práva se zachrániti útekem? Vybereme si svoji válku, možná, že budeme střílet z druhé strany, ale v této půlnoční hanebnosti nechci přijíti o kejhák.“

František Řeka, jenž po způsobu všech hlupáků se přidržoval mínění ostatních i tehdy, když mu nebylo vhod, přisvědčil. Hněv a nadávání, jež od některého času den co den slýchal, hrozná prokletí a posměšky jej děsily. Byl příliš hloupý chlap, aby mohl nemilovati to, co je skvělé, co září barvami, to, co hřímá a zní. Jak mohl znáti pravdu? Byl vrahem a přestával jím býti, neboť žháři a kati celí v krvi vymohli vraždění slávu. Válka jej vyvedla z chléva. Byl učiněn mužem skrze ni. Jakkoliv válečné hrůzy byly děsné, František mohl je ještě zveličovati, aniž pocítil ošklivost nebo strach. Byl by vedl válku až do vyhlazení všeho živého.

Blízko opevňovací stavby, na níž pracoval Řeka, stála šlechtická přádelna Brodce; toho času byla již opuštěná. Řemení a strojové součástky, které bylo možno odmontovati, vojáci složili do beden a odvezli zajisté nedaleko a zajisté tak, aby je cestou rozbili napadřt'. Avšak uprostřed továrny zůstal kotel, obrovitá bář ze železa, děsný břicháč, dosti dobře opatřený proti svévoli živlů nebo průvanu, jenž lomcoval dveřmi při vchodu do strojovny.

„Tento kotel,“ řekl si velitel úseku trna hrůzou, „mohl by býti ukraden nebo rozbit. Byli bychom v bryndě dřívě, než jsem se nadál, ale, chvála Bohu, nebezpečí bylo rozeznáno ještě včas.“

Řeka to major se rozhodl po vojensku.

„Nechť se z pracovní setniny hlásí osm mužů, kteří by konali stráž před továrnou!“

František Řeka příliš často slyšel nadávati na vojenskou robotu, aby se jí nehleděl zbaviti. Stráž, to jest odpočnutí a málem skutečná vojna. Zanechal motyky právě tak snadno, jako kdysi zanechal vůz a koně. Byl téměř pěšákem, svěřili mu pušku a bodák. Ráno, když opouštěl svůj starý barák, po způsobu všech vojáků zlořečil majoro-
rovi, jenž ho štve do této služby.

„Což o to,“ řekl, „udělali by z každého muže vojáka a hnali by nás nejraději do bitevní čáry!“

Chudoba ducha nutila jej přijímati řeč, jíž se mluvilo, i tehdy, nebyla-li jeho řečí.

Došel s ostatními na nové místo, seznamoval se se všemi nárožími budovy podobaje se psu. Konečně si dodal odvahy a vešel i dovnitř. Jeřáb zbavený všech kladek a řetězů, kostra polámaného žebroví, zděsil jej jako mrtvý, jenž kývá.

Bylo mu mysliti na zavražděného Horu.

„Kde jsi?“ řekl; „ve smrdovském hrobě! Tajím to a neřeknu to nikomu!“

V té chvíli všechna setkání se stroji se mu zdála nepřátelská. Vyšel z továrny co nejspěšněji, cítě děsivý pohled v týle. Za soumraku rozdělal oheň, jako by chtěl na svůj vrub vařiti večeři, a jsa jist, že je sám, vyňal papír z onoho dne, aby jej spálil. Shořel nepřipomínaje pekla. Vzal jej vítr. Zmizel a nebylo ho. Řeka rozmetal ohniště.

„Hola,“ vykřikl na muže, jenž se potloukal několik sáhů od tovární budovy, „hola, Skopovej, pojď sem, ukáži ti, jak hoří peníze!“

O šesté nastávala Řekovi hlídka. Vzal pušku a vykračuje jako pruský gardista, dupaje podkůvkami snil bouřlivě a divoce.

„Vezmu si láhev v ouhrovské hospodě a udeřím jí o stůl, až se rozletí. Lei má řemen pobitý mosaznými knoflíky, nuže, vezmu láhvový střep a vsuna jej pod opasek, utáhnu ho až na poslední díрку. Stůj, panno, draku, rybo, která se houpáš nad svým pultem! Dosti dlouho jsi neřádil v hospodě a dosti dlouho ses smával. Budu platiti, jako sluší vojákům, aby platili. Budu se tě vyptávati po příbuzných a dříve než zakokrhám, se mi vyzpovídáš.“

Noc šuměla a tmy se obracely. Blázen byl korunován bodákem.

Po jakémsi čase obezřetný major byl vystřídán setníkem méně opatrným. Ruská vojska již couvala a císařští je sledovali krok co krok. Bylo opět třeba příprěží a generál se rozpomínal na hradecké vozky. Krakov byl bezpečen, nuže, vojenští pacholci byli posláni na východ dvacet mil.

Řeka byl přidělen ke strážní službě, kterou již započal. Šel mezi vojáky, a když velení tělesa, k němuž náležel, stokrát se vystřídalo, octl se v kompanii, která jakkoliv nebyla bitevní jednotkou podle jména, přece se dostala na bojiště.

V tu dobu přicházelo jaro a vojska se stahovala ke Gorlici. Duch německé armády, jež přikvačila řinčíc svými děly, hřměl rovněž po železe. Hrůzná bitva se počínala. V této posedlosti a v tomto holotění bylo zdupáno vše živé.

Od Dunajce k průsmyku dukelskému ozývalo se dělo, povětrí naplnilo se zemí, ohněm, svistem a burácením. Dvacet jeden den trvala bitva a teď bolestné armády vykonaly svůj rozkaz.

V mrazivých končinách času ani tato chvíle se nepozvedá. Noc zanikla a květnový den se bral k hodině deváté. Řev vojsk podoben dýmům stoupal v šíř i dál a mrak zlořečení roztržen ohněm opět a opět stával se tělem. Z nářků, spílání a smrtelného chroptění počínala se strašná a nejlidštestější řeč armád.

Dva pahorky, po nichž kdysi chodíval krásnooký dobytek se skloněnou šíjí, se otevřely, život lehl popelem a zbitý les trčel jako špice polámaného kola, když loukot' spadla. Žádná velikost není v těchto hrůzách mimo velikost bídy.

Sílo armád, vy slova milosti úkradkem pronesená a zjevné slzy, nejste a nejste mocnější než blázen Mackensen na bílém koni! Zoufejte, neboť vojevůdcové hrají o Gorlici a opět o San a o všechna místa povrchu zemského. Zoufejte, vojska ustupující i vítězové, neboť generál nebyl jat a nebude souzen.

Hněv se setměl a plamenné dělo již umlká. Nuže, hledejte lité slovo, jméno útoku, sekery a vraždění nejžalostnějšího. Mrtví ani živí se neozvou, ať sloup mlčení tedy nenese nápisu, buď prázden! Hanba blbství, tuposti, poslušenství, bázně, závratí a setrvačnosti zástupů je zjevná.

Tento den bitvy v kraji úrodné Mosčisky, v němž dýmný vír nesl prst' vzhůru a soumrak dštil rány a oheň, již bledne a se stírá. Veliká

nicota a marnost leží nad bojištěm, po okamžiku, jenž byl tak krutý, je třeba času, zvedněte jeho stavidla! Vrata dokořán! Všechny lesy a všechny vody nejsou hlubší než čas, neboť čas je střecha vesmíru, jest kryt, odpočinutí i naděje.

Jdi, bež se skrže hemžení bolesti a sviňstva slávy!

Nebe svrchu jasné úzkou škvírou otevřelo temnoty a jeho záblesk truchlivým a tichým paprskem padá na nejbídnější a v řeči vojáků nejméně slavné místo bitevního úseku.

Slétnuvší záře, maličké zrcadlo nebes a tratoliště naděje kladlo se na krev, jež se již vsákla, jako pravice se klade na levici, když spínáte ruce. V tomto průseku jasna a temnot, nebes a pekla leželo zbité tělo Řekovo. Ouhrovský oráč dokonával. Avšak smrt nekvapila, čas se pozastavoval a vracel.

Prostáček, jenž po třiatřicet let odulým poklasným, dvorským dělníkům a děvkám platil za blázna, ztratil své jméno, pohodiv kdysi lístek uzavřený v kovovém pouzdře. Leží zapomenuto v nebesích chudých a František je nevysloví, neboť hrůzyplné zranění vyrvalo mu jazyk. Již nekotká, ale je mlčelivý, již není chlapem, ale tajemstvím, jehož tvář jest rána.

Zvednou ho a projde zálohami i trojí etapou a tato cesta zůstane navždy vryta v mysl těch, kdo jej spatří.

Pozvolna nebeské rozlohy pohlcovaly lítici války, vědomí raněného se vracelo.

Tu vůkol něho, předstihnuv hrůzy a bolest, stál blátivý dvůr. Hle, ohryzané bičíště zpizdžené nožem, pofrkávající koně, obrácené brány a bosonohá děvečka, jež nese džbán a praví: Jdu na zastavské pole se snídání.

Hlava jedenáctá

Nemocnice svatého Lazara, zoufalé souostroví v severozápadní končině Krakova, místo převozu, přístav acheronský, ponurá nemocnice svatého Lazara, za této války stala se bílou. Po běsnících bitvách křik operační síně, jenž se záhy ztiší, zdál se povzdechem.

Co je to za nerozum, býti netrpěliv, tato bolest znamená šest měsíců v suchu. Nuže, nejsi rád, že jsi uhнал právě dobrou ránu?

Den co den z hranolu pohodlí vyvlékli mrtvého a zdvihli jej na vůz. Několik vojáků šlo za mrtvolou až k nároží, kde se obracela cesta ke hřbitovu. Zde bylo prvé zastavení průvodu. Hudba dohrála a vojáci se rozprchli, neboť pohřby se konaly příliš zhusta a dny byly krátké. Setnina naposledy pozdravila mrtvého ohněm karabin. Sbohem, vojáku! Vše je vykonáno, pospíchej, skákej ve své rakvi. Věcí živých jest měřiti čas prací a kvapiti k prázdní.

Široký pruh sadu odděloval budovu chirurgických nemocí od baráku, kde byl Ervín Danowitz.

Táhlo k ránu. Světnice, v níž leželo zároveň s Ervínem dvě důstojníků stejně nemocných, páchla co nejhůře a nejhanebněji. Byla hrozná a přece tato tři nebo čtyři dřevěná stavení byla zařízena a vybavena vším, čeho se nedostávalo v ostatních ohradách sdělných chorob. Dysenteriční nemocní, kteří zajisté nepatřili do městských končin a v blízkost raněných, přicházeli do zahrady svatého Lazara jen výjimečně. Bylo třeba baronství a nejméně plukovníctví, aby nemocný tohoto druhu mohl býti přijat. Pověst nemocnice neměla býti ztracena pro smrdutý a zlý kout.

Ervín se probudil rázem šesté. Vstával či spíše lezl, cítě proklaté nutkání nemoci a nechtěje přece volati jeptišky. Byl téměř sám, neboť ostatní nemocní spali. Ach, nepodobal se již ani jedinému dni svého husarství! Byl zlámán a zničen. Byl učiněn pokorným

a malým v náručí nemoci. Krev, kdysi bouřná a horlivá v službě zbraní, zhoustlá a hnijící válela se v srdci, jež stěží zdvíhalo její ručej. Jediné oči podržely lesk v této tváři, lesk horeček, jenž nakonec vystřídává všechno horlení. Smrt stála mu v hlavách, jako vozka stává u hlav svého spřežení.

Tohoto rána starý baron dorazil do Krakova a spěšně se umyl v hotelu, jenž se mu namanul, a zůstává zavazadla navzdor svým zvykům pokojské, spěchal k bráně svatého Lazara.

„Nemohu vás vpustiti, pane,“ řekl voják, jemuž bylo konati službu vrátného.

„Vím to,“ odpověděl Danowitz, „avšak vejdu proti tvé vůli. Řekni důstojníkovi, že jsem si vynutil průchod.“

Znamenaje, že voják je odhodlán mluvit dále, Danowitz vrátného odstrčil, jako by mu zbraňoval vejíti do Ouhrova.

„Jsem Maxmilián Danowitz,“ řekl jeptišce, jež podřimovala v předpokoji nemocných, „přišel jsem viděti svého syna. Vejděte k němu a zeptejte se, jak se mu daří.“

V sínce, jež naznačovala dosti výmluvně strážně nemoci, Danowitz ztrácel odvahu nikoliv pro nebezpečnost, jehož se odvažoval bez váhání a jehož zhola nedbal.

„Baron spí,“ pravila jeptiška, „avšak jsem nucena vám připomenouti přísný zákaz lékařův. Do těchto místností nelze vstupovati.“

„Opět počínáte,“ pravil Danowitz, „což se domníváte, že se vrátím od těchto dveří?“

„Ervíne, Ervíne,“ řekl vcházeje zhurta, „přicházím dosti záhy, abych tě odvedl z tohoto místa? Což nenalezli v Krakově lepšího hospitalu?“

Zřel na svého syna, jako by byl dosud desíletý.

„Ach, ty jsi přijel, otče,“ děl Ervín podáváje mu ruku, jež sklesla do rukou Maxmiliánových.

Horečný vzduch plný zápachu úplavičných stolic se pohnul a rozkýval se tímto příchodem střemhlav, jako by byl mračnem, do

něhož zadulo od západu. Oba nemocní se probudili a Danowitzovi bylo se omlouvatí.

„Neviděl jsem Ervína příliš dlouho a tu nezbývá než ztropiti trochu povyku. Za našich časů bývala shledání vždy hlučná.“

„Jsem již dosti zdrav;“ řekl jeden z obou důstojníků, „abych mohl přejíti do druhého křídla a nerušiti vás. Zním Ervína i vás, barone, dosti dobře, abych mohl předpovídati, že vaše návštěva prospěje nemocnému více než předpisy lékařů. Nuže, pozdržte se co nejdéle, nebudu míti újmy, ani nepohodlí, neboť vedle ve světnici se již hraje v karty a div se nepokuřuje.“

„Vaše nemocnice není tak hrozná, jak se zdá,“ děl Danowitz.

„Já nemohu odejít,“ pravil druhý nemocný, přerývaje svou řeč tichem, „avšak přeneste mou postel. Bude dosti příležitosti, aby mi Ervín prokázal tutéž službu; snad dnes nebo zítra přijde i můj otec. Chtěl bych s ním rovněž mluvit sám, neboť cítím, že zemru. Ach,“ vzdechl, odmítaje všechno potěšování.

Danowitz váhal a ticho podobno beranu se skloněnou hlavou obešlo síň. Ticho, jež Danowitz nikdy neslýchal, ticho tak nepodobné ouhrovským knihám.

„Chci tomu,“ dodal voják, „chci a byl bych na rozpacích žádati potom od rytmistra, aby se vzdálil.“

Vynesli tedy železnou postel, jako by napodobili pohřební obřad.

„Polsko,“ děl starý baron, vrátiv se a usedaje k nemocnému, „je všivá země, kdybys byl táhl na západ nebo na jih, byl bys zdrav, anebo lépe, byl bys raněn, jako se sluší na rytmistra, neboť, hochu, ty jsi rytmistrem! Tvůj generál mi psal cosi o vyznamenání.“

„Pah,“ děl Ervín, špatně zastíraje svou únavu, „nezní to výsměšně? Býti jmenován již za nemoci?“

„Jsme na jejím konci, jsme na konci této nudy; nyní je třeba, aby ses vrátil do Ouhrava a nespěchal k pluku.“

„K pluku?“ děl Ervín. „Což se domníváš, že budínští husaři jsou dosud plukem? Byli jsme poraženi. Polovina husarů padla a utíkali

jsme ze všech sil. Viděl jsem umíratí muže, na jehož jméno jsem si vzpomněl až dnešní noci. Byl to Jakub, syn téhož, který slouží na ouhrovském dvoře. Chtěl cosi říci, jakýsi vzkaz, jenž zůstal však nevysloven.“

Smrt visíc nad Ervínem propůjčovala slovům skrytý význam.

„Co jest s tímto Jakubem, ať spí, je-li mrtev!“

Tuto nebo snad podobnou větu Danowitz by byl řekl co nejprudčeji, avšak zadržel ji. Lopata hrobníková, již nyní vyzvánějící, příliš hlučela a vrstva hlíny, zeď ticha, jež zasype tohoto vojáka, zhasínala slova jako svíce. Danowitzovi bylo vychvátiti jakousi zběsilou nadějí až z pólu šílenství, neboť tento muž neuvykl skládati ruce v klín a očekávati ránu, až dopadne.

„Ach,“ řekl, „otálím zde, jako bych neměl nic na práci. Kde je tvůj lékař? Půjdu k němu a vyptám se na všechny podrobnosti převozu; měl jsem spěchati již před hodinou, neboť odtud každá chvíle, již zde prodlíš, padá na vrub mé lenosti. Budeme míti dosti pokdy, abychom rozmlouvali v Ouhrově, nyní však je čas jíti.“

Lékař, jehož Danowitz vyhledal, byl dosti hloupý, aby se považoval za nezbytného.

„Ne,“ pravil, „nemohu přivoliti, aby se vzdálil,“ a když Danowitz naléhal trvaje na svém, řekl: „Zahubíte jej do dvou dnů.“

Zatím Francouzka vyhledala Josefa; byl zdrav a běžel jí v ústrety.

„Drželi mne zde zbůhdarma,“ řekl, „avšak teď je snad vazba již u konce.“

„Ano,“ odpověděla, „můžete se vrátit do Vídně, baron si přeje, abyste se léčil u lékaře, ježž pro vás vyhledá.“

„Díky. Vrátím se do Ouhrova, necítil jsem se nikdy zdravější než právě nyní. Není mi třeba ani léků, ani lékařů, kdy konečně skončí toto nedorozumění?“

Maxmilián se rozpomněl na druhého syna jen z nouze. Nemocnice řádu Milosrdných bratří byla daleko a baron usedl do vozu. Hluk, ježž uvykl slýchati po čtyřicet let, tichl. Vozka se loudal a Maxmiliánovi

bylo prodlévati u řeči lékařovy, kterou si opakoval slovo za slovem. Což není vyhnutí, což zemře? řekl po prvé zděšen. Nemocnice svatého Lazara zdála se mu hrobkou a tato cesta, jež neznamenal nic, než odklad rozmluvy s Ervínem, tato cesta za druhým synem, jíž by byl nekonal, kdyby dovedl jinak prodlévati, zdála se mu nezbytná.

Táhlo na desátou, když stoupal po schodišti Milosrdných bratří.

„Hle,“ vzkřikla Francouzka zahlédnuvši jej, neboť stála s Josefem na plošině nad schody dvakrát lomenými, „hle, toť baron, poznávám jej.“

Přešed druhý oddíl stupňů Danowitz byl jim tváří v tvář a spatřil Josefa, jak při každém kroku roste ze země jako výčitka.

„Dobrý den, dobrý den, paní,“ řekl přistupuje k nim, „měla jste příjemnou cestu? Ach, bylo mi velmi brzy odjeti za vámi, neboť jsem dostal neblahou zprávu. Ervín onemocněl. Moji oba synové jsou na smrt. Ano,“ opakoval, neposlouchaje odpovědí, „oba synové jsou na smrt!“

„Svlec plášť,“ řekl Josefovi, který doposud byl oděn jako hradecký chudý, „zchystej se, oznámím tvůj odchod v úřadovně a budu tam na tebe čekati.“

„Vyprosil jsem si dosti služeb na vás,“ děl Francouzce, odváděje ji, „avšak již se vše končí. Jsme mnohem dále, než v polovici svého příběhu. Bývala jste velmi přívětivá, ale stávám se mrzoutem. Věci končívají, nuže, rozlučme se! Ach,“ děl, znamená, že Francouzka chce cosi namítati, „rozlučme se s jazykem za zuby, jako se to dělávalo za mých časů, dovolte mi, abych se cítil naposled mlád. Jedte do Vídně, paní, neboť Vídeň je nejkrásnější, a ubytujte se v mém domě na Míčovém náměstí, dávám vám jej. Advokát, jež k vám pošlu, provede všechny náležitosti. Nuže, to je vše! Rozlučme se.“

Danowitz sňal klobouk a naznačuje všechny uctivosti jen zpola, otevřel dveře svého kočáru.

„Sbohem!“ řekl nakonec a naposledy sehnul hlavu před tímto děvčetem.

Vrátiv se do nemocniční kanceláře záhy byl hotov se svou věcí, neboť úředník i lékař se tetelili před šlechticem.

„Tento baron,“ řekl představený, když Maxmilián Danowitz odešel, „jest otcem chudáka, jenž kdykoliv řekne své jméno, bude považován za vychloubače a za podvodníka.“

Jakýsi fráter běžel horlivě na stanoviště nájemných vozů a vybíraje pro barona co nejpečlivěji, rozhodl se pro spřežení klisen velikých a černých jako noc.

„Vstup,“ řekl Maxmilián Josefovi, jenž scházel se schodiště. „Vstup, Josefe.“

Koně se dali v poklus.

„Je čas,“ řekl starý baron, „abychom projednali několik věcí. Dříve než jsi vyšel na svoji cestu, vzal jsi z mého stolu rentu znějící na dvacet tisíc korun. Prodal jsi tento papír? Nuže, odpovídej! Prodal jsi tento papír?“

Josef, jenž byl bledší než plátno, vstal narážeje hlavou o strop kočáru.

„Mýlil jsem se snad,“ děl Danowitz, „spoléhaje, že budeš mluvit o těchto věcech, jež se již staly? Není to nestoudné, hráti komedii tak úzkostlivou?“

„Vždycky jsem kašlal na tvé peníze!“ vyhrkl Josef nabyv konečně řeči. „Zhltni je! Pozři Ouhrov a všechny své statky beztoho již hořící! Což je nutno, abys vymýšlel taková ďábelství, když se blíží období účtování? Promrhal jsi své renty a jmění, jež ti nepřináleželo zcela, neboť máš syny, jimž, jak se zdá, jsi něčím povinen.“

„Dosti,“ vykřikl Danowitz děse vozku, jenž se domníval, že veze blázna, „dosti, synáčku! Dosti, dosti těchto podlostí, ujišťuji tě, že se mi zajídají. Chci býti klidný,“ děl po chvíli, „jsem stár a tvůj bratr umírá.“

„Nejsi dosti stár, dokud je tvá Francouzka s tebou, a Ervín, je-li v Krakově, zajisté neumírá; ovšem, nechci tvrditi, že se tragika nehodí pro tvůj účel.“

„Stůj, zastav!“ vykřikl Danowitz na drožkáře a dříve než vůz stanul, otevřel dvířka kočáru.

„Vyhledej nemocnici svatého Lazara,“ děl obrátiv se naposled k synovi.

Zatím Ervín natažen ve své posteli dokonával. Ostatní nemocní, kromě onoho, jenž byl v posledním tažení, odešli zahaleni v houně a skryli se po ostatních barácích. Ervín Danowitz byl sám a druhý umírající byl sám.

Služkám, jež se přišly pozeptati na novinky, pravila jeptiška: „Očekáváme dva mrtvé, zdá se, že docházejí. Očekáváme je zvečera.“

Nevěstka Tereza, jež kdysi v Budíně mívala pět jmen, přičinila k této řadě jméno poslední. Stala se ošetřovatelkou. Byla v nemocnici svatého Lazara a vyptávala se po Ervínovi. Služky byly jejími poslicemi.

„Je konec,“ pravily, „Ervín zemře.“ Tu vyrazila výkřik tak strašný, jak jsou bolestné lásky nevěstek.

Baron Danowitz zemře! Vzala jakýsi plášť, jež přetáhla přes hlavu, aby ji nikdo nepoznal, neboť bývala nevěstkou, a proběhši zmrzlým sadem, stála u dvířek pažení, jež oddělovalo úplavičné oddělení. Snad čekala, že se smrt vrátí, vidouc nevěstku, jež si drásá tvář a pláče pro milého.

Danowitz umíral. Jeho tep slábl a oči zpola zavřené se obracely k hoře ticha a tmy, jež se zdvíhá nad umírajícím. Šlo na třetí.

„Co jest?“ řekl Maxmilián, vcházeje do předsíně, avšak jeptiška zůstavila bez odpovědi tuto otázku. Vešel a zastaviv se uprostřed světnice, strhl svůj kabát. Bylo mu lézti po kolenou, bylo mu naříkati, bylo mu vytvářeti něhyplné vzlyky, jichž nikdy neprořekl a jež serval až s nebes.

Zde jest, zde leží syn, soubojník, velikolepý šermíř a hýřil. Ten, jenž stával v bitvách, Ervín Danowitz.

Nadcházely již první temnoty a den se končil. Bila pátá a nevěstka dosud stála u branky. Zaslechši jméno Danowitzovo, ustoupila před mužem, jenž vcházel. „Umírá,“ pravila, „umírá a jeho otec je s ním.“

Kněz Josef, hrozné nemehlo, zdrcený, uražený a ukřivdivší kněz se znameními bláznovství, zavrženec křivě nařčený ze zlodějství, zavrženec, jehož polovina hříchů byla výmyslem, vlekl se zároveň k otci i k bratrovu loži. Nemoha najítí svých slov bleptal modlitby, na něž se rozpomněl.

Jakýsi povel setnině, jež se řadila za ohradou, slyšitelný až sem, naposledy připomínal veselý a hbitý den, kdy Ervín stoje před eskadronou stínal povětrné hlavy a jako rozsévač, jenž si žádá osíti mračno, mával husarskou šavlí. Sbohem, Ervíne, věci se končívají. Jsme na konci svého příběhu.

O deváté Danowitz zemřel beze slova a bez posunku, jenž by mohl býti znamením. Odesli jej do márnice fičící lednovou nocí.

Baron a Josef odcházeli. Šli mlčky nemohouce říci jeden druhému ani slova. Šli plouhajíce nohy zestárlé a slabé, neboť jeden z nich byl starcem a druhý chudákem. Věž chrámu zdvíhající se z města hloupě a drze, jako by výšiny nebe, do nichž ukazovala svou jehlovitou špicí, nebyly bezduché a jako by v těchto končinách něco trvalo. V provazišti noci se tetelily hvězdy příliš hrozné, aby byly útěchou, a po dně města lezli obžerové do svých hospod.

„Co učiníš, kam půjdeš,“ řekl Maxmilián přerušuje konečně ticho.

„Kam bych měl jítí, než s tebou! Budu tě prositi, aby ses nedomníval věcí tak zlých, půjdu za tebou a znovu a znovu budu opakovati své prosby. Nyní, otče, když Ervín je mrtev, jsi sám Danowitzem, neboť tvůj druhý syn není víc než nehodný kněz. Rozdej své jmění chudým nemaje žádného zřetele na mne.“

Malátné dechnutí smrti zastrašilo všechny a nevěstka byla již odešla. Ervín ležel sám v márnici svatého Lazara.

Budou snítí o tomto husarovi, jenž znovu potáhne do války ve skvělé zbroji. Znovu obkročí svého koně a bude vyzývati k odpovídání mluvky, kteří prořekli cosi hanebného. Danowitz potáhne ve snách a ve vzpomínkách bledých a bledších den ode dne. Bude nakonec zapomenut právě tak, jako nyní je opuštěn. Mohou

pokřikovati kohouti bitev, zrcadla v Somossy s třeskem mohou se rozbít jedno po druhém. Danowitz sestoupil s koně a spí. Hřebci istembští budou ržáti, ale nevyrazí na ouhrovské cesty. Jednou zsinalé dni a noci však se skončí. Nastane mír a armády se vrátí.

Rachání a poklep berel bude hlomoziti před nemocnicemi a lidé v zástupech se pohnou na náměstí.

Hurá! Hurá! Nepřátelství je skončeno, roztrhejte prapory a roz-
sápejte je zuby! Navzdory slávě! Na posměch rytmistřům! Troubení
a bubnování, jež vás ještě polomrtvé vrhalo v útok, již se neozve.
Buben je proboden a trumpeta zprohýbána.

Spi, Danowitzi, tvé nástroje shořely na prach a na tvých cestách
záhy se ozve jiné šturmování. Tvoje časy již minuly a ty tam jsou
barvy husarské. Byl bys stokrát zabit na své stezce; časy jsou vra-
žedné a ty bys opět bojoval. Spi, Danowitzi, byl jsi příliš oslněn
světem, jehož zkáza nadchází. Jde za tebou.

Josef se bude modliti v kobce blázince, neboť tresty baronské
jsou hrůzné. Starý Danowitz nepoleví, dokud mu zbývá špetka
moci a špetka síly. Nenaučil se odpouštět. Staroba ani soužení
jej nezkušila tak, aby zapomněl. Je šlechticem dbalým mravů, jež
navzdory smilstvu a obžerství jsou jaksi ušlechtilé, a zůstane jím,
dokud nebude zadáven nemocí nebo dokud nebude rozdrčen.

Maxmilián se vrátil do Ouhrova; byl sám a zámek přecházely
zamyšlené noci. Od chalupy k chalupě, ode dveří ke dveřím, po ba-
rácích deputátníků připravovalo se jakési dílo. Danowitz je neznal.
Jeho knihy zůstávaly pootevřeny a slova mizela v tichu. Slova, jež
ztratila význam, slova, jež se stala lží za proměn války.

Kterého dne přišel do Ouhrova smrdovský farář.

„Nuže, barone,“ děl tiskna svou dělnickou dlaní Danowitzovu
ruku, „jak se daří Josefovi?“

„Sní,“ odpověděl, „sní o cestě jerusalemské a o království chudých.
Měl jsem dva syny a oba mi zemřeli.“

„Pokud vím,“ řekl farář, „Josefa jsme nepochovali, je dosud živ až příliš, neboť trpí.“

„Mluvíte jeho jazykem a přišel jste snad v jeho věci. Mám pro něj něco učiniti?“

„Vrátit jej jeho stavu,“ řekl farář usedaje na místo Danowitzovo; „dnes každý kněz a každý šlechtic jeví se bláznem. Co chcete, barone? Kostely jsou prázdné. Věci se příliš změnily, neboť den válečného hladu je delší než desíletí míru. Vaše tajemství, o němž se nezmiňujete, přestalo dávno býti tajemstvím. Kdekdo je zná a kdekdo o něm mluví, nuže, zavřete ústa pomluvačům a zavolejte Josefa do Ouhrova.“

„Případ s rentou?“ děl Danowitz. „Mluvil jsem o něm s jediným mužem, jenž je vzdálen na sto honů.“

„Míle stala se pídí za těchto časů, kdy se prochází svět křížem krážem.“

„Avšak, jestliže byste byl nucen připustiti, že věc s rentou není bez podstaty, co byste učinil potom?“

„Byl by to důkaz,“ pravil kněz vstávaje, „že Josef je méně šílený, než se domnívám.“

Smerdovský farář odešel z Ouhrova pobouřen a hněviv.

„Nevím,“ děl, míjeje poslední dvorské stavby, „nevím, není-li záměrem spravedlnosti, aby nezůstal kámen na kameni z tohoto světa. Snad, když slovo boží je němé a císařové platí za otrapy, když otcové jsou katany a odbojní synové se vzpouzejí a kradou, snad v tomto zmatku nad hrůzami bitev a hladu bude platiti slovo, jež slabikuje nová víra. K d'asu, bude nám nakonec zoufati nebo se radovati? Království chudých nebylo z tohoto světa.“

Došed do své fary, kněz zavřel modlitby rozložené na klekátku.

„Nechť je nalito toto víno ke zdaru všem, kdo budou píti. Jsme dosti staří, já, Danowitz i císař, abychom mohli, jak se říká, táhnouti k čertu. Ostatně, mám-li mluvití nejryzejší pravdu, býval jsem více sedlákem než knězem a budu živ.“

Hlava dvanáctá

Jazyky světa byly zepsuty v sprostou směsici úsloví nejrůznějších, poznovu zdechal caesar a vnitřnosti světa byly žrány vlčící. Zpěvy, křičené z hlubin, posměch a prokletí potřásalo bohem bitev, jeho vyhřezlá zadnice se otevřela kopanci a proděravěná nebesa slávy padala shůry dolů. Vojsko zbíhalo. V kterési chvíli, jež nadešla za hrozného hřímání, v kotoučích jisker a za poplachu polnic, pluk za plukem odhazoval pušku a vojska již již zahrdlená dala se na útěk. Hlomoz a třáskání, vražda a krveprolití tekoucí z konce světa až na konec světa, opadávalo. Doposud děla vládla, avšak svět v krvi se vzpínal a temnoty se pootvíraly. Hnusné ukřižování zvětšené do nedozírna, až Golgota dosahovala k ledovcům, se třáslo a opona věků se trhala ve dvě. Naposled dály se věci nejhroznější. Hříva světa se zježila hlady. Místo jediného kopiníka smečka zbila bok chlapa, jehož tvář siná, jenž kradl chléb a jenž se praví býti synem člověka. Hubené boky zjevují pohyby žeber lačného davu. Běda bezcitné a spravedlivé soše, která na útěku a nad spáleništěm vládne starými zákony. Vrzte ji v oheň! Hořící krysa naráz pozbývá svého sádla. Naposledy bylo slyšeti řvaní mezi tolíkerou obludností hlasů. Smrt v poli bude se zdáti tichou, neboť skutkové a hrůzy útěku jsou děsnější bitev. Kdo zůstane, aby neměl rány od meče, kdo vyvázne z ostrosti zakřiveného srpku? Stůj, chvíličko ticha, neveliký kameni zdvýchající se z těchto vod! Uplývejte, hromové válek! Později neuslyší nikdo hroznější bouře na nástrojích válečných. Ó, harfy bitev! Ó, strašná bubnování a zpěv vojsk plný rouhání a děsu, mocnější hlasitého moře i nebes i hor, jež se otvírají. Ó, harfy bitev! Maličké dítě, jež bylo počato v prvních dnech války, mlčky a s obnaženým hnátem sedalo v prachu smetiště; smýkajíc se lezlo za ohni vojáků a nakonec, aby se opakovala půvabná legenda, na hřbetě muly připomínající

oslátko jen velmi zdaleka, vešlo v tábor. Avšak ohniště byla černá a vyhaslá; dítě hladovělo. Učitelé, již spatřují tolik podivných věcí, ustali s množstvím svých rad. Ohniště jsou černá a uprostřed střepů je přebývání. Dva díly světa hořely a při tomto ohni nenapekli chleba.

Bojiště gorlické pustlo a květnový den ustupoval. Nastávala noc zaplašující krkavce, noc strašidel a chroptění. Lidé zpola zarytí do země, ranění, pozvedající se jako plazi a poražení ďáblové, s tvářmi pekelnou i plačící a opět těla bez hlav, trupy bez rukou, kosti, drob a pozůstatky armád, tělo na těle, mrtvý na živém, čekali na vlka nebo na psa, který přijde ze své skrýše a usedne na zadek bude hrýzti a lízati rány. Až do svítání, den a opět noc, bude lomiti rukama toto vojsko, až do třetího dne bude lapati po dechu podobno úděsným rybám, jež kdosi vylovil z vod a vrhl na toto pole. Krůpěj rosy se nevycedí na jeho rty, bude žízniti, křičeti po vodě, po houbě namočené v octě a po žluči, jíž se dostalo Ježíši Kristu. Hejno havranů spadne za svítání. Vzdechy a naříkání od hodiny k hodině slábnoucí již je nezděsí. Všechno je zmařeno a obráceno v nic. Všechno je podupáno a po všem je veta. A přece! Z této setby vzejde osení a bouřlivý les, jenž vzplane a zblázní svět, poledník po poledníku a rovnoběžku po rovnoběžce.

Křídla bouří již stíní selské kraje.

Vojáci zdravotního sboru, kteří hledali výhody svého řemesla, až prodlévajíce tři dny je našli, přišli do končin Mosčisky nasyceni konservami mrtvých. Bylo jim hovořiti jako jindy, domlouvali se o svých věcech a byli veseli, neboť bitva ustala.

„Hle,“ řekl kterýsi voják zvedaje helmici plnou popele, „nezdá se, jako by si tento pěšák hrál, nesa ve svém hrnci oheň?“

„Hrál si právě tak málo, jako si hrajeme my nesouce vodu,“ odpověděl kdosi jiný.

„Nuže, chopme se práce.“

Rozdělovali mrtvé od živých podobni krkavcům a hrobníkům Shakespearovým.

František Řeka byl zdvižen a odnesen ve mdlobách. Nemohl pít, nemaje úst a voják, který ze zvyku mu přiložil láhev k ráně, utrl ruku zděsiv se.

„Probůh,“ vykřikl, „jak může doposud žít! Jak se jmenuje? Kdo je to?“

Rozepjali mu vojenský kabát.

„Kam jsi dal košili? Kde máš své pouzdro s lístkem?“

„Počkej,“ řekl desátník jda mimo, „počkej, až ho přejde trpělivost, snad ti jej najde. Což nevidíš, osle, že vykrvácel a že má vytržený jazyk?“

Vpravili mu jakýsi roubík do úst, stiskli krkavice obvazem složeným ve špalíček a uloživše jej na nosítka rozkázali dvěma Židům, aby jej nesli.

Řeka procitl; ouhrovský dvůr zdál se přicházet k svému oráči. Zřel vysoké a jasné nebe, dobytek a tlum vozů. Který den nastává? Zdálo se mu, že je opilý a že přichází Lei, aby ho tloukl. Chtěl vykřiknouti a vychrstl krev.

„Dolů! Na obvaziště!“ děl lékař téměř šílený v lijáku krve, jenž ho promáčel od hlavy k patě. „Ach,“ vydechl nemaje pokdy, aby mluvil, „co mám učiniti?“ Konečně maje svůj nástroj sklonil se nad bolestnou hlavu, jež se chechtala.

„Zde jest,“ řekl odcházeje, „vlijte něco kořalky do této nálevky. Umírá! Spěchejte!“

Jsa obvázan a maje v hrdle nástroj lékařův Řeka usnul. Naložili jej na vůz či zavěsili jeho nosítka na popruhy vozu, zmítajícího se jako loď. Vozataj se ujal otežít a jel polem, kde není cest. S večerem zastavili se v kterémsi rozbité vsi. Muka, doposud zastřená mrákoitou, přešla ubohé tělo Řekovo dotknuvši se všech údů. František se probudil a věci se hrnuly k jeho ubohému zraku jako zvířata. Viděl kolísati strom, jenž se blíží, viděl dělostřeleckou káru s koly otáčejícími se a s ojí namířenou proti čelu. Havrani k němu letěli s hor a jakési stádo vzniklo a ztrácelo se před ním, jako kdyby je

pozřel. Byl starý pátek. Věhlasný zvon se hýbal v děravých zdech smrdovského chrámu a zástup, který se potloukává po poutích, mířil na ubohého slouhu. Hola! hola! František Řeka, jenž není nikomu nic dlužen, jenž platí své dluhy! Místo pro něho! rozestupte se, ať projde! Zděsí vás nahlédaje do hlavní karabin, které jste zdvihli. Zděsí vás krvavou maskou, již si připjal na tvář, zděsí vás a opět ji sejme, neboť se odpíná jako svatební stuha.

Cesta pokračovala, tu přistoupil k nosítkám jakýsi voják a bylo slyšeti veselý hlas tak známý ze starých časů. Uvnitř Řekovy hlavy pohnul se ohnivý jazyk, jenž mohl opakovati každé zavolání.

„Dnes je dobrý den.“

„Dobry den.“

Ach, slova jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí. Slova tak známá. Slova ze starých časů! Všechny peníze baronovy, všechny věci Leiovy bych dal za jediný výkřik: Ouhrov. Neboť ten, kdo mluví, mě zná, přispěchal by, ujal by mě za ruku a poznal by, že jsem František Řeka, ouhrovský slouha. Snad by mohl říci ještě jediné slovíčko, snad by mě vzal do náruče a snad by mne vnesl do prostřed dvora, kde stávají vozy řadou a kde je stáj. Bučící stáj, voli s věnečky srsti na čelech, krásnoocí, tvrdorozí, se sloupem dechu, když mrzne. Ouhrove! Zahrado zelená!

František vstával a zvednuv přezku popruhu klepal do pružiny vozu, jež nesla plachtoví, klepal bez ustání a konečně pozbyv sil omdlel.

Ouhrovský voják s rezavým knírem rozmlouval s vozkou na kozlíku nemaje tušení, že uvnitř vozu jej volá František Řeka.

„To byly dny neštěstí,“ řekl, „nalezl jsem však, co jsem hledal, mám dobrou ránu dosti pravděpodobnou a dosti statečnou, neboť jsem se střelil do pravice a ruskou kulí. Rozmýšlel jsem se dosti dlouho, neboť za takové věci trestají.“

„Nu ovšem, jestliže se některý hlupák střelí tak, že se spíše popálí ohněm pušky, jestliže kule proletí stehnem shora dolů a najdou-li v ráně zrnka prachu, bývá zle, ale kdo je tak hloupý!“

Ouhrovský voják pravil: „Střelil jsem do bochníku chleba a ten, jak se říká, je nejlepší síto.“

Zatím vůz přešel pásmo bitvy. Potkávali vojáky, kteří táboří po vsích a kteří bydlí v chalupách.

„Jak se vede? Vy chlapíci se dovedete válet! To není tak nesnadné pásti aeroplány a snídati málem v posteli! Hrome, zde se střílíva jednou za uherský měsíc!“

Konečně dorazili na obvaziště. Ouhrovský voják seskočil s vozu a stanuv v hlavách Františkovi, zdvihl nosítka, zatím co raněný hleděl do jeho tváře volaje bez hlesu své jméno.

„Ach,“ řekl voják patře v sloup Řekova pohledu, „toto zranění je děsné, vždyť tomu člověku schází polovina hlavy!“

Jméno Františkovo, jméno Řeka, báseň úředníka, jenž dlouho přemítal, než je našel, tato báseň byla zapomenuta. Neznaje písma a jsa k nepoznání, raněný nemohl než přisvědčovati otázkám. Zároveň s podobou bylo ztraceno.

Poddůstojník přinesl papír a František napsal dva křížky nemaje dosti sil, aby zrobil ještě třetí.

Dalo se do deště a průvod šel dále. Vojáci černí a výhrušní stáli v hloučcích, vítr jim bral plášť a déšť je promáčel. Vozy raněných se však hýbaly kymácejíce se kamsi do pekel a déšť bubnoval do jejich plachet. Dva proudy, jako by svět ve dvě rozpůlený, jako západ a východ, otírajíce se okraj po okraji šly proti sobě. Zdálo se, že lesy se daly na pochod.

Vozy, děla, zpěněné koně, zástup, hromada, jakýsi pekelný tábor, hluk, dupot, hrkání, řev, hlasy, vše trnouce, vše spěchající v křeči chůze a přešlapování, tváře na kabátcích vojska, jež se vklínilo v soutěsku zmatení, braly se vpřed dvěma směry. Dvě tmy, dvě hrůzy již neposlušné, nastoupily cestu.

Vůz umírajících, nejstrašnější v průvodu strašidel, byl vlečen dnem a nocí až k železnici. Stáda lokomotiv a města vozů železničních, místo kdysi z nejmenších stalo se děrou, z níž vyhrkly tyto

proudy a již se vracejí, stalo se branou ohně a branou uklidnění. Zde zároveň s ostatními složili Františka na zem.

Opět viděl široké prostranství nebe a obzíral oblohu téměř ouhrovskou, neboť jaro se navrátilo nad tuto válku. František vyklepával své jméno, jež pozbyl, na rám nosítek. Již nekoktá a je mlčelivý. Již není chlapem, ale tajemstvím, jehož tvář je rána. Jeho jméno leží zapomenuto v nebesích chudých. Je pouhou ranou. Zemře ve vojenské nemocnici pražské kresle na bílý papír tři křížky, neboť se nenaučil psát a býval hloupý.

Kdo je to? Hrdina. Hrdina, který padl a mlčí. Blázen, který šílí děsnou výmluvností uvnitř své hlavy.

Šest vojáků zvedne jeho rakev a půjdou středem města a oheň a dým na znamení slávy vyletí z hlavní vojenských pušek. Budou střílet. Černý jezdec s korouhví a bubeník půjdou před marami, neboť po způsobu všech válek čas od času je nutno slavně pochovávat neznámého vojáka. Neznámého vojáka, jenž za tajuplného ticha zemřel právě vhod, ušetřiv i převoz.

Generál, který si nacpal kapsy vykrádaje knihovnu za knihovnou a zámek po zámku, jde podle rakve mysle na obchody a všichni, kdo jdou s ním, myslí na své věci klnouce obřadu, jenž se vleče.

Jděte k ďasů s neznámým vojínem a se slavnostmi bez kukátek. Jděte k ďasů se slzami, k ďasů s válkou. Přízrak nemá již pláště, je nahý! Hle, kostlivec, který počítá peníze uprostřed zátopy ohně! Hle, procitnuší město, jež ukazuje na noční zjevení zbavené kouzla.

Kráčej, průvode, zdvihněte korouhev, dujte v trouby! Sláva přijatá v mrákotách mizí a vychází z obyčeje. Je veta po panství válek. Na tisíce nepřátel vstává v hladových děrách, aby kazili její průchod. Nebylo třeba nic menšího než zabíjet lidi a ukazovat zmučenou tvář mrtvol. Nebylo třeba nic, než očistiti ohniště od strusek slávy a vojska se zalknou v dýmech a shoří ve vodotryscích ohňů.

Císařské armády jsou obráceny v dav a po předměstí chodí luza pošklebujíc se truchlivým nedostatečností. Jsou to mužové

dlouhého obličej, odění v šaty o kostkách pohnutých proti sobě, krákají a syčí své kletby podřečím, jež vzniklo ve vojště. V jejich lysém úsměvu dávno není stopy štětinatého smíchu chlapa, který se řehtává, kdykoliv má pokdy. Vojenské ovinovačky zbyly na jejich holeních. Pokrývají je znaky určující druhou polovinu válek: ruka dlouhoprstáková, ramena licoměrníků, šátek krkounův a příjice. Jejich slova odprýsknuví od předmětů, zkřivená a prázdná všeho smyslu, řinčí a syčí a rachají, jako by jazyky byly opilé.

Řad těchto zevlounů, rozmnožený o zástupy ženských, stál podle domů v ulicích, jimiž se ubíral pohřební průvod.

František byl nesen uprostřed tohoto shromáždění, procházel jím jako velikolepá maškara prochází Nizzou. Šest vojáků různých zbraní kráčelo pod ním a chvostiště generálů s místodržiteli se vleklo za rakví. Vyzvedli bezejmenného nad všechna jména a nad vše hlavy, jak se sluší ve válkách, vyzvedli blázna.

V čele průvodu duněly bubny. Rachavé bubny. Bubny posměchu.

Války jsou prohrány. Vlechte ouhrovského vraha, jež jste ukradli, vlechte jej, zloději mrtvol, vlechte jej, války jsou prohrány! Naučili jste národy mluvit jazykem luzy. Naučili jste je kaziti všechny práce a všechno zdraví. Třásli jste pokladnicemi chudých a rozsypané halěře jste posbírali. Budete podťati sekerou, již jste nabrousili, a vaše střely uvážnou ve vás. Ať zhyne starý svět, ať se obrátí břichem vzhůru, ať vzejdou nové věci v pustinách měst a širé bezcestí stepní ať se zúží v jedinou silnici.

Stůjte, zástupové před neznámým vojákem, ať vámi projde jako dřavou branou. Smějte se generálům a místodržícím, smějte se a plivejte na cestu, po níž kráčí. Posměch olysalé slávě, avšak mlčení pro Františka, jenž velice pospíchá k svému hrobu. Byl vrahem, jemuž je odpuštěno, byl čepelí, jež je roztavena.

Vítr vlétal v praskající ohně a pootevřená země se sypala na své místo. František Řeka byl pochován.

„Nechte jej spáti,“ řekl muž, který stál na nároží, „proč bušit do rakve? Ať leží v hrobečku, je oddělán a sprali ho kati. Proto se

nezastaví pochod desáté výzvy. Toho se válce nezželi. Pah, jděte si pro zranění, jež nepřesahuje deset měsíců a jemuž nic nechybí na legraci. Jděte si pro svůj díl obratně a po zlodějsku. Napijte se z vinných sudů italských a přineste patero košil pro své děvky, neboť na vojně se krade a nepadá.“

„Dejte se zajmout,“ řekl kdosi jiný, a třetí muž, jenž slyšel o českém vojsku, nemohl si přátí než býti uprostřed něho.

Staré věci přestávají. Všechno, co bylo veliké, jest učiněno malým, ohně jsou žhářství, sekera katova je pro posměch, chléb jest sněden a zbitá hlava národů se chýlí k rameni.

Přichází pracovní den, hvězda a nový letopočet, neboť od konce války jako od stvoření se budou počítati léta.

Prvé, druhé, třetí, až do tisíců!

Války propadnou pavoučím sítím. Čas panování je rozbit a počínají se časy dělníků. Ohně a krev jako horstvo a jako moře budou rozdělovati obě období. Kvapili jste obracejíce půdu, zasévajíce a žnouce, tvořili jste města jako bůh a hedvábí jako bourec, avšak práce byla zloupěna a volání o chléb ani na chvíli neutichalo. Nuže odtud, od této propasti, od válečných hor počíná se nová výprava, širé a nejslavnější tažení pracovní.

Války jsou prohrány. Polnice jest troubení fanfaronské, v každém chlapu se ozývá hlas vzpoury a nutkání odboje. Kdysi, uprostřed léta, s prokletou pílí sháněli jste hadry pro zimní tábor. Dali jste pítí mužským a volali jste je křestními jmény. Sami jste jim vrazili vojenské čepice na hlavy, avšak nyní jste zmoudřeli a časy jsou jiné. Dovedete odpovídati těm, kdo hledají zběhy po sýpkách. Naučili jste se věrnosti a nic už nepřekáží, abyste počali věk od počátku, mimo jedině. Mimo podřečí luzy.

Mateřštinou dělníků jest práce.

Země, jež sotva pokrývá porfyr, rulu a svor v končinách střední Vltavy, nehluboká ornice a špetka jílu na západních svazích pahorkatiny nepojmenované, dno všednosti, podlaha bídy, daleko není

tak nicotná, aby z ní nevzešly lesy. Vzejdou právě tak jako řeč, než konečně zazní hlasem, vzbudí se za dlouhého mlčení.

Staré pokolení dělníků a noví příchozí vzbouří se pod ranami a šviháním, měděné mračno klidu se otevře bleskem.

Závora chudáctví je zlomena a těsné místo se šíří v prostor. Bude protknuto veselými cestami ze severu k jihu a z východu na západ. Čas kmitající a vracející se jako hodinové kyvadlo byl stržen hrozným pohybem války. Opona chrámová je ve dví a končí období Starého Zákona. Svět byl obeplut a zkřížován výpravami a stín poznání nezaclání hlavu Ouhrova. Lvové na pomezí scípli. Ouhrovský zámek, zděšená stavba na pahorku řečeném Polednice, se rozpadává a vozka sotva se obraceje ukáže hrotem bičů k jeho vízkám. Stav Danowitzův byl zbit, zešlel a půjde o žebrácké holi. Kupcové se zalknou svým grošíkem. Mimo národy dělníků byl by svět pustý. Ať ztichnou zpěvy křičené z hlubin, posměch, prokletí a hrozná žertování. Ať lehne zježená hřívá světa, ať Golgota sahající až k ledovcům je rozmetána, ať nic starého nepřekročí prvního léta.

Poslední voják světové války, vrah, jenž nebyl souzen, naslouchá. Jeho tvář tigrovaná červy a plačící rána hledí vzhůru, čekajíc, kdy bude rozmetáno slavné návrší nad jeho hrobem.

Vladislav Vančura
Pole orná a válečná

Obálka Jakub Tesař
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 2. elektronické vydání
Verze 1.0 z 29. 10. 2021

ISBN 978-80-274-1986-9 (epub)
ISBN 978-80-274-1987-6 (pdf)
ISBN 978-80-274-1988-3 (prc)